

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΑΘΗΝΑΙ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1940

ΑΡΙΘ. 16.

ΔΥΟ ΕΙΔΗ

Τὸ ταχυδρομεῖον, πολῦτιμος συνεργάτης τῆς στήλης αὐτῆς, ἔφερε πάλιν μερικὰς διαμαρτυρίας. Διαμαρτυρίας ἀναγνωστῶν. Διαμαρτυρίας πού, ἐκεῖ πού εἶναι, ὅλοι μαζί, κλεισμένοι εἰς ἓνα συρτάρι, ἀπαντοῦν ἢ μία εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἀλληλοεξοντώνονται. Εἶναι τὸσον χαρακτηριστικὴ ἢ ἀντίθεσις πού ὑπάρχει εἰς τὰς διαφόρους αὐτὰς διαμαρτυρίας, ὥστε, ἂν ἤμπορούσαμεν, θὰ ὀργανώναμεν ἓνα εἶδος ἀνταλλαγῆς τῶν διαμαρτυρομένων αὐτῶν ἐπιστολῶν μεταξὺ ἐκείνων πού τὰς ἀποστέλλουν. Θὰ ἦτο, ἴσως, σωτήριον τὸ ἀποτέλεσμα!

Ὅπωςδὴποτε, θὰ ἀνασύρωμεν σήμερον, ἀπὸ τὸ συρτάρι αὐτό, μίαν ἐπιστολὴν διαμαρτυρίας. Σχετίζεται μὲ ὅσα ἢ στήλη αὐτὴ εἶπεν εἰς τὰ προηγούμενα φύλλα. Προέρχεται, ἀσφαλῶς, ἀπὸ ἓνα ἄνθρωπον καλοπροαίρετον. Ἄκραιφνῶς καλοπροαίρετον!

*

—Μὰ δὲν νομίζετε, μᾶς λέγει περίπου ὁ καλοπροαίρετος αὐτὸς ἄνθρωπος, δὲν νομίζετε λοιπόν, ὅτι μὲ αὐτὰ πού γράφετε διὰ τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον πού ἐπετέλεσεν ἢ Ἄρνησις τῆς Πίστεως, ἀποδίδετε εἰς τὴν Ἄρνησιν αὐτὴν μεγαλύτεραν σπουδαιότητα ἀπὸ ἐκείνην πού τῆς ἀξίζει; Δὲν νομίζετε, ὅτι πολλῆς, πάρα πολλῆς, προσοχῆς ἀξιοῦται αὐτὴ ἢ Ἄρνησις; Δὲν νομίζετε ὅτι μὲ τὸ νὰ ἀ-

σχολούμεθα τὸσον πολὺ μὲ τὴν Ἄρνησιν εἶναι ἂν νὰ παραδεχόμεθα ὅτι ἢ Πίστις κινδυνεύει νὰ ἐξαφανισθῇ;

Κινδυνεύει νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ Πίστις! Πότε; Τώρα, εἰς τὴν ἐποχὴν μας, τοῦ ἀνεκδιηγήτου εἰκοστοῦ αἰῶνος! Ἄς ἀφήσωμεν, λοιπόν, τὰς ἀστειότητες! Τώρα κινδυνεύει; Τώρα πού οἱ διάφοροι ὑπερσοβαροὶ κύριοι τοῦ ὑπερσοβαροῦ καὶ ὑπερμοντέρνου ὀρθολογισμοῦ ἀνατρέχουν εἰς τὴν Ἄποκάλυψιν... ὅταν δὲν καταφεύγουν εἰς τὸν Ἄγαθὰγγελον; Τώρα λοιπόν θὰ ἐπικρατήσῃ ἢ ἀπιστία τῶν κυρίων, πού εἶχαν ἐπαγγελθῆ τὰ «νέα ἰδανικά» πού θὰ ἐδίδαν εἰς τὸν κόσμον τὸν πολιτισμόν, τὴν εἰρήνην τὴν παγκόσμιον καὶ ἀδιατάρακτον;

᾿Ω, ὄχι, καλέ μας καλοπροαίρετε, ἀναμφισθητῆτως καὶ ἀκραιφνῶς καλοπροαίρετε, ἀναγνώστα! Ὅχι, δὲν εἶναι καιρὸς δι' ἀστειότητος τώρα! Δὲν φοβούμεθα καθόλου ὅτι τάχα κινδυνεύει ἢ Πίστις ἀπὸ τὰ περίφημα ἀντιχριστιανικά διδάγματα τοῦ μοντερνισμοῦ. Ὅτι, ὅμως, ἀποδίδομεν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἀρνητικὰς θεωρίας τῶν ἀνατροπέων, ὅτι δι' αὐτὰς ἤξιζε καὶ ἀξίζει νὰ ἀπασχοληθῇ κανεὶς, ὅτι ἔπρεπε νὰ γραφοῦν τόσα καὶ ἄλλα τόσα καὶ ἄλλα τόσα ἀκόμη, ὦ, αὐτό, αὐτό δὲν ξεύρομεν πῶς θὰ τὸ ἀμφισθητήσετε!

*

Δὲν εἶναι, βέβαια, καθόλου μοντέρνο

τὸ κήρυγμα τοῦ μοντερνισμού. Ἡ νεότης του εἶναι ἡ νεότης τοῦ ἰνστιτούτου καλλονῆς. Ὁ δέκατος ἕνατος αἰὼν κυρίως ἦταν χρονικῶς τὸ βασιλείον του. Ἡ ἐποχὴ μεταξύ τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων ἦταν μᾶλλον τοπικῆς σημασίας διὰ τὸ ἐξάπλωμα τοῦ μοντερνισμού. Ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ εἰς τὸν λαὸν μας ἐδῶ προσεφέρθη τὸ δηλητήριον, ἡ Πίστις ἐξακρατηρίσθη ὡς ἀνοησία καὶ οἱ πιστοὶ ἐξακρατηρίσθησαν ὡς στενοκέφαλοι! Ἄλλ' ὅταν οἱ πλατυκέφαλοι μοντερνισταὶ ἐμυκτήριζον τὸ πᾶν ἐδῶ εἰς τὸν τόπον μας, ὁ μοντερνισμὸς των ἦτο ἤδη ἀπηρχαιωμένος εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην. Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὁ μαρasmus τῆς ἀρνήσεως. Ὁ πολυχρῶμος καὶ πολυποικίλος χάρτινος Πύργος τοῦ ἀπίστου ὀρθολογιστικοῦ «πολιτισμοῦ» δὲν ἔκρυβε, πλὴν, τὸ μυστικὸν τοῦ ὕλικου, ἀπὸ τὸ ὅποιον εἶχε κατασκευασθῆ. Καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Χαίκελ καὶ Μπόχνερ μὲ τοὺς πιθηκανθρώπους των, καὶ τῶν Σόπενχάουερ καὶ Μάξ Νορντάου, ἀκόμα καὶ Βολταίρου καὶ Ρουσώ καὶ Σπένσερ καὶ τοῦ Δαρβίνου αὐτοῦ, εἶχαν ἀρχίσει νὰ περιέρχωνται εἰς τῆς Λήθης τὴν δικαιοδοσίαν. Εἶχε, λοιπόν, ἀρχίσει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ παρελθὸν τὸ κήρυγμα τοῦ ἀπίστου ὀρθολογισμοῦ, καὶ πολλῶ μᾶλλον ἀνήκει τώρα. Ἀλλά...

Ἄλλὰ οἱ καρποὶ; Ἄλλὰ αἱ συνέπειαι; Ἄλλὰ ἡ ψυχικὴ διαφθορά; Ἄλλὰ τὸ ψυχικὸ σκοτάδι; Ἄλλὰ τὸ ἀδυνατίσμα τῆς ψυχῆς εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα, εἰς τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ κακοῦ, ποὺ φωλιάζει καὶ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον; Αὐτά, νομίζετε λοιπόν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὰ προσέξωμεν;

Δὲν εἶναι ἔτσι, ἀγαπητὲ καλοπροαίρετε ἀναγνώστα! Τὸ ἀρνητικὸν κήρυγμα ἐπάληψε βέβαια, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ ξεριζωθῆ ἀπὸ τὰς ψυχὰς ὄλων ἐκείνων τῶν ἀφελῶν—ἀναλφαβῆτων ἢ πολυδιπλωματούχων—ποὺ τὸ εἶχαν πάρει τοῖς μετρητοῖς τὸ κήρυγμα αὐτό. Ποὺ ἐθάσισαν τὴν ζωὴν των εἰς τὴν ἀρνησιν. Ποὺ ἐπέρασαν τὴν νεότητά των, χωρὶς νὰ

νοιώσουν τὴν θείαν ἐκείνην ἡδονήν, τὴν ὁποῖαν δίδει ἡ Πίστις ἐνωμένη μὲ τὸν νεανικὸν ἐνθουσιασμόν. Ποὺ ἀνοῖξαν σπίτι καὶ ἔκλεισαν σπίτι καὶ ἐσπατάλησαν τὴν πολύτιμον τοῦ βίου των ἐποχὴν εἰς ἄλλεπαλλήλους συζεύξεις καὶ διαζεύξεις, χωρὶς νὰ νοιώσουν τὴν ἀρρητον εὐλογίαν ἑνὸς γάμου, μιᾶς οἰκογενείας ποὺ ἔχει κτισθῆ ἐπάνω στὴν Πίστιν καὶ τὴν Ἀγάπην, ἐκείνην τὴν ὠλοκληρωμένην, διαρκῆ, νέαν Ἀγάπην, τὴν ὁποῖαν μόνον ἡ Πίστις καθιστᾷ πραγματικότητα. Ἐκείνων ποὺ ἀνέθρεψαν παιδιὰ ξεριζώνοντάς τους τὴν Πίστιν—τὸ μόνον βῆθρον ποὺ ἀντέχει εἰς τὶς φουρτούνες τῆς ζωῆς. Χρειάζεται νὰ φανῆ καθαρά, τί τερασίαν πλάνην ἀπετέλεσεν ἡ Ἀρνήσις, διὰ νὰ ἀνοίξουν ἐπὶ τέλους, πάλιν, τὰ χιλιοβουλωμένα αὐτιά εἰς τῆς Ἀληθείας τὴν φωνήν. Τόσον ἐτῶν, δεκάδων, ἑκατοντάδων ἐτῶν, ἀρνητικὸν ἀντιχριστιανικὸν δηλητήριον δὲν φεύγει, ἔτσι, μόνον του. Χρειάζεται ἐντατικὸν ἔργον πνευματικῆς ἀποτοξινώσεως. Καὶ ἂν κάτι φοβεῖται τὸ Περιοδικὸν τοῦτο, εἶναι μήπως ἀνεπαρκῆς εἶναι ἡ συμβολὴ του εἰς τὴν ἀποτοξίνωσιν αὐτὴν, εἰς τὸ ξετίναγμα τῆς μεγάλης ἐκείνης πλάνης, ἢ μᾶλλον ἀπάτης, τῆς Ἀρνήσεως, ποὺ ἦταν καμουφλαρισμένη ὡς ἤθην «ἐλευθερία σκέψεως» καὶ «νέαι ἰδέαι» καὶ «ὀρθὸς λόγος» καὶ ἔξυπνη ζωὴ» καὶ ἐμφανίζεται κάθε μέρα εἰς τὴν ζωὴν τῶν θυμάτων της!

*

Ἐπάρχουν δύο εἶδη ἐλπίδος καὶ αἰσιοδοξίας. Ἐκείνη ποὺ ἀποκοιμίζει. Καὶ ἐκείνη ποὺ ἐμπνέει εἰς ἐργασίαν, εἰς προσπάθειαν, εἰς ἀγῶνα. Ἡ πρώτη αἰσιοδοξία οδηγεῖ εἰς τὸν θάνατον. Ἡ δευτέρα, εἶναι αὐτὴ ἡ ζωὴ. Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν δευτέραν αἰσιοδοξίαν ποὺ, εὐτυχῶς, διέπει τώρα καὶ τὸν τόπον μας, πρέπει νὰ γεμίσωμεν ὅλοι. Ὅλοι! Καὶ αὐτοὶ οἱ «καλοπροαίρετοι» ἄνθρωποι ποὺ θέλουν τὸ καλόν, ἀλλ' εἰς τὸ στάδιον τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος προτιμοῦν τῶν θεατῶν τὰς κερκίδας!

τὸ θέλημα τῆς ζωῆς

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ

(Τὸ πρῶτο μέρος παίζεται εἰς ἐποχὴν ὀλίγον παλαιότεραν τῆς συγχρόνου).

Ἡ διαδοχὴ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴ δι-
εὐθύναν τοῦ παλαιοῦ ἐμπορικοῦ καταστή-
ματος τῶν ἀδελφῶν Κ... ἀπὸ τοὺς δύο
γυιούς των δὲν θὰ εἶχε βέβαια μοναδικὸ ἀ-
ποτέλεσμα ν' ἀντικατασταθῇ εἰς τὴν ταμ-
πέλλα ἡ ἐπιγραφὴ «ἀδελφοὶ Κ...» μὲ τὰ ὀ-
νόματα τῶν δύο ἐξαδελφῶν Κ...

Αὐτὸ ἦταν κοινὸ συμπέρασμα καὶ τῶν
δύο ἐξαδελφῶν ὅταν ἐτελείωσε ἡ σημερινὴ
ἐπίσημος ἐπιθεώρησις τοῦ καταστήματος.
Καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖο γραφεῖο τῆς ἐπιχειρήσε-
ως, πού εἰς τὴν γωνίαν τοῦ μεγάλου ἐμπο-
ρικοῦ ἐστέγασε ἐπὶ ἡμῶν αἰῶνα ἐμπορικῆς
ἐπιτυχίας τοὺς δύο ἀγρόπνους ἐγκεφάλους
μῶς ἀπὸ τὰς καλλιτέρας ἐπιχειρήσεις τοῦ
εἶδους τῆς, σχεδιάζεται ἀπὸ τοὺς δύο δια-
δόχους ἡ ριζικὴ ἀνακαινίσις.

—Μὲ ἐκνευρίζει τρομερὰ ἐδῶ μέσα αὐ-
τὸς ὁ ἀέρας τῆς ἀρχαιότητος, λέγει ὁ Πί-
πης Κ. στὸν ἐξαδελφὸν του, τινάζοντας τὴν
στάκτη τοῦ τοιγάρου του εἰς τὸ στακτοδο-
χεῖον πού εἶχε δεχθῆ ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν τὶς
πατρικῆς στάκτες.

—'Απ' τὸ στόμα μου τὸ πῆρες, ἀπαντᾷ
ὁ Μίμη Κ. Κῦττα ἐδῶ μέσα! "Ἄς ἀρχί-
σωμε ἀπὸ ἐδῶ.... Ἀυτὴ ἡ λιθογραφία μὲ τὰ
ἐργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας ἐθασάνιζε
τὸ βλέμμα μου ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού μὲ κον-
τὰ παντελονάκια ἐπεριμένα τὸν μπαμπὰ ἐδῶ
σ' αὐτὸν τὸν καναπέ. Ὑποθέτω ὅτι ἀρκετῆς
κουβαρίστρες τῆς πούλησαμε ἕως τώρα τῆς
ἐταιρίας, ἃς μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν συνε-
χῆ θέαν τῶν ἐργοστασίων τῆς.

—Μήπως τὸ γραφεῖο αὐτὸ, οἱ πολυθρό-
νες, ὁ καναπὴς; προχώρησε ὁ Πίπης.

Τίποτα δὲν μοροῦσε νὰ ἔχῃ θέσιν μὲ
τοὺς νέους διαδόχους, οὔτε τὸ εἰκόνημα
πού, πάνω ἀπὸ τὴν καρέκλα τοῦ γραφείου
τῶν ἀδελφῶν Κ..... ἐδικαιολογοῦσε στοὺς
ἐπὶ πεντηκονταετιῶν πελάτας τῶν πατέρων
τοῦ Πίπης καὶ τοῦ Μίμη τὴν ἐπιμονὴ τους νὰ

λατρεύουν τὴν τιμότητα στὶς συναλλαγές.
Εἰς τὴν θέσιν τῆς εἰκόνης θὰ ἔμπαινε τώρα
τὸ κορνίζαρισμένον δίπλωμα τῶν ἀνωτέρων
ἐμπορικῶν σπουδῶν τοῦ Πίπης.

—Ἐν πάσῃ περιπτώσει, συνέχισε σοβα-
ρὰ ὁ Πίπης παρακολουθῶντας τὶς γαλάζιες
τολύπες τοῦ τοιγάρου του, αὐτὰ εἶναι βέβαια
λεπτομέρειες χωρὶς σημασίαν, πού τις συζη-
τοῦμε τώρα γιὰ διασκέδασις περισσώτερον.
'Ἄλλὰ ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολή-
σῃ σοβαρὰ εἶναι ἡ ἀνακαινίσις τοῦ προσω-
πικοῦ.

—Ἄς νὰ βγάλωμε καὶ τὸν κύριον Κω-
στάκη; τὸν διέκοψε κάπως διαστακτικὰ ὁ Μί-
μης.

Ὁ κύριος Κωστάκης! Δὲν ἦταν τυχαῖο
πρόσωπο στὴν ἐπιχειρήσις τῶν ἀδελφῶν Κ...
ὁ κ. Κωστάκης. Ἡ τυπικὴ θέσις του ἦταν ἡ
τοῦ ἀρχιλογιστοῦ τοῦ καταστήματος. Ἄλ-
λὰ ὁ ρόλος πού ἔπαιζε ἐκεῖ μέσα ἦταν κάτι
μετὰξὺ μυστικοσυμβούλου καὶ ἀλανθάστου
λύτου παντὸς προβλήματος σχετικοῦ μὲ τὴν
κανονικὴν λειτουργίαν τῆς ἐπιχειρήσεως.
Τέλος πάντων κύριος Κωστάκης ἐσημίαινε
σύνεσις, τιμότης, ἀφοσίωσις.

Αὐτὰ ὅλα ἔκαναν τὸν Μίμη νὰ διατάσῃ.

'Ἄλλὰ ἐκεῖνη τὴν ὥρα μπαίνει ὁ κ. Κω-
στάκης. Γελαστὸς ὅπως πάντα, μὲ τὰ γυα-
λάκια του στὸ χέρι. Ὁ κ. Κωστάκης εἶναι
συγκεκριμένως, ἔχει νὰ τοὺς μιλήσῃ, τὴν
πανηγυρικὴ αὐτὴ ἡμέρα.

—Παιδιά μου, ἀρχίζει, ἔ κύριε Πίπη
μπορῶ νὰ σᾶς λέω ἔτσι, ἐγὼ σᾶς ἔχω χορέ-
ψῃ στὰ γόνατά μου, λοιπὸν παιδιά μου, συνε-
χίζει μὲ συγκίνησι, ἐγὼ βέβαια εἶμαι γέρος
τώρα, θέλω νὰ ξεκουρασθῶ. Περιμένα πιά
τὴν ὥρα πού θὰ ἐρχόσαστε νὰ σταθῆτε στὴ
θέσι τῶν πατεράδων σας νὰ σᾶς παραδώσω
τὸ κατάστημα. Μὰ ἔχω νὰ σᾶς δώσω καὶ τὸ
κλειδί τῆς δουλειᾶς. Νὰ σᾶς πῶ τὸ μυστι-
κό—δὲν εἶναι δὰ καὶ μυστικὸ— πού πετύχα-
με μὲ τοὺς πατεράδες σας... Λοιπὸν παιδιά
μου τὸ μυστικὸ εἶναι ἐκεῖνος (τοὺς ἔδειξε
τὴν εἰκόνα τοῦ Ἐστανρωμένου πάνω ἀπὸ τὸ
γραφεῖο).... Ἀπὸ ἐκεῖ μαθαίνει τὴν τιμῶ-
τητα, τὴν εὐλιχρῆνεια, τὴ φρόνησι. Καὶ ἅμα
ὑπάρχουν αὐτὰ, πάνε καλὰ ὅλα. Καὶ τὸ κα-
τάστημα!

Οἱ «διάδοχοι» τοῦ καταστήματος κυτά-
χτηκαν.

Οἱ σκέψεις τους εἶχαν πάλι συμπέσει: Ὁ κ. Κωστάκης ἀνῆκε ἤδη καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ὑπὸ ἀνακαίνισιν τμήμα τοῦ καταστήματος. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε εἶχε ζητήσῃ νὰ ἀποσυρθῇ πιά καὶ ἐκεῖνοι, φυσικά, ἔσπευσαν νὰ συγκραταθεῖν. Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ κ. Κωστάκη διηκολύνε τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ καταστήματος. Ὅπως λ. γ. τῆς ὀπισθοδρομικῆς ἀρχῆς τῆς ἐμπροθέσμου ἐκπληρώσεως τῶν ὑποχρεώσεων. Καὶ τῆς ἄλλης «παραξενιάς», νὰ βασιῆῃ τῇ φήμῃ του τὸ κατὰστημα στὴν καλὴ ποιότητα τῶν εἰδῶν του.

Χορεύονται αὐτὰ πιά, συνεφώνησαν οἱ ἐξάδελφοι Κ., τὴν ἐποχὴ πού οἱ ἔταρτεῖς διαφημίσεων μὲ τὴ βοήθεια ἐνὸς ἔξυπνου σκιτσογράφου καὶ κάποτε τὴν συνεργασία ἀδιάντροπης φαντασίας, ἀρπάζουν ἀπὸ τὸ γιὰ τὸ καταναλωτικὸ καὶ μὴ κοινόν;

Μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἀεροδυναμικῆς κούρσας τῶν νέων ἰδιοκτητῶν ἐφυγαδεύθησαν ἔτσι μία μία οἱ ἀρχῆς πὺν ἤμειψαν ἐπὶ μισὸ αἰῶνα μὲ σταθερὴ ἐπιτυχία τὴν φιλοξενία πὺν τοὺς παρέσχον στὸ κατὰστημα οἱ ἀδ'φοὶ Κ., οἱ παλαιοὶ ἰδιοκτῆται του. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ προοδεύσῃ ἀκόμη ἡ ἐπιχείρησις.

*

(Ἐποχὴ σύγχρονη τώρα. Πρόσωπα: τὰ ἴδια τοῦ πρώτου μέρους).

Μέσα εἰς τὸ τελείως ἀνακαινισμένον γραφεῖον τῆς τέως ἐπιχειρήσεως τῶν ἀ'φῶν Κ. ἀκούγεται μεταξὺ τῶν δύο διαδόχων τῆς ἐπιχειρήσεως ἕνας μελαγχολικὸς διάλογος, ἐπιλογος τῆς νέας πνοῆς πὺν ἔπνευσε εἰς τὸ κατὰστημα κατὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλείας τῶν διαδόχων ἐξαδελφῶν Κ....

— Λοιπόν, Πίπη, βλέπεις διέξοδο;

— Ὅχι, Μίμη μου. Ἐσὺ;

— Οὔτε κι' ἐγώ.

— Τί θὰ γίνῃ λοιπόν; Ἡ Τράπεζα;... ἔξερεις, οἱ δουλειές;... ἔξερεις...

— Τὸ Τελωνεῖο, ἡ Ἐφορία, ὁ Κωστόπουλος, ὁ Παυλόπουλος, τὰ ξέρω ὅλα... Καταστροφὴ. Ἐνα δὲν ξέρω τί θὰ γίνῃ τώρα, εἶπε ὁ Πίπη καὶ ἀκούμπησε τοὺς ἀγκῶνες μὲ ἀπόγνωσιν στὸ γυάλιστερό κρυστάλλο τοῦ καινούργιου γραφείου πὺν εἶχε ἀντικαταστήσει τὸ πατρικόν. Σήκωσε τὸ βλέμμα γυ-

ρεύοντας κάτου ἀνακούφισι. Συνήντησε ὁμως στὸν τοῖχο τὸ κορνίζαρισμένον δίπλωμα τῶν ἐμπορικῶν τῶν σπουδῶν καὶ ἔβγαλε ξίνα ἀναστεναγμόν...

*

Καὶ ἡ συνέχεια ἐκτυλίσσεται μέσα στὸ αὐτοκίνητό τους, πὺν τὸ ὠδηγοῦσε ἐπιδέξια ὁ Πίπη. Ἡ δυνατὴ μηχανὴ ἀνεβαίνει ἀκοπα τὸν ἀνηφορικὸ δρόμο τοῦ προαστείου. Ὁ Μίμης τελειώνει τὴν κουβέντα του:

— Τὸ εἶχα σκεφθῇ κι' ἐγώ, Πίπη, μὰ ντροπέμουνα νὰ στὸ πῶ...

Σταμάτησαν ἔξω ἀπ' τὰ κάγκελλα ἐνὸς ἐξοχικοῦ σπιτιοῦ. Ἐνας γεροντάκος—ὁ γνωστός μας κ. Κωστάκης—ἀφήνει τὶς τριανταφυλλίες του, ἀπὸ τὸν κῆπο, καὶ τρέχει νὰ τοὺς ἀνοίξῃ.

— Ἔσεῖς, παιδιὰ μου; ὄριστε, ὄριστε...

Κάθησαν. Ἦπιαν καφέ, εἰπάινεσαν τὶς τριανταφυλλίες τοῦ κ. Κωστάκη. Ὁ Πίπης μπαίνει χωρὶς περιστροφῆς στὸ θέμα:

— Κύριε Κωστάκη νὰ μᾶς σώσης.

— Ἐγὼ παιδιὰ μου; ἀπὸ τί; ...Ἐδ'χαρίστω;... τί θέλετε ἀπὸ μένα;

Ἔσκυψαν σ' αὐτὶ του:

— Κύριε Κωστάκη ἡ θὰ ξαναέλθῃς πάλι στὸ μαγαζὶ νὰ τὸ βάλῃς σὲ σειρά, στὴ σειρά πὺν ἤξερες, ἡ ξέγραψέ μας ὄχι πιά ἀπὸ ἐμπόρους, ἀλλὰ κι' ἀπ' ἀνθρώπους!

Ὁ κ. Κωστάκης διαμαρτύρεται:

— Βρὲ παιδιὰ, ἐγώ, ἕνας γέρος τώρα... παπτοῦς, ἐγὼ εἶπα τώρα νὰ ἡσυχάσω, νὰ μὲ τὰ ἐγγονάκια μου, μὲ τὶς τριανταφυλλίες μου. Νὰ μὴ τὴν τώρα στὶς φουρτοῦνες, νὰ κάνω τὸν καπετάνιο στὸ καράβι σας, σὲ σᾶς, σὲ τέτοια νεῖατα;...

— Ἀχ! κύριε Κωστάκη μου, εἶπε μὲ καὶμὸ ὁ Πίπη, ἅστα τὰ νεῖατα μας...

— Βράστα, τέτοια νεῖατα... συμπλήρωσε ψιθυριστὰ καὶ ὁ Μίμης.

— Ἐ, λοιπόν θὰ ξαναρθῶ, φώναξε ὁ κ. Κωστάκης... Καὶ ὁ Θεὸς βοηθός.

Ἄλλὰ ἡ τελευταία φράσις θύμισε πάλι στοὺς δύο διαδόχους τοῦ ἐμπορικοῦ τὸ «μυστικόν» τῆς προόδου τῆς ἐπιχειρήσεως, πὺν τοὺς εἶχε ἐμπιστευθῇ ἄλλοτε ὁ κ. Κωστάκης. Τὸ μυστικὸ πὺν ἐξηγοῦσε καὶ τώρα τὴν νεανικὴ ὀρμὴ τοῦ γεροντάκου...

Καὶ κατέβασαν τὸ κεφάλι...

Επίκαιρα

ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ

Ἡ μεγάλη προσπάθεια τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἱκανοῦ χρόνου καὶ ὅλως ἐγκαίρως εἶχεν ἀρχίσει καταβάλλουσα ἡ Ἐθνικὴ Κυβέρνησις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν εἰς τὴν χώραν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέραν προσέγγισιν πρὸς τὴν αὐτάρκειαν, ἤρχισεν ἤδη ν' ἀποδίδη, κυριολεκτικῶς, τοὺς καρπούς της. Δικαίως δὲ τὸ πρᾶγμα ἐχαιρετίσθη ἀπὸ παντοῦ μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἱκανοποίησιν.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ὁ λαὸς εἶχε διὰ μίαν ἀκόμη φοράν ἐμπρακτον ἀπόδειξιν τῆς φρονήσεως καὶ προνοίας τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύει ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ ὁποία ἐξηγεῖ ἀπολύτως τὴν πεποίθησιν ποῦ ἔχει ὁ λαός, ὅτι ἡ κατάστασις ἀντιμετωπίζεται μὲ σύνεσιν καὶ νοικοκυρωσίνην ἀπὸ τοὺς Κυβερνῶντας αὐτόν. Συγκεκριμένως παρέχει μίαν σπουδαιότατην ἠθικὴν τόνωσιν ἢ ἀπὸ τῶν πραγμάτων προσαγομένη πληροφορία ὅτι ὁ τόπος μας παράγει τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἀπαιτούμενων διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ του καὶ ἡ ἀπόλυτος βεβαιότης, ὅτι καὶ διὰ τὸ ὑπόλοιπον θὰ καταβληθῇ ἡ δέουσα φροντίς ἐνῶ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ δικαία καὶ μὲ πνεῦμα οἰκονομίας διαχειρίσις τοῦ ὑπάρχοντος, δὲν θὰ ἀφήσῃ νὰ γίνῃ αἰσθητὴ καὶ ἡ κάποια τυχὸν ἔλλειψις.

Καὶ εἶναι τόσοσιν ἀπαραίτητος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῶν διεθνῶν ἀνησυχιῶν ἡ ἠθικὴ αὐτὴ ἐνίσχυσις!

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ DESCARTES

Καὶ ἄλλοι εἶχομεν ἀσχοληθῆ ἀπὸ τῆς στήλης αὐτῆς μὲ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον μερικοὶ ἀνταποκριταὶ ἑλληνικῶν ἐφημερίδων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἔννοοῦν νὰ βλέπουν, ἢ μᾶλλον νὰ μὴ βλέπουν, τὴν ψυχολογικὴν πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Δύσιν. "Ἐνα νέον δεῖγμα ἀπετέλεσε μίαν ἀνταπόκρισιν ἀπὸ τὸ Παρίσι ὅταν ἤρχισεν ἡ Γερμανικὴ προέλασις. Εἰς τὴν ἀνταπόκρισιν αὐτὴν ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζοντο ἀπὸ τοὺς Παρισίους τὰ συντακτικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶχον δι' αὐτοὺς ἀμεσώτατον ἐνδιαφέρον. Καὶ ὁ ἀνταποκριτὴς ἦτο βέβαιος ὅτι τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀντιμετωπίζοντο ἀπὸ τὸν Παρισίνον λαόν μὲ τὴν ἀπόλυτον ψυχρότητα καὶ σοβαρότη-

τα τὴν ὁποίαν ἐμπνέει... ἡ καρτεσιανὴ φιλοσοφία. Ἄλλ' ἐπέπρωτο ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν ὁ ἴδιος ὁ ἀνταποκριτὴς νὰ περιγράψῃ κατὰ δραματικὸν πρᾶγματι τρόπον πῶς οἱ Παρισίνοὶ ἔσπευσαν νὰ κατακλύσουν τοὺς ναοὺς μὲ λιτανεῖας καὶ δεήσεις διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Δὲν γνωρίζομεν τί ἐγένετο ἡ καρτεσιανὴ φιλοσοφία (ἀκριθέστερον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συνήθως θεωρεῖται ὡς καρτεσιανὴ φιλοσοφία) κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς τὰς τελευταίας καὶ πολὺ φοβούμεθα ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἀνταποκριτὴς θὰ τὴν εἶχε λησμονήσει. Καὶ ὅμως τοιαυτὴ λησμοσύνη κάθε ἄλλο παρά ὠφέλιμος εἶναι. Ἰσα-ἴσα, ἐάν ἡ ἀγωνία τοῦ πολέμου θὰ φέρῃ ὠφέλειαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς δημιουργίας ἐνὸς ὑγιούς πολιτισμοῦ, τοῦτο θὰ γίνῃ ἐάν χρησιμποιηθῆ ἡ μνήμη καὶ νὰ συγκρίνομεν τὰς προσδοκίας ποῦ ἐζήτησαν ἀνὰ στηριχθοῦν ἐπάνω εἰς τὸν ὀρθολογιστικὸν πολιτισμὸν, μὲ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἐπηλίθυσαν αὐτὰ.

ΕΚΠΛΗΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ

Εἰς τὸ προπερασμένον τεύχος τῶν "Ἀκτινῶν" εἶχεν ἀναγγελθῆ ἡ ἔκδοσις ἐνὸς χριστιανικοῦ μυθιστορήματος, ὑπὸ τὸν τίτλον «Χωρὶς θεμέλια». Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς πίστεως καὶ ἀπὸ τὴν πάλιν ἡ ὁποία ὑπάρχει μετὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ὀρθολογιστικῶν κενολογημάτων, τὰ ὁποῖα καταρρίπτονται μὲ τὴν πρώτην πνοὴν τοῦ ἀνέμου τῆς πραγματικότητος. "Ἐνα χριστιανικὸν μυθιστόρημα μὲ ἄλλους λόγους, προωρισμένον, βέβαια, κατὰ τὰς προρρήσεις ποῦ κάνουν μερικοὶ σοφοὶ ποῦ «ξέρουν τὴν ζωὴν», νὰ μὲν ἠ ἀπώλητον εἰς τῶν βιβλιοπωλείων τὰς ἀποθήκας.

Λοιπόν: Συμπληροῦντα—δὲν συμπληροῦντα πέντε μῆνες τώρα ἀπὸ τότε ποῦ ἐξεδόθη τὸ βιβλίον αὐτό, καὶ μάλιστα εἰς ἑπτὰ χιλιάδας ἀντιτύπων, καὶ ὅμως... ἡ ἔκδοσις ἔχει σχεδὸν ἐξαντληθῆ ἤδη, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ τώρα προβάλλει ἡ ἀνάγκη νὰ ἐτοιμασθῆ, εἰ δυνατόν, ἡ δευτέρα ἔκδοσις!

Τὸ πρᾶγμα, βέβαια, θὰ φανῆ ἀπίστευτον, ἰδίως εἰς ἐκείνους ποῦ γνωρίζουν τί ἐστὶ κυκλοφορία ἐνὸς βιβλίου. Μυθιστορήματα ἐρίγδουπα, ἔκδοσις ποῦ στηρίζουν τὴν διὰ ἄδουσαν των εἰς τὴν ταπεινὴν κολακείαν τα-

πεινῶν ἐνοστίκτων, τυπώνονται, συνήθως, εἰς χιλιάς ἀντίτυπα, ἂν δέ ποτε ἐξαντληθῶν αὐτά, ἡ «δευτέρα χιλιάς» ἀποτελεῖ θρίαμβον ἐξαγγελλόμενον πολυτρόπως. Δὲν χρειάζεται, λοιπόν, πολλή σκέψις, διὰ νὰ κατανοηθῇ ἡ σπουδαιότης τῆς τόσο ἐκπληκτικῆς, πράγματι, κυκλοφορίας βιβλίων τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας. Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ συνέχεια. Πρὸ μηνῶν μόλις ἐτέθη εἰς κυκλοφορίαν μία σειρά διηγημάτων παιδικῶν. Σήμερα 27.000 ἀντίτυπων (δὲν πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ λάθους εἰς τὸν ἀριθμὸν) διαβάσκονται ἤδη εἰς ἰσάριθμα ἑλληνικὰ σπιτία!

Δὲν εἶναι μόνον ἡ εὐχάριστος ἐκπληξις, ἡ ὁποία ἔκαμε νὰ σχολιασθῇ τὸ γεγονός ἀπὸ τῶν στῆλῶν αὐτῶν. Εἶναι καὶ ἡ διαπιστώσις τῶν γεγονότων ὅτι τέτοια βιβλία ἀνταποκρίνονται εἰς μίαν ψυχικὴν ἀνάγκη. Τὴν ἀνάγκη νὰ παύσῃ ἐπὶ τέλους τὸ κοινὸν νὰ τρέφεται μὲ τὰ ἄρρωστα φρούτα τῆς βορβορώδους «σεξολογίας» μὲ τὴν ὁποίαν ἀποκλειστικῶς τὸ ἐτάισε ἡ μονόπλευρος φαντασία μιᾶς γενεᾶς ἀρνητῶν συγγραφέων. Ἡ ἀνάγκη νὰ ἀνεῖλη τὸ ἀναγνώστης πρὸς καθαρωτέρους ὀρίζοντας, διὰ νὰ εὕρῃ ἰκάποιαν ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰ πάθη του.

Χρειαζέται λοιπὸν νὰ προσέξουν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ ἐκδόται αὐτὴν τὴν παιηγορικὴν ἐπιμηγορίαν τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ διὰ νὰ μάθουν ποια εἶναι ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς κρίσεως τοῦ βιβλίου κατὰ τὴν ἐποχὴν μας. Τότε, ἀντὶ νὰ προπεῖνουν, διὰ νὰ παύσῃ ἡ κρίσις αὐτῆ, να τυπώνῃ τὰ βιβλία των... τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον (καὶ αὐτὸ ἀκόμη ἐσκέφθησαν νὰ ζητήσουν μερικοὶ) θὰ ἐνοήσουν ἀπλούστατα, ὅτι καμμία «κρίσις» δὲν ἐμποδίζει τὴν κατὰ χιλιάδας κυκλοφορίαν βιβλίων ποὺ ἀνταποκρίνονται εἰς τοῦ ἔθνους τὸν παλμὸν καὶ φέρνουν εἰς τὸν λαόν μας—εἰς ὅλα του τὰ στράματα—τὴν ὑγίαν, τὴν καθοδηγησιν, τὴν συναίσθησιν ὅτι κάτι ὑπάρχει, κάτι ἀνώτερον ποὺ κάνει τὴν ζωὴν ἀξίαν νὰ τὴν ζῆ κανεὶς. Διαβάζει, λοιπόν, τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, ἀλλὰ διὰ νὰ διαβάσῃ χρειάζονται ἀναγνώσματα ἀξία νὰ διαβασθῶν. Ἔργα, ποὺ βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστην ἀντὶ νὰ τὸν σπρώχνουν ἀκόμη χειρότερα εἰς τὴν δουλείαν τῶν ἐκφυλισμένων ἐνοστίκτων ἢ εἰς τὸ τέλμα τοῦ ἀπληγισμένου ἀγνωστικισμοῦ.

ΠΑΡΑΤΙΜΟΝΙΑ

Διὰ τὴν πληρότητα τῆς ἐμφανίσεως τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς τοῦ τόπου, ἀπαράτητος ἦτο, ἴσως, ἡ εἰς νέαν ἐκδοσὴν ἐμφάνισις τῶν ἔργων τοῦ Ροῖδη. Ὅσον ἀφορᾷ ὁμως εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὴν ἐκδοσὴν ταύτην ἀνέλαθεν ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ὁφελίμων βιβλίων, ὡς πρὸς

τοῦτο θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ἔχωμεν τὴν ἀντίληψιν ὅτι λίαν ἀμφισβητήσιμος εἶναι ἡ ὀρθότης τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως. Ὅταν ὁ ἀείμνηστος Βικέλας ἴδρυσεν τὸν Σύλλογον αὐτὸν καὶ τοῦ ἔδιδεν ὅλας του τὰς δυνάμεις καὶ τοῦ ἀφιέρωνε ὅλην τοῦ βίου του τὴν ἐσπέραν, ὑπ' ὅσιν εἶχε τὴν διαπαιδαγωγίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 100 βιβλίων τοῦ Συλλόγου, τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Βικέλας, ἐκτίθεται πῶς ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ, σκεπτόμενος κατ' ἀρχάς νὰ ἰδρῦσῃ ἕνα ἐκπαιδευτήριον, ἀλλὰ τὸ ἀσθανόμενος ἑπαρκεῖς τὰς δυνάμεις του διὰ τὸ βαρὺ ἔργον τῆς οργανώσεως καὶ διοικήσεως τοιοῦτου ἰδρυματός, ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συλλόγου, ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε παρόμοιον μὲ τὸ ἐκπαιδευτήριον σκοπὸν, τὴν διαπαιδαγωγίαν δηλαδὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τῆς προσφορᾶς εἰς αὐτὸν βιβλίων χρησίμων καὶ ἐπωφελῶν. Ἀφ' ἑτέρου, ὅταν ὁ Ροῖδης ἔγραφε τὴν Πάπισσαν Ἰωάνναν καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Συριανοῦ συζύγου, δὲν ἔγραφε βεβαίως διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παιδαγωγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ θὰ ἔγελουσε ἐὰν τὸν ἠρώτα κανεὶς κατὰ τί θὰ ὠφελῆθῃ ὁ λαὸς ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀφήγησιν ἢ ἐκείνον τὸν σαρκασμόν. Τὸ νὰ ὑπαχθῇ τῶρα ὁ Ροῖδης εἰς τὸν Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, αὐτὸ θὰ ἀποτελεῖ ἀσφαλὸς θέμα νέας σατύρας, ἐὰν ἠμποροῦσε ὁ Ροῖδης νὰ προῖθῃ τὸ πρᾶγμα.

Ἰνωρίζομεν βεβαίως ὅτι σὺν τῶ χρόνῳ ἐξευλιχθησαν αἱ ἐκδόσεις τοῦ Συλλόγου μὲ τὰς διαφόρους του σειρὰς καὶ ἀπὸ τῶν ἑκατὸν λαϊκωτέρου τύπου βιβλίων ἐπροχώρησεν εἰς ἐκδόσεις ἀνωτέρου τύπου, ὁ σκοπὸς ὅμως εἶναι πάντοτε ὁ αὐτός. Καὶ ὅταν μὲ τὸ ἐμβλημα «ἡ τέχνη διὰ τὴν τέχνην», διαμαρτυρούμεθα ὅταν κανεὶς ζητήσῃ νὰ κρίνῃ μίαν λογοτεχνικὴν δημιουργίαν βάσει τοῦ κριτηρίου τῆς ὠφελιμότητος, ἀποτελεῖ κραυγάζουσαν ἀντίφασιν τὸ νὰ θέλωμεν τόσο ἐλευθέρια λογοτεχνήματα νὰ τὰ περιλάβωμεν εἰς ἐκδόσεις τὰς ὁποίας προσφέρομεν καὶ συνιστῶμεν εἰς τὸ κοινόν, ἔστω καὶ τῶν κάπως μορφωμένων, μὲ τὸν τίτλον τοῦ χρησίμου καὶ ὠφελίμου δι' αὐτό.

Εἶναι δυστύχημα ὅτι οὔτε ὁ Βικέλας οὔτε ὁ Ροῖδης δύνανται τώρα νὰ ἐκφράσουν τὴν γνώμην των διὰ τὴν περίεργον αὐτὴν συνένωσιν πραγμάτων ὅπως ἀνομοίων. Πάντως θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἐκπληξίν μας διὰ τὴν ἐκδοσὴν αὐτὴν, ἢ ὁποία ὡς παρατιμονία θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ ἂν πραγματοποιηθῆ.

ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

Ἀπὸ ἐπιστολὴν ἀναγνώστου τῶν «Ἀκτίνων» πληροφορούμεθα τὰ τῆς ὑπαίθριου ἑορτῆς ἐκδρομικοῦ σωματείου τῆς πόλεως μας ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου τῆς

ιδρώσεώς του. Ὁ ἔπιστολογράφος μας γράφει ὅτι εἰς τὴν ἑορτὴν αὐτὴν, ποῦ ἔγινεν εἰς μίαν ἐξοχὴν τῆς Ἀττικῆς, συνεπληρώθη ἐπιτυχῶς ἡ ἀπόλαυσις τῆς φυσικῆς χαρᾶς τὴν ὁποίαν χαρίζει ἡ ζωὴ τοῦ ὑπαίθρου, μὲ τὴν διὰ τῆς Λατρείας ἀνάστασιν εἰς τοὺς πνευματικῶς ὀρίζοντας τῆς Πίστεως. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν προσωπικὰς ἐντυπώσεις νὰ ἐκθέσωμεν ἀπὸ τὴν ἑορτὴν. Αἱ «Ἀκτινές» ὁμοῦ καὶ ἄλλοτε εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τονίσουν πόσον ἀναγκαῖον εἶναι νὰ μεταφυτευθῇ καὶ ἐδῶ ὁ ἐπιτυχῆς συνδυασμός, ποῦ γίνεται εἰς ἄλλας χώρας, μεταξὺ τῶν εὐκαιριῶν τῆς ζωῆς εἰς τὸ ὑπαίθρον καὶ τῶν εὐκαιριῶν μιᾶς πνευματικῆς ἀνασυντάξεως.

Εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο ἀκόποιον νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἡ ἐκδρομικὴ κίνησις καὶ ἡ ζωὴ τῶν κατασκηνώσεων τὸ πρῶτον εἰσήχθη ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ χριστιανικὰς νεανικὰς ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖαι τὴν ψυχικὴν ἀγωγὴν ἔθεταν ὡς βᾶσιν διὰ τὴν ἰσορροπημένην ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν βᾶσιν αὐτὴν εἶχε καὶ ἡ ὀργάνωσις εὐκαιριῶν διαδιδάσεως ἔξω ἀπὸ τὴν παντοειδή σκόνην τῆς πόλεως. Γνωρίζομεν δέ, καὶ τὸ σημειοῦμεν μετὰ πάσης χαρᾶς, ὅτι καὶ αἱ κατασκηνώσεις τῆς Ἐθνικῆς Ὀργανώσεως τῆς Νεολαίας ἀπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διέπονται.

Μὲ πολλὴν λοιπὸν εὐχαρίστησιν ἀκούομεν, ὅτι καὶ ἄλλο ἐκδρομικὸν Σωματεῖον ἐπιδεικνύει κατανόησιν τοῦ τί εἶναι ἀληθῆς καὶ ὀλοκληρωμένη ψυχαγωγία. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι σιγὰ σιγὰ ἡ κατανόησις αὐτῆς θὰ ἐπεκταθῇ εἰς τοὺς ἐκδρομικοὺς κύκλους—ἐκείνους, φυσικά, ποῦ ζητοῦν τὴν ἐξέλιψιν τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ πραγματικὸ του ἐξοκούρασμα, καὶ ὄχι νομιστικῶς τίτλους!

ΠΡΕΠΕΙΑΙ

Α Μεταξὺ τῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἐκτίθενται εἰς πρόσφατον χιουμοριστικὴν ἔκθεσιν, τὰ περισσότερα καὶ μάλιστα τὰ καλύτερα, ἐπιτυχᾶνουν νὰ ὑπογραμμίσουν τὴν καμικὴν πλευρὰν τῆς ζωῆς, μακριὰ ἀπὸ βρωμερότητες καὶ ἀδιαντροπιές, μὲ γνήσιον δηλαδὴ χιούμορ. Γνωστὸς ὁμοῦ σκίτσογράφος—ἀποτελῶν ἐν τούτῳ μοναδικὴν ἐξαιρέσειν—ἐπιγράφει ἐπὶ τὰ ἐκ τῶν ὀκτῶ ἐκτιθημένων πινάκων του μὲ ρητὰ τῆς Βίβλου, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς ἱερωτέρας διὰ κάθε πολιτισμένον ἄνθρωπον φράσεις. Τὰ ρητὰ αὐτὰ χρησιμοῦσιν ὡς ἐπιγραφήν διαφόρων καμικῶν σκηνῶν, καὶ οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου ἐπάνω εἰς τὸν Σπαιρὸν χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν πρόκλησιν τοῦ πλέον φθνοῦ γέλτους!

Βέβαια, ἡ μέθοδος αὐτῆ δὲν μαρτυρεῖ ἐξαιρετικῆς ποιότητος πνεύμα καὶ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὸ πραγματικὸ χιού-

μορ, τὸ ὁποῖον τοποθετεῖ τὸν φακὸν τῆς τέχνης ἐπάνω εἰς τὸ πραγματικῶς γελοῖον. Ἄλλ' ἐκεῖνον ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρας δὲν εἶναι ἡ στεριότης ἐμπνεύσεως, (ἐκπληκτικὴ καὶ αὐτῆ, διότι εἰς τὴν συγκριμένην περίπτωσιν, πρόκειται περὶ διακεκριμένου πράγματι σκίτσογράφου) στεριότης, ἡ ὁποία ὠδήγησεν εἰς τοιαῦτα ἀπονενομημένα τολμήματα. Μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ τὸ ἔξης: Ἡ ἀσεβῆς μεταχειρίσις θεμάτων ἱερῶν, τοῦλάχιστον διὰ μέγα μέρος τοῦ κοινοῦ τὸ ὁποῖον προσέκλεσεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ὁ καλλιτέχνης, δὲν εἶναι μόνον ἔλλειψις κοινωνικῆς λεπτότητος. Εἶναι καὶ ἐκδήλωσις μιᾶς ἀπρηχαιομένης πλέον καὶ διὰ τὸν τόπον μας νοστορίας, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἐμάστιζε κάθε πνευματικὴν ἐκδήλωσιν, μὲ τὴν τάσιν νὰ παίξῃ «ἐν οὐ παικτοῖς», νὰ μεταχειρίζεται μὲ ἀσεβείαν κάθε τι ποῦ ἐπὶ αἰῶνας ἐνέπνευσε σεβασμὸν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ εἰδικῶς τὰ θέματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Σήμερον δὲ ποῦ ἡ κοινωνία συνέρχεται ἀπὸ τὴν μανίαν αὐτὴν, δὲν παρέρχονται χωρὶς ἀγανάκτησιν τέτοιες ἐκδηλώσεις τῶν βραδυπορούντων αὐτῶν ἀνθρώπων τῆς διανοήσεως.

Τὸ εὐτύχημα εἶναι, ὅτι τὸ ἀτόπημα αὐτὸ ἦτο ἐντελὸς μεμονωμένον εἰς τὴν καλὴν καὶ ὑπὸ ἐπιτυχίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς στεφθεῖσαν ἔκθεσιν!

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΠΡΑΝΛΥ

Φίλε κ. Διευθυντά,

Τὰ ὀλίγα ἀλλὰ περιεκτικώτατα λόγια ποῦ ἀφιέρωσαν αἱ «Ἀκτινές» τοῦ προηγουμένου τεύχους διὰ τὸν Γάλλον φυσικόν, καθηγητὴν Ed. Branly, μοῦ δίδουν ἀφορμὴν νὰ σημειώσω μερικὰ ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀφανοῦς τούτου «πατρὸς τῆς ἀσυρμάτου τηλεγραφίας», ποῦ ἐδημοσιεύθησαν τελευταίως εἰς πολλὰ διεθνή ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου του.

Δὲν πρόκειται νὰ ἐξάωρ τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Branly, τὸ ὁποῖον δὲν ὀφείλεται εἰς καμμίαν ἀνθαίρετον εὐνοίαν τῆς τύχης, ἀλλ' εἰς τὰς συνεχεῖς, συστηματικὰς καὶ κοπιώδεις πειραματικὰς ἐρεῖνας του ἐπὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ μαγνητισμοῦ, ἐρεῖνας αἱ ὁποῖαι, μετὰ 20ετῆ ἐργασίαν, ἐφάνησαν ὅτι τοῦ ἔδιδαν θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἄν ὁ φυσικὸς καὶ μαθηματικὸς Maxwell εἶναι ὁ προβλέψας θεωρητικῶς τὴν ὑπαρξίν τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν κύματων, καὶ ὁ Γερμανὸς Hertz ὁ πιστοποιήσας πειραματικῶς τὴν πραγματικὴν ὑπόστασιν αὐτῶν, ὁ Branly εἶναι ἐκεῖνος ποῦ ἐπέτυχεν τὴν κατασκευὴν καταλλήλων συσκευῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἠμποροῦμεν νὰ συλλέξομεν τὰ ἀόρατα σπῆδὰ ἠλεκτρομαγνητικὰ κύματα. Ἄνευ τοῦ ὄργανου τούτου, δηλαδὴ τοῦ σωλήνος τοῦ Branly, δέχεται ἀ-

συρμάτου τηλεγράφου δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λειτουργήσουν καὶ ἴσως νὰ μὴ εἶχομεν μέχρι σήμερα τὰς εὐκολίας ποὺ μᾶς δίδουν καθ' ἑκάστην αἱ τελειοποιήσεις τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Δὲν ἔχει σημασίαν ἂν ὁ Branly ἦτο πτωχὸς καὶ εἰργάζετο εἰς τὸ πτωχικώτατον Φυσικὸν Ἐργαστήριον τοῦ Institut Catholique τῶν Παρισίων, ἐνῶ ὁ Marconi ὄχι μόνον χρήματα καὶ τίτλον μαρκησίου ἀπέκτησεν, ἀλλὰ ἔγινε καὶ γνωστός εἰς ὅλον τὸν κόσμον μὲ τὰς τεχνικὰς τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις του ἐπὶ τῆς ἀσυρμάτου τηλεγραφίας. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Marconi ἀναγνωρίζει τὴν συμβολὴν τοῦ Branly καὶ τῷ 1899, γνωστοποιῶν πρὸς αὐτὸν τὴν πρώτην τελειοποίησιν, τοῦ ἔστειλε τὸ ἀκόλουθον ραδιογράφημα: «Ὁ Marconi στέλλει εἰς τὸν κ. Branly τὰς πλήρεις σεβασμῶν προσήσεις του διὰ μέσου τοῦ σωλήνους τούτου, ὅστις ἀποτελεῖ κατόρθωμα ὀφειλόμενον κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς ἀξιολογώτατας ἐρεῦνας τοῦ κ. Branly».

Καὶ ὅμως ὁ ἐπιφανὴς Branly ἔμεινεν ἄγνωστος εἰς τὸ πολὺ κοινόν, ἀφωσιωμένος μόνον εἰς τὸ ἔργον του ὡς Καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς εἰς τὸ Καθολικὸν Ἰνστιτούτον τῶν Παρισίων. Καὶ μόνον ὅταν ἡ δόξα ἤλθεν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς Γαλλίας, ὅταν π. γ. ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βελγίου τὸν ἐξέλεξε μέλος αὐτῆς, ἡ πατρίς του ἐκοιμήθη νὰ τὸν προσέξῃ καὶ τὸν ἔκαμεν ἀκαδημαϊκὸν τῷ 1911. Ἐν τούτοις, ἔμεινε πτωχός. Καὶ μολοντί τοῦ ἀπενεμήθησαν πλείστα διακριτικὰ βραβεῖα καὶ τίτλοι, ἐζηκούθει νὰ διερχεται τὴν ζωὴν του χωρὶς θορύβους περὶ τὸ ὄνομά του.

Εἰργάσθη ουστηματικῶς καὶ συνεχῶς διὰ τὴν ἐπιστήμην, μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν 95 ἐτῶν! Καὶ ὅμως ἐσυνήθισε νὰ λέγῃ, εἰς τοὺς ἐρωτῶνας αὐτὸν διὰ τὸ ἐπιστημονικόν του ἔργον, ὅτι κάποτε εἰς τὸ παρελθὸν ἀφύρωσεν ὀλίγον χρόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ μερικοὶ ἀπὸ καλὴν διάθεσιν τοῦ ἀποδίδουν μερικὰ ἀνακαλύψεις, αἱ ὁποῖαι, κατ' αὐτὸν, ἀπέτελουν στοιχειώδεις καθήκον ἀπέναντι τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ, ποὺ ἔγραφαν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Branly, ἐξ ἄφορητῆς τοῦ θανάτου του, ἐξαιροῦν τὰς ψυχικὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός. Ἡ δὲ σύντομος, ἀλλὰ σαφῆς ἀπάντησις, ποὺ ἔδωκε τῷ 1926 εἰς τὸν Robert de Flers, ὅταν ἠρωτήθη μαζὺ μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους Γάλλους ἀκαδημαϊκοὺς, περὶ τῶν σχέσεων θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, μᾶς παρέχει σαφῆ πληροφορίαν καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις τοῦ ὄντως μεγάλου φυσικοῦ. «Ἡ ἐπιστήμη, εἶπεν, εἶναι ἰσάως πρὸς τὴν Δημοουργίαν, ἡ δὲ θρησκεία τάσις πρὸς τὸν Δημουρῶν».

Ἡρόσμετο νὰ συζητήσῃ εἰς τὸ Ἐργαστήριον

Φυσικῆς τῆς Ecole Normale Supérieure καὶ νὰ ἔρχετο εἰς ψυχικὴν ἐπαφὴν με τοὺς σπουδαστὰς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τοὺς ὁποίους πάντοτε συννευρούλευε. Καὶ ἔκεινοι, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ διανοούμενοι, οἱ ὅποιοι ἐγνωρίζουν πολὺ καλὰ τὸν γέροντα πλέον καθηγητὴν Branly, ὁσάκις τὸν ἐβλέπαν εἰς τοὺς δρόμους τῶν Παρισίων καὶ εἰς τὸν κήπον τοῦ Δουξεμβούρου, ἐξεδήλωναν πρὸς αὐτὸν τὸν σεβασμὸν των καὶ ἔλεγαν μεταξὺ των: «Ὁ Μαίτη περὶγῆ!».

Καὶ ἦταν πραγματικῶς, ὄχι μόνον ὁ ἀνιδιοτελεῆς ἐπιστήμων ἐρευνητῆς, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος, μὲ ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως!

Φιλικάκιον

Δημ. Κοτσάκης

Ο ΠΑΣΚΑΛ ΚΑΙ Η ΠΙΣΤΙΣ

Κύριε Διευθυντά,

Πολὺ ὀρθὰ τὰ ὅσα ἐγράφατε στὸ περασμένον φύλλο διὰ τὸν Blaise Pascal. Δὲν τὸν θαυμάζουμ μόνον αἱ μαθηματικοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι διὰ τὰ σοφὰ του θεωρήματα καὶ τὰς ἄλλας διδασκαλίας. Συγκινουῦνται καὶ τὰ ἑκατομμύρια τῶν πιστῶν ποὺ διαβάζουσι τὸν βίον τῆς ἐπιστροφῆς του.

Ἄν μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ κόμω χοῦσιν τῆς στήλης αὐτῆς τῶν «Ἀκτιῶν», θὰ ὀναφέρω μερικὰ φράσεις του, ποὺ εἶναι κορυφὴ τῆς μελέτης τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία ἦταν ἐξαιρετικὰ εὐχάριστος ἐνασχόλησις του.

Δὺ ἀρεταὶ ποὺ τὸν διεκρίναν ἦσαν ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ ὑπομονὴ εἰς τὰς δοκιμασίας. Ἄφησε κάθε πολυτέλειαν καὶ ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τὸ δωμάτιόν του κάθε περιττὸ ἐπιπλο. «Ἄγαπῶ τὴν πενίαν, ἔλεγεν, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἠγάπα. Ἄγαπῶ τὰ πλούτη, ἐπειδὴ μὲ αὐτὰ μποροῦμε νὰ εἶμεθα χρήσιμοι εἰς τοὺς πτωχοὺς».

Οἱ πόνοι τῆς ἀσθενείας ποὺ τὸν ἐβασάνιζε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἦσαν πολὺ σκληροὶ καὶ ἀνεκουφίζετο ἀπὸ αὐτοὺς, ἀναγκάζων τοὺς ἄλλους νὰ βοηθοῦν τοὺς πτωχοὺς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι ἐλυποῦντο ποὺ τὸν ἐβλέπαν διαρκῶς στὸ κρεβάτι, αὐτὸς παρηγοροῦσε μὲ τὴν ἀλόγητον πίστιν του, ἐκείνους ποὺ ἐλυποῦντο διὰ λογαριασμόν του!

Ἡμπορεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς ποὺ ὁ ἄνθρωπος ὀντιμετωπίζει κατ' εὐθείαν τὸ μέγαλο καὶ μοναδικὸ πρόβλημα, δύναται ἡ ἐπιστήμη ἢ ἡ φιλοσοφία νὰ μᾶς δώσῃ τὰ ἐφόδια ἐκεῖνα ποὺ χρειάζεται εἰς τὸν ἄνθρωπον μόνον ἢ Πίστις; Ὁ Πασκάλ μὲ τὸ παραδείγμα του θά τοὺς διαφανεῖ.

Μετὰ τμῆς

Ἄναγνώστης.

Ο JULIUS ROBERT MAYER

ΚΑΙ ΤΟ ΑΞΙΩΜΑ ΤΗΣ ΑΦΘΑΡΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

Είς ένα λόγον τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1840 ὁ ἀναδειχθεὶς μετὰ ταῦτα μέγας φυσικὸς Julius Robert Mayer, διετύπωσε τὰς πρώτας σκέψεις του περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ φύσει αἰτιότητος, ἀποτελεσμα τῶν ὁποίων ἦτο νὰ διαμορφωθῇ εὐθὺς κατόπιν τὸ «ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ἐνεργείας». Ὅταν οὗτος ἐδημοσίευσεν τὰ πρώτα ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ, κανεὶς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὰ λεγόμενά του, τὰ ὁποῖα εὐθὺς κατόπιν ἀπεδείχθησαν λίαν καρποφόρα ὄχι μόνον εἰς τὸ πλάσιον τῶν φυσικῶν ἐρευνῶν, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον εἰς τὸ πεδίον τῶν φιλοσοφικῶν ἐκζητήσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Βεβαίως, ὁ Λάιμπνιτς καὶ ὁ Κάντ, ἐκ φιλοσοφικῶν λόγων ὁρμώμενοι, εἶχαν διατυπώσῃ παρομοίας σκέψεις περὶ τοῦ νόμου τῆς αἰτίας, ὅστις φαίνεται νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος διεμόρφωσε πλήρως καὶ διετύπωσε τὸ «ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ἐνεργείας» ἦτο ἀσφαλῶς ὁ Robert Mayer, τοῦ ὁποῖου αἱ σκέψεις καὶ αἱ ἰδέαι ἐξακολουθοῦν νὰ ἀπασχολοῦν καὶ σήμερον ἀκόμη τοὺς εἰδικοὺς ἐρευνητάς.

Κατὰ τοὺς φυσικοὺς, τὰ δύο θεμελιώδη ἀξιώματα ἐπὶνὼς εἰς τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἢ ἐκ τῶν ὁποίων ἀναχωροῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι νόμοι ποὺ κυβερνοῦν τὴν φύσιν, εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης, τὸ ὁποῖον διετύπωσε κατὰ τὸν III' αἰῶνα ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας Χημείας Lavoisier, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς δυνάμεως ἢ ἐνεργείας τὸ ὁποῖον εἰσήγαγε πρὸ 100 ἐτῶν ὁ Robert

Mayer. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἀξίωμα ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Καντ αἴτημα καὶ δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς τὰς ἐκ προτέρου δεδομένας Κατηγορίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποδεικνύονται ἀλλ' ἐπιβάλλονται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοησιν.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαρσίας τῆς ὕλης, τὸ ὁποῖον συνοψίζεται εἰς τὸ «Μηδὲν τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι», ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τοῦτο ὑπέστη δεινὰ πλήγματα ἀπὸ τὰς ἀνακαλύψεις τῆς Φυσικῆς τῶν 30 τελευταίων ἐτῶν, ὥστε καὶ οἱ πλέον ἐνθουσιώδεις ὁπαδοὶ τῆς ὑλιστικῆς φιλοσοφίας νὰ ἴδουν ἡμέρας ἀπογοητεύσεως διὰ τὰς στηριχθείσας, ὅλως ἐσφαλμένως, ἐπ' αὐτοῦ θέσεις των.

Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν λεπτομερεστέρην ἐρευνᾶν τοῦ ζητήματος—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τοῦ παρόντος—δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ κατατοπίσωμεν ἀρχαῖως τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων» μὲ τὰ διάφορα προβλήματα ποὺ γεννῶνται γύρω ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦτο τῆς Φυσικῆς.

ΤΟ ΑΞΙΩΜΑ ΤΗΣ ΑΦΘΑΡΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ μᾶς λέγει ἐν συνόψει τὰ ἑξῆς: Οὐδὲν ἔργον δύναται νὰ ἐπιτελεσθῇ, χωρὶς νὰ καταβληθῇ ἀνάλογον ποσὸν δυνάμεως ἢ ἐνεργείας. Ὅσῃ ἐνεργεῖαν θὰ δαπανήσωμεν, τόσον ἔργον καὶ θὰ λάβωμεν. Εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν παροχὴν ἔργου, καταβάλλοντες μηδενικὴν ἐνεργεῖαν. Κάθε δρᾶσις ἢ ὁποῖα λαμβάνει χώραν εἰς τὴν φύσιν, ὀφείλεται εἰς τὴν παρουσίαν ἀνάλογον ποσοῦ ἐνεργείας, τὸ ὁποῖον πιθανὸν νὰ μὴ τὸ

βλέπομεν, ἀλλὰ πάντως ἐπενεργεῖ ὥστε νὰ παραχθῆ τὸ φαινόμενον ἀποτελεσμα. Ἡ ἐνέργεια οὔτε καταστρέφεται ἀλλ' οὔτε καὶ παράγεται ἐκ τοῦ μηδενός.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Mayer καὶ μετὰ ταῦτα τῶν Helmholtz καὶ Joule ἔρρηξαν περισσότερον φῶς εἰς τὸ ζήτημα καὶ ἡ πειραματικὴ ἀπόδειξις τοῦ μηχανικοῦ ἰσοδυναμίου τῆς θερμότητος κατοχύρωσε πλήρως τὰς ἀντιλήψεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰσχὴν τοῦ νόμου τῆς ἀφθαροσίας τῆς ἐνεργείας. Καὶ ὁλοι ἐκείνοι πού ἐπίστευαν εἰς τὴν ἐπινόησιν ἐιδικῆς συσκευῆς μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ὁποίας θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ ἔχωμεν ὠφέλιμον ἔργον αἰωνίως, δίδοντες εἰς τὴν συσκευὴν αὐτὴν τὴν πρώτην ὠθησιν, εἶδαν τὰς ἐλπίδας των ματαιουμένας διὰ παντός. Ἡ ἐφεύρεσις δηλονότι τοῦ ἀεικινήτου εἶναι καθαρὰ οὐτοπία.

Κατὰ ταῦτα, ἡ καθολικὴ ἰσχὺς τοῦ νόμου τῆς ἀφθαροσίας τῆς ἐνεργείας ὅστις εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος πού συνδέει στενῶς αἰτίας καὶ ἀποτελέσματα, ἀποδεικνύεται ὡς ἔχουσα ἰδιαιτέραν ὄλως σημασίαν, ἐφ' ὅσον ὁ ἀντίκτυπος αὐτῆς ἔχει ἀμέσους συνελείας ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἔχει τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἅμεισον σύνδεσμον μὲ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, διότι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος τὸν αὐτὸν φυσικὸν νόμον μᾶς ἐκφράζει. Κατ' αὐτὸν, οὐδεμία ἐκδήλωσις εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ χώραν ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ, οὐδὲν φαινόμενον δύναται νὰ συμβῆ ἂν δὲν ἐπενεργήσῃ ὠρισμένον αἶτιον. Τίποτε δὲν δύναται νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ δρᾷσῃ ὠρισμένη δύναμις ἢ ἐνέργεια. Τὰ πάντα ἀνάγονται εἰς ὠρισμένα ἀρχικὰ αἶτια.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεργείας τὸ αὐτὸ μᾶς λέγει. Τὸ ποσὸν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαρχούσης ἐνεργείας εἶναι σταθερόν. Οἰαδήποτε φυσικὴ μεταβολὴ καὶ ἂν συμβῆ, οἰοσδήποτε μετασχηματισμὸς ἐνεργείας ἀπὸ μᾶς μορφῆς εἰς ἄλλην καὶ ἂν λάβῃ χώραν, τὸ τελικὸν ἐξαγόμενον θὰ μᾶς λέγῃ ὅτι οὐδεμία φθορὰ ἢ ἐξαφάνισις τοῦ ἀρχικοῦ ποσοῦ τῆς ἐνεργείας ἔγινε. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξίωμα τῆς ἀφθαροσίας τῆς ἐνεργείας ἢ π ο ρ ὠ τ ο ν θ ε ρ μ ο δ υ ν α μ ι κ ὸ ν ἀ ξ ῖ ω μ α, ὅπως ἀπο-

καλεῖται ἡ ἀρχὴ τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε πρὸ 100 ἐτῶν εἰς τὴν Φυσικὴν ὁ R. Mayer.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἀξιωματος ὡς ἔχοντος καθολικὴν καὶ ἀπαρέγκλιτον ἰσχύϊν εἰς τὰ λαμβάνοντα χώραν ἐν τῇ φύσει ἤγαγε πολλούς, χωρὶς νὰ ζητήσουν νὰ μελετήσουν βαθύτερον τὸ ζήτημα, εἰς τὴν ἀντίληψιν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον, πάντα τὰ φυσικὰ καὶ πνευματικὰ φαινόμενα διέπονται ὑπὸ τῆς αὐστηροῦς ἀρχῆς, ἥτις συνδέει αἶτια καὶ αἰτιατά, ἀφορμὰς καὶ ἀποτελέσματα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἀνεξαοτήτως τὸν περὶ φύσεως τῆς ἐνεργείας ἢ τῆς δυνάμεως ἀντιλήψουν τῶν φυσικῶν, τίθεται τὸ ἀκόλουθον ἐρώτημα, ὅπερ χρήζει ἀμέσων ἀπαντήσεως:

Ἰσχύει ἐν τῇ φύσει τυφλῶς ὁ νόμος τῆς ἀναγκαιότητος, ἢ ὑπάρχει πεδίον εἰς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ δρᾷ καὶ ἡ ἐλευθερία; Ὑπάρχει μὲ ἄλλους λόγους ἐλευθερία ἢ τὰ πάντα ἀποτελοῦν μίαν συνεχῆ ἄλυσιν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, χωρὶς νὰ δύναται νὰ παρεμβαίῃ ἡ ἐλευθέρω θέλησις τοῦ ἀνθρώπου ἢ καὶ ὑπεράτατον τινὸς ὄντος; Τὸ ζήτημα, ἂν καὶ βασικὸν καὶ δύσκολον, εἶναι ἀρκετὰ σαφές. Διότι ἐξ αὐτοῦ προκύπτει τὸ ἀκόλουθον πρόβλημα: Ἐὰν βασιλεῖ ἄπαρέγκλιτος ἐν τῷ κόσμῳ ὁ νόμος τῆς αἰτίας, τότε τὰ πάντα εἶναι ἀποτελεσμα αἰτίων φυσικῶν, εἶναι ἀναγκαῖα συνεπέαι προκαθορισμένων ἀφορμῶν. Πεδίον, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἐλευθέρως θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τῆς ἐπιδράσεως ὑπερκοσμίου τινὸς δυνάμεως, ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχῃ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἀντιθέτως, ἂν ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος ἔχῃ κάποιαν ἐλαστικότητα, ἢ ἔχῃ περιορισμένην ἰσχύϊν, τότε ὑπάρχει θέσις διὰ τὴν δρᾶσιν τὸσον τῆς ἑτεροαρχίας, ὅσον καὶ τῆς ἐκδηλώσεως γεγονότων, τὰ ὁποῖα διεκφεύγουν τῶν αὐστηρῶν νόμων πού διέπουν τὴν δημιουργίαν.

ΤΙ ΑΠΑΝΤΑ Ο ΜΑΓΕΡ

Χωρὶς ἡμεῖς νὰ θέλωμεν νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν διεξοδικωτέραν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου, ὅποτε θὰ εἴχομεν νὰ ἀναφέρωμεν πολλά, μάλιστα κατότιν τῆς εἰ-

σαγωγῆς ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐκπροσώπων τῆς νεωτέρας Φυσικῆς τοῦ νόμου τῆς ἀβεβαιότητος ἢ τοῦ ἀπροσδιορίστου, θὰ ἀρκεσθῶμεν νὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὰς ἰδέας καὶ γνώμας τοῦ R. Mayer, αἱ ὁποῖαι, διατυπωθεῖσαι πρὸ 100 ἐτῶν, ἐληθομνήθησαν κατ’ ἀρχάς, διὰ νὰ ἐπανεέλθουν καὶ πάλιν ἐπὶ τάπητος ὡς τὸ κύριον θέμα μὲ τὸ ὁποῖον ἀσχολοῦνται οἱ νεώτεροι ἐρευνηταί. Καὶ τὸ πρῶμα προκαλεῖ ὄντως ἰδιαίτερον ἐντύπωσην ὅταν βλέπωμεν νὰ δημοσιεύονται ἄρθρα μὲ φιλοσοφικὸν καὶ μεταφυσικὸν περιεχόμενον, εἰς ἄκρως εἰδικὰ περιοδικὰ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὡς εἶναι τὰ Die Naturwissenschaften, Forschungen und Fortschritte, Acta Biotheoretica, Nature, Revue Scientifique κ.ά.

Καὶ διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὸν Mayer, θὰ ἀναφέρωμεν μόνον μίαν τελευταίαν μελέτην ποῦ ἐδημοσίευσεν περὶ αὐτοῦ ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Heidelberg καθηγητῆς Dr. Alwin Mittasch (*).

‘Ο Robert Mayer, ἂν καὶ ἦτο ὁ εισηγητῆς τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος ἐν τῇ φύσει, ἐν τούτοις προκειμένου τοῦ ζητήματος τῆς ἐλευθερίας ἢ τῆς ἀναγκαιότητος κάμνει τὴν ἀκόλουθον διάκρισιν: Εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν ἀνοργάνων (ὄργανων) ὄντων κυριαρχεῖ τὸ «κράτος τῆς ἀναγκαιότητος», τονίζει οὗτος καὶ ἐπαναλαμβάνει ὁ καθηγητῆς Mittasch. Εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν φυτῶν ἔχομεν «τὸ κράτος τῆς σκοπιμότητος». Τέλος εἰς τὸν ζωϊκὸν κόσμον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν ἄνθρωπον, παρατηροῦμεν, γράφει ὁ Mayer, ὅτι ἰσχύει «τὸ κράτος τῆς ἐλευθερίας». «Εἰς τὴν ζωὴν, προσθέτει εἰς ἄλλο ἔργον του, ἡ ἀναγκαιότης ἀμβλύνεται διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἐλευθερίας, ἢ δὲ ἐλευθερία περιορίζεται διὰ τῆς ἀναγκαιότητος».

«‘Ο Mayer, τονίζει (σελ. 195-196) ὁ καθηγητῆς Mittasch, ἀρνεῖται νὰ παραδεχθῆ καθε ὕλιστικὴν κοσμοθεωρίαν... Ὁὗτος διαβλέπει ἐν τῇ φύσει μίαν ὑπερφύσιν θέλησιν ἐκδηλουμένην εἰς τὰ πράγματα, θέλησιν ἢ ὅποια δὲν εἶνε κατὰ τὸ «τυφλόν»

ποῦ ἐνοικεῖ καὶ ἐγκλείεται ἐν τῇ φύσει καὶ ἀρνεῖται τὴν ἰδίαν θέλησιν, ἀλλ’ εἶναι κατὰ τὸ βλέπον, τὸ γνωρίζον καὶ προνοοῦν. Εἶναι ἡ σεπτὴ θέλησις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι συγχρόνως καὶ ὁ ὕμνος Λόγος». Καὶ παραθέτει τὴν ἀκόλουθον περικοπὴν τοῦ Mayer: «‘Ο Ἕλλην σοφὸς ‘Αναξαγόρας ἐδέχθη ἤδη ὡς τὴν τελικὴν αἰτίαν πάντων τῶν φαινομένων τῆς κινήσεως μίαν ἀνοστέραν οὐσίαν ἣτις γνωρίζει τὰ πάντα, τὸν Νουν, ὅστις κατὰ βάσιν συμπλῆτει μὲ τὸν Λόγον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου... Τὸν αἰώνιον αὐτὸν Λόγον οὐδέποτε ἤθελον ἐμπιστευθῆ νὰ ὑποβληθῆ εἰς μίαν κριτικὴν ἔρευναν, διὰ νὰ κριθῆ μὲ ἀνθρώπινα μέτρα».

*Α ΡΥΑΚΙΑ ΚΑΙ Ο ΩΚΕΑΝΟΣ

‘Αλλ’ ὡς εἶναι φανερόν, μὲ τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς περὶ πρώτης αἰτίας καὶ τῆς σχέσεώς της μὲ τὰ γεγονότα τοῦ κόσμου συνδέεται καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως ἐν τῷ σύμπαντι σκοποῦ, ἀξίας καὶ νοήματος. Καὶ ὁ καθηγητῆς Mittasch, ἐκθέτον τὰς ἐπ’ αὐτοῦ γνώμας τοῦ Mayer, γράφει: «‘Ο Mayer, ὅπως καὶ ὁ Λάιμπνιτς, βλέπει εἰς ὁλόκληρον τὴν φύσιν μίαν σκόπμον ἐνέργειαν θείας προελεύσεως, τῆς ὁποίας ἡ οὐσία εἶναι βεβαίως κεκρυμμένη εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα». Διότι μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, γράφει ὁ Mayer εἰς τὸ ἔργον του: Die Mechanik der Wärme, (γ’ ἐκδοσις 1893 σελ. 132) τὰ ἐξῆς:

«Τὸ πρῶτον καὶ βασικὸν αἶτιον τῶν πραγμάτων εἶναι μία οὐσία, ἣτις θὰ μένη αἰωνίως ἀνεξερεύνητος ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως—καὶ αὕτη εἶναι ἡ θεότης». Καὶ εἰς ἄλλην σελίδα τοῦ αὐτοῦ ἔργου του γράφει ὁ Mayer ὅτι «ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς δύνανται νὰ παρομοιωθοῦν πρὸς μίαν ἀξιοθαύμαστον μουσικὴν συμφωνίαν ἢ ὅποια εἶναι πλήρης ἐξαισίων ἤχων καὶ ἄλλων ἤχων οἱ ὁποῖοι προζαλοῦν μόνον τὸν τὴν δυσαρέσκειαν τῶν ἀκρατῶν. Μόνον ὅταν συνεργάζονται ὅλα τὰ ὄργανα ὑπάρχει ἁρμονία, ἢ δὲ ζωὴ ἐγκτεται μόνον ἐν τῇ ἁρμονίᾳ».

Διεξερχόμενοι τὸ μνημονευθὲν περὶ τοῦ Mayer ἄρθρον τοῦ Dr. Mittasch ἀνεμνήσθημεν ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος φυσιοδίφης ἔγραψεν εἰς κάποιον φίλον του καὶ τὰ ἀκόλουθα

(*) Roberts Mayer Begriff der Naturkausalität etc, ἐν τῷ περιοδικῷ Die Naturwissenschaften, Μάρτιος 1940 σελ. 193-96.

σοφὰ λόγια: «Ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μου βεβαίω ὅτι ἡ ἀληθῆς φιλοσοφία οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι εἰ μὴ μόνον προπαρασκευαστική διὰ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Αἱ φυσικαὶ ἀλήθειαι ἔχουσι τοιαύτην σχέσιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ὅποιαν τὰ ρυάκια καὶ οἱ ποταμοὶ πρὸς τὸν ὠκεανόν».

'Ἄλλ' ὁ Mittasch ἀναφέρει καὶ ἄλλας γνώμας τοῦ Mayer μερικὰς τῶν ὑποίων πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα: Εἰς τὴν ἐποχὴν του, ὁ σύγχρονός του ἄγγλος φυσιοδίφης Darwin εἶχε δημιουργήσει ἀρκετὸν θόρυβον μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελιξέως. Ὁ Mayer, στηριζόμενος εἰς πειραματικὰ δεδομένα, ἀρνείται νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὁ κόσμος συγκρατεῖται καὶ αὐξάνει καὶ γίνεται διαρκῶς ὠριαιότερος διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἐπιλογῆς, ἣτις γίνεται διὰ τῆς ἀλληλοεξοπτώσεως τῶν ἀσθενεστέρων ὄντων. Τὸ θαῦμα ποὺ παρουσιάζει ἡ συνοχὴ τοῦ κόσμου κáμνει ἰδιαιτέραν ὄλωσ ἐντύπωσιν εἰς τὸν σοφὸν αὐτὸν ἐρευνητὴν, ὁ ὁποῖος ἐνεβάθυνεν, ὅσον ὀλίγοι, εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν νόμων, καὶ δὲν εὐρίσκει ἐπαρκεῖς τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρει ὁ Darwin πρὸς ἐρμηνείαν τῶν φαινομένων τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς. «Ἐνας ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως, γράφει ὁ Mayer, λαμβάνει ἀσφαλῶς χώραν ἐν τῇ φύσει. Ἄλλ' ἐκεῖνο ποὺ διατηρεῖ

τὸν κόσμον δὲν εἶναι οὔτε ἡ πείνα, οὔτε ὁ πόλεμος, οὔτε τὸ μῖσος».

Ο ΒΡΑΔΥΠΟΡΩΝ ΜΑΘΗΤΗΣ

Τέλος ὁ καθηγητὴς Mittasch ἀναφέρει δύο περιουσίας τοῦ Mayer, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ ἀπείρου καὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν: «Ἡ ἀλήθεια, γράφει ὁ Mayer, εἶναι καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτὴν αἰωνία καὶ τὸ Αἰώνιον οὔτε νὰ ὀρισθῆ δύναται, οὔτε καὶ νὰ ἀποδειχθῆ». «Ὁ Θεὸς ὅμως ἔχει ὡς γνωστὸν ἐν τῷ προσώπῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἓνα πολὺ βραδυποροῦντα μαθητὴν!»

Ἡ τελευταία αὐτῆ περιουσίαν τοῦ Robert Mayer ἐνέχει ἰδιαιτέραν ὄλωσ σπουδαιότητα. Καὶ ὁ καθηγητὴς Mittasch ἀναδημοσιεύων, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως ἑκατονταετίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰς ἐπιλέκτους αὐτὰς καὶ σοφὰς γνώμας τοῦ Mayer, εἰς τὸ γνωστὸν ἐπιστημονικὸν περιοδικόν, «Die Naturwissenschaften» εἶχεν ἀσφαλῶς ὡς σκοπὸν νὰ διακηρύξῃ τὰς ἀρχὰς αὐτὰς ποὺ εἶναι κεφαλαῖους σημασίας διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Τὸν αὐτὸν δὲ ἀκριβῶς σκοπὸν ἐπιθυμοῦν νὰ ἐκπληρώσουν καὶ αἱ «Ἀκτίνες» δημοσιεύουσαι τὴν σύντομον ταύτην, περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Robert Mayer ἔκθεσιν.

Δ. Κ.

ΔΕΗΣΙ-ΠΟΘΟΣ

Σὲ σένα ὑψώνω τὴν ψυχὴ μου ὦ Φῶς μου,
—παρακαλῶ σε, Πλαστοργὲ τοῦ κόσμου.

Δίνε μου ἀγάπη φλογερὴ καὶ πίστι,
χτίσε βωμὸ σου στὴν καρδίᾳ μου ὦ Κτίστη.

Δός μου λευκότη κρίνου, μῦθο δυόσμου,
δρῶσιὰ τοῦ νοῦ μου, φῶς τοῦ πνεύματός μου!

Ἄνοιξε μέσα μου σοφίας κρονοῦ
—θεϊκὸν ἀνάβροσμα τῶν οὐρανῶ—

Κι' ἄγρυπνα μάτια γιὰ νὰ βλέπω δός μου
τὸν κόσμο γύρω καὶ τὸν κόσμο ἐντός μου.

ΔΥΟ ΓΕΝΕΕΣ—ΔΥΟ ΑΠΟΨΕΙΣ

“ΗΘΙΚΗ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Κοντά στον έλληνικό Ναό του Λονδίνου, την Αγία Σοφία του Bayswater, υπάρχει ένας άλλος τόπος λατρείας. Τον ονομαζουν «The Ethical Church», ή “Ηθική Έκκλησία, και είναι μοναδικός, αλήθεια, στο είδος του σ’ όλόκληρη τη μεγάλη άγγλική πρωτεύουσα. Είναι αφιερωμένος στη Θρησκεία του Όρθου Λόγου και σ’ όσους τον επισκέπτονται για πρώτη φορά, εντόπωσι κάνουν δυο πασίγνωστες μορφές «άγιων» της παράξενης αυτής θρησκείας στις γυπιδές εικονογραφίες των τζαμιών: Είναι ο Anatole France και ο Bernhard Shaw. Στο κέντρον του «ναού» αυτού, μια μαρμαρίνη στήλη έχει τη θέσι Βωμοῦ, αφιερωμένον στο Ίδεῶδες, αντίκρυ δὲ στον βωμό, στον τοίχο, μια πελώρια εικόνα παρουσιάζει τὸν πλανήτη μας, πὸν τὸν διασχίζουν πέντε γυμνοὶ ἀθλητές, κρατώντας ἀναμμένες δάδες. Σὲ κάθε μιὰ ἀπὸ τις πλευρές της εικόνας αὐτῆς, παραστέκει ἀτόνα ὀλόχρυσο ἄγαλμα, τὸ ἕνα τοῦ Χριστοῦ και τὸ ἄλλο μιᾶς Ἰνδικῆς, νομίζω, θεότητος.

Ἐκεὶ γιὰ πρώτη φορά ἄκουσα τὸν Dr. Gilbert Murray. Ἐδινε μιὰ διάλεξι στη θέσι κηρύγματος, ὅπου ἀφοῦ πρώτα κατεκεραίνωσε τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ὡς τὸν κύριο καταστροφέα τοῦ «εἰδανικοῦ» Χριστιανισμοῦ, ἄρχισε κατόπιν ὁ ἴδιος ὀρηκτικῆ ἐπίκρισι τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστιανισμοῦ πού, κατ’ αὐτόν, στέκει ἐμπόδιο στήν πρόοδο τῆς θρησκείας τοῦ Όρθου Λόγου. Μποροῦσα ἔτσι να ἐξηγήσω σὸν ἑαυτό μου, τί γύρευαν ἐκεὶ μέσα, οἱ εἰκόνες τῶν δύο ἐκείνων μεγάλων συγγραφέων τοῦ αἰῶνος μας κι’ ἀκόμα ἀπὸ τί ἦταν φτιασμένο τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ «εἰδεῶδες» τοῦ κεντρικοῦ Βωμοῦ. Ἐτσι ἡ στάσις τῶν δύο χρυσοῦν ἀγαλμάτων ἔπερνε τώρα στὰ μάτια μου κάποια συμβολικῆ ἔκφρασι, πὸν μοῦ μιλοῦσε πὸ εὐγλωττα ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν Ἱερέα τοῦ Οὐμα-

νισμοῦ: Ὁ Χριστὸς εἶχε ἀνοιχτές τις ἀγκάλες του, στήν κλασικῆ στάσι πὸν καλεῖ ὄλους ἐκείνους πὸν αἰσθάνονται τοὺς ἑαυτούς τον «κοπιώντας και πεφορτισμένους», ἐνῶ ὁ ἄλλος, ὁ ἀνατολικὸς θεός, ὕψωνε τὴν παλάμη τοῦ δεξιοῦ χειροῦ, προτρέποντας τοὺς ἀκροατὲς νὰ καθίσουν σὸν τόπο τους.

Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς ἑβδομάδες, ἔτυχε νὰ ξαναπάω ὡς ἐκεὶ, μαζί με κάποιον ἄλλο συνεργάτη τῶν «Ἀκτιῶν», βρήκαμε τις πόρτες κλειστές· μιὰ σημείωσι στήν πόρτα μιᾶς εἰδοποιούσε πὸς ἡ “Ηθικῆ Έκκλησία τοὺς θερινοὺς μῆνες θὰ παραμείνη, ὡς συνήθως, κλειστή. Οἱ θεοὶ τῆς ἠθικῆς ἐκκλησίας, καθὼς εἶπε ὁ συνοδός μου, πήγαν τώρα νὰ ξεσκιάσουν λίγο.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΚΑΙ ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

Ὁ Dr. Gilbert Murray, περίφημος ἐλληνιστῆς και μεταφραστῆς τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν, ἔβγαλε τώρα ἕνα καινούργιο βιβλίον, με τὸν τίτλο: «Stoic, christian and Humanist», πὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρες μελέτες και ἕνα σύντομο πρόλογο στήν ἀρχή, ὅπου ἐξηγεὶ τὴν πίστι τον σὲς ἀρχές μιᾶς ἠθικῆς χωρισμένης ἀπὸ κάθε θρησκευτικὸτητα, πὸν τις έχει γιὰ μοναδικῆ πηγῆ ἀπὸ ὅπου ἀντλεῖ ἐτὸ νόημα τῶν καθηκόντων του πρὸς τὸν πλησίον, μακρονὰ ἀπὸ κάθε συγκεκριμένο και κάποτε διεστραμμένο μυθολογικὸ δόγμα τῆς παραδόσεως. Ἡ πίστις του αὐτῆ, λέει, βασιζεται «ἀπάνω σὸν βράχο τῆς ἀνθρώπινης πέρας». Παρακάτω ὁ συγγραφεὺς θρηνεὶ γιὰ τὸν κίνδυνον πὸν ἀπειλεὶ σήμερα τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα τῆς Εὐρώπης, πὸν, ὅπως τὸ ἐννοεὶ, εἶναι τὸ πνεῦμα πὸν διαμορφώθηκε με τὴν οὐμανιστικῆ ἐπίδρασι τοῦ ΙΘ’ αἰῶνος. Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς, καθὼς παρατηροῦν οἱ «Literary Times», γιὰ νὰ υποστηρίξη τις ἀρχές του ἀντιπαραβάλλει ἐτὸν

ούμανιστιζόν αυτό Χριστιανισμό πού μᾶς παρουσίασαν οἱ ἐλευθερόφρονες τοῦ 10' αἰῶνος, ὄχι μὲ τὸν ἄδολο Χριστιανισμό τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ μὲ τὶς πὺ βάνουσες μορφές τῆς ἱστορίας του». Ὑποστηρίζει λοιπὸν τὴν ἄποψιν πὺς ὁ ὠργανωμένος Χριστιανισμὸς ἀπέτυχε ὡς πορὸς τὴν ἐκφράσιν τὸν «θεῖο ἀνθρωπισμὸ», πὺ ἀποτελεῖ τὴν «κεντρικὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν», πράγμα πὺ, ὅπως παρατηρεῖ τὸ ἴδιο περιοδικό, εἶναι σωστὸ γιὰ τὸ πνεῦμα τοῦ λιμπεραλισμοῦ, πὺ ἀπέτυχε στὴν ἐσωτερικὴ ἔμπνευσι καὶ τὴν δύναμι μεταβολῆς. Αὐτὴ ἡ μεταβολὴ μπορεῖ νὰ προέλθῃ μόνο ἀπὸ μιὰ πίστι, γιὰ τὴν ἡ πίστις αὐτὴ βασίζεται στὴν ἀνθρώπινη πείρα, ἀλλὰ διεισδύει μέσα τῆς τόσο βαθειᾶ, ὥστε κατὰ θεῖο τρόπο τὴν ξεπερνᾷ καὶ τὴν μεταμορφώνει». Ὁ συγγραφεὺς ἀφίνει πίσω του πολὺ γογγύρα κάθε ἄλλῃ πείρα μὲ πνευματικὴ ἔννοια, ἀπὸ κείνες πὺ τόσο βαθειᾶ ἐπέδρασαν στὴν ἀνθρώπινη συνείδησι, καὶ εἶναι ἔτοιμος ν' ἀπορρίψῃ κάθε «μιστικὸ δόγμα», πὺ εἶναι κ' αὐτὸ ἀποτελέσμα τῆς δίψας τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς εὐτυχίας, ἐπειδὴ δημιουργεῖται εἰς βάρος τῶν κανόνων τῆς λογικῆς, ἀφοῦ τὸ περιεχόμενό του δὲν ἔχει πάντα ρασιοναλιστικὴ ἀπόδειξι.

Δὲν εἶναι, ὅμως, ἓνα κοινότατο καὶ καθημερινὰ ἐπαναλαμβανόμενο γεγονός ἀνθρώπων νὰ στρέφονται πρὸς τὸν Θεό, ὡς πρὸς μιὰ πραγματικότητα πὺ ἔχει τὴ μυστηριώδη δύναμι τῆς μεταμορφώσεως καὶ τελειοποιήσεως τῆς ὑπάρξεώς των; Μὲ τὸ δικαίωμα ποιᾶς λογικῆς μπορούμε ν' ἀπορρίψωμε τὸ ἐπιχείρημα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν πὺ βρίσκονται σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, μὲ μιὰ ἀπλὴ κ' ἀφελέστατη, ἀλήθεια, δικαιολογία, πὺς αὐτὸ πὺ ἔνοιωσαν δὲν εἶναι παρὰ μιὰ αὐταπάτη; Καὶ πὺς μπορεῖ νὰ εἶναι αὐταπάτη κάτι πὺ ἐπαναλαμβάνεται ἐπὶ αἰῶνες καὶ ἀπλώνει καὶ σήμερα, περισσότερο αἰσιστα σήμερα, στὰ μεγαλύτερα μυαλά, σ' ἐπιστήμονες, ἱστορικοὺς καὶ φιλοσόφους, στοὺς πρωτοπόρους τῆς διανοήσεως τοῦ κόσμου; Καὶ γιὰ τὴν ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ ν' ἀξιῶσῃ κ' ἡ πίστις πὺς εἶναι κ'

αὐτὴ ἓνας οὐσιώδης παράγων γνώσεως;

Ο ΑΠΡΟΣΛΟΚΗΤΟΣ ΑΝΤΙΠΑΛΟΣ

Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς πὺ, στὴν Ἀγγλία ἐπίσης, ἔχει ἐκδοθῆ ἓνα ἄλλο βιβλίον, πὺ θέλησε ἀκριβῶς ν' ἀποδείξῃ τὸ σφαλῆρό τῶν ἀρχῶν τοῦ Gilbert Murray. Καὶ τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ Gilbert Murray, τὴν Rosalind Murray. Ἔχει τὸν τίτλο: «The good Pagan's Failure» (Ἡ ἀποτυχία τοῦ ἀγαθοῦ εἰδωλολάτρου) καὶ εἶναι ἡ καλύτερη ἀπάντησις στὶς ἰδέες τοῦ ἀρχαιολάτρου αὐτοῦ ἀπολογητοῦ τῆς θρησκείας τοῦ Ὁρθοῦ Λόγου, ὄχι μόνο γιὰ τὴν συγγραφεὺς εἶναι ὠπλισμένη μὲ ὅσα διανοητικὰ προσόντα καὶ ὁ πατέρας τῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ πρόσωπό τῆς ἔχουμε τὸ ζωντανότερο παράδειγμα τῆς θλιβερᾶς ἀποτυχίας τοῦ ὀρθολογισμοῦ νὰ σταματήσῃ τὸ ἐλεύθερο πνεῦμα τῆς διανοουμένης κόρης ἑνὸς περιφῆμου ὀρθολογιστοῦ, πὺ βόηκε τὴν εὐτυχία τῆς, καθὼς μᾶς λέει ἡ ἴδια, ὅταν ἔσπασε τὸν κλοιὸ πὺ τὴν περιέσφιγγε κ' ἀνοίχτηκε πέρα στὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

«Ἄκουα ἱστορίες, μᾶς λέει στὸ βιβλίον τῆς ἡ Ros. Murray, γιὰ κάποιον Γέρο, πὺ κατοικεῖ ψηλὰ στὸν οὐρανό, στέλλοντας τοὺς ἀνθρώπους στὴν κόλασι. Ἐχαν σκοπὸ οἱ ἱστορίες αὐτές, πὺς νὰ διώξουν ἀπὸ τὸ παιδικὸ μυαλό μου τὴν ἰδέα τῆς θρησκείας, δείχνοντάς τιν ὅταν κάτι παράλογο, ἀνάξιο σοβαρῶν ἀνθρώπων. Ἡ εἰκόνα αὐτὴ τοῦ παραξένου καὶ γελοίου αὐτοῦ ὄντος, πὺ μοῦ τὴν παρουσίαζαν ὅταν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, εἶχε σκοπὸ νὰ ἐπαναστατήσῃ τὸ εἶναι μου, νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ἠθικὴ ἀποστροφή γιὰ κείνον πὺ παρουσίαζε τὰ βάρβαρα αὐτὰ ἔνοτικτα. Κι' ὅταν ἐπρόβαλα τὴν ἄποψιν πὺς εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι ἔτσι, καμμὶ ἀπάντησι δὲν μοῦ δόθηκε. Κι' ἄρχισε τότε ἀπὸ μένα τὸ χτύπημα καὶ τὸ γράμμα τοῦ φροβεροῦ αὐτοῦ ἐξαμβλώματος, πὺ μόνο πολὺ ἀργότερα εἶδα πὺς κάθε ἄλλο παρὰ ἀντιπροσώπευε τὸν ἀληθινὸ Θεό».

Καὶ ὅμως ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ Χριστι-

ανισμού έχει πάντα την ίδια τακτική. Πέρουν δηλαδή παραδείγματα εκμεταλλευτών της θρησκείας, τους παρουσιάζουν σαν μοναδικούς αντιπροσωπευτικούς της τύπου, κι' αρχίζουν κατόπιν, εκ του ασφαλούς, τὸν πόλεμο. «Πόσοι όμως, ρωτᾷ ἡ συγγραφεύς, ἐκφυλοὶ ἀγνωστοκιστὰὶ δὲν ὑπάρχουν! Καὶ πόσα ἐγγλήματα δὲν διαπράττουν στὸ ὄνομα τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας! Θὰ τοὺς πάρωμε λοιπὸν αὐτοὺς ὡς πρότυπα γιὰ ν' ἀρχίσωμε κατόπι νὰ χτυπάμε τὴν ἰδεολογία τους.»

Ἡ Rosalind Murray δὲν ἀνετράφη, εὐτυχῶς, ἀπὸ κανένα τέτοιας πάστας ὀρθολογιστῆ. Γιατί, ἀλήθεια, ὁ δικός της πατέρας ἦταν ἕνας «good pagan», ἕνας καλὸς εἰδωλολάτρης, ἄνθρωπος πού, χωρὶς νὰ τὸ ξέρι, σὰν ἄγγλος ἔχει ζυμωθῆ μὲ τὴν ἠθικὴ πού ἀπλώσε μέσα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς πατρίδας του ἢ κληρονομικὴ ἐπίδρασις τοῦ βιβλίου του χτυπᾷ αὐτὸς σήμερα, δηλαδή τῆς Βίβλου.

«Ἐγεννήθηκα καὶ μεγάλωσα μεταξὺ ἀναρωτιστῶν εἰδωλολατρῶν. Οἱ προοπτικὲς τους κι' οἱ βασικὲς ἀξίες τῆς κοσμοθεωρίας των ἦσαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα πού ἐχρησιμοποίησα γιὰ νὰ οἰκοδομήσω τὸν κόσμον τῶν γνώσεών μου. Ὁ «ἔθνικὸς» κόσμος τῆς ἐκλεκτικῆς τελειότητος μοῦδῶσε τὰ πρῶτα βήματα στὴν ζωή... Μὰ ὅταν ὠρίμασα, ἀνεκάλυψα πὼς ἡ εἰδωλολατρικὴ κοσμοθεωρία τῶν παιδικῶν μου χρόνων ἦταν ἀνεπαρκῆς γιὰ νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ τὴν ζωή. Ἡ εἰκόνα λοιπὸν πού μοῦ παρουσίασαν ὡς τὸ ἀριστούργημα τῆς ζωῆς, ἔβλεπα πὼς ἦταν μὰ ἀπατηλὴ εἰκόνα, μὲ τοὺς ὑπολογισμούς της λανθασμένους καὶ πρὸ παντὸς χωρὶς νὰ μοῦ δίνη τὸ κλειδί γιὰ νὰ ξεκλειδώσω τὴν θύρα τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Μὰ τώρα μπροστά μου εἶχα ἕναν ἄλλο πίνακα. Ζωγράφος του ἦταν ὁ Χριστιανισμός. Ἡ ἱστορία του πλήρης. Οἱ ἐξηγήσεις του ταιριαστὲς στὸν κόσμον πού ἐγὼ ἐγνώρισα καὶ πού μέσα σ' αὐτὸν ζοῦσα. Τὸ κλειδί ἦταν ἐδῶ, γιὰ νὰ ξεκλειδώσω τὴν θύρα. Καὶ τὸ ἔκαμα.

Μέσα στὴ χριστιανικὴν αὐτὴ μεταμόρφωσι ὅπου ὑπέταξα τὸν ἑαυτό μου, τὸ λέγω χωρὶς δισταγμό, κράτησα τὸν βαθὺ καὶ πραγματικὸ σεβασμὸ μου γιὰ τοὺς εα-

λοὺς εἰδωλολάτρης πού τώρα ἔπρεπε νὰ τοὺς πολεμήσω. Ὁ ῥόλος μου τώρα δὲν θάταν νὰ τοὺς δυσφημήσω, ἀλλὰ ν' ἀποδείξω τὴν πλάνη τους. Καὶ τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κάμω αὐτό, μοῦ τὸ δίνει τὸ γεγονός πὼς ἐγνώρισα καὶ τίς δυὸ μεριές, ἔμαθα τὴν γλώσσα καὶ τῶν δυὸ ἀντιπάλων, ξέρω πὼς ἀκριβῶς ἢ μὰ ἰδεολογία ἐννοεῖ καὶ ἀντιμετωπίζει τὴν ἄλλη.

Στὸ βιβλίο της, λοιπὸν, ἡ Rosalind Murray, ἀντιπαραβάλλει τὸν χριστιανὸ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ τὸν καλόπιστο (δηλ. τὸν μὴ φαῦλο) ὀρθολογιστῆ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Προσθέτει ἐπίσης κι' ἕναν τρίτον τύπον, πού, ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἰδεολογία κι' ἂν ξεφύτρωσε, ὁδηγεῖ στὸν ἐκβαρβαρισμὸ κάθε ἰδέας ἠθικῆς.

Τὴν σημερινὴ χρεωκοπία τοῦ πολιτισμοῦ μας, τὴν ἀποδίδει στὴν ἀποτυχία τοῦ καλοπίστου εἰδωλολάτρου, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ πρῶτα μὲ τίς ἐνέσεις τοῦ ὀρθολογιστικοῦ μαθηριαλισμοῦ του παρέλύσε τὸ νευρικὸ σύστημα πού κινῶσε τὸν ρυθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ μας—δηλαδή τὴν χριστοκεντρικὴν του βάσι—τώρα θρηνολογεῖ γιὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ νὰ κρατηθῆ στὰ πόδια του καὶ νὰ βαδίσῃ μπροστά.

ΠΟΥ "ΑΠΕΤΥΧΑΝ,, ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ...

Δὲν ἐχτύπησαν αὐτοί, οἱ καλόπιστοι παγανιστῆς, τὸν Χριστιανισμὸν πέρα γιὰ πέρα. Θέλησαν μάλιστα τὸν Χριστὸ νὰ τὸν θάλουν Ἀρχηγὸ στὸ ἠθικολογικὸν τοῦ οἰκοδόμημα. Μὰ ὁ Χριστὸς ὁ δικός τους ὤφειλε νὰ μὴ μιλήῃ γιὰ ὑπερκοσμικὸ Θεό, νὰ γίνῃ «θετικιστῆς», ἀφοῦ διαφοροτικὰ αὐτὸ θάταν προσβολὴ κατὰ τῆς ἰδέας τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου. Καὶ μὰ πού τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ... δυστυχία, ἦταν κάποιον γραμμένο, τὸν πόλεμο, ἕναν ἰσχυρὸ πόλεμο, τὸν ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννου, πού... δὲν εἶχαν ἔπ' ὄψιν τους, πρὶν ἀπὸ 20 αἰῶνες, ποιὸν Χριστιανισμὸ θάθελε ἀπ' αὐτοὺς ὁ σημερινὸς αἰὼν. Κατηγοροῦν λοιπὸν ὡς διαστρεφείς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκείνους ἀκριβῶς τοὺς ἥρωες, πού δὲν θέλησαν νὰ διαστρέψουν τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ μᾶς παρουσιάσουν τὸν Χριστὸ ὡς ἕνα «μεγάλον» ἄνδρα, ἕναν περίφημον κοινωνικὸ ἀναμορ-

φωτή. 'Ανεδιάζουν ἔτσι τὸν ἄνθρωπο, τὴν ἐπιστήμη, τὴν ἀφρημένη γνῶσι, ὡς ἔνοιοις ἰσοδύναμες μὲ τὴν ὄντοτητα τοῦ Θεοῦ, πού στὴν ἀντίληψί του δὲν εἶναι παρὰ μιὰ χυταιτὴ λέξις, πού πρέπει νὰ προσαρμόζεται κάθε τόσο πρὸς τὶς κοινωνικὲς ἢ πολιτικὲς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς.

ΑΝΑΓΚΗ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ
ΣΤΟΝ "ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ", ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ

Ἡ συγγραφεὺς, ποῦχει νοιώσει βαθεῖα τὸ νόημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, κηρύττει στὸ βιβλίο τῆς τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπιστροφῆς στὸν «ὀλοκληρωμένον» Χριστιανισμό, πού, μόνος αὐτός, πέρνει μιὰ θετικὴ καὶ ξεκαθαρισμένη στάσι μὲρὸς στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, στὴν ἀντιμετώπισι τοῦ κακοῦ, τῆς δδύνης, τῆς ἁμαρτίας. Δὲν ξεγελά ἀφνης τὸν ἑαυτό του ὁ Χριστιανὸς πὼς ἡ ἁμαρτία δὲν εἶναι ἁμαρτία, γιὰ νάχη κατόπι τὴν συνειδησι ἐλαφρῆ ὅταν γίνεται δοῦλος τῆς, ἀλλὰ τὴν βλέπει σὰν πραγματικὸ ἐχθρὸ, πού πρέπει νὰ τὸν πολεμήσῃ, ἔστω κι' ἂν πέσῃ κάποτε στὴν πάλῃ αὐτῆ. Οὔτε, πάλι, καταφεύγει σὲ φαριζαϊκὰ τεχνάσματα γιὰ νὰ μουδιάσῃ τὴ δοιμύτητα τοῦ πόνου, ἀλλὰ τὸν ζῆ τὸν πόνο μὲ χαρά, σὰν δοκιμασία, σὰν ἕνα μέσον πού τὸν ὀδηγεῖ στὴν κάθαρσι καὶ τὴν ἐξιλέωσι. Ἐδῶ εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀρνητικῆς αὐτοπειθαρχίας, πού εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ σωικοῦ, καὶ τῆς ζωῆς, πού εἶναι τὸ μέσον ἐνὸς ἀπολοικοῦ ἀσκητοῦ.

Ὁ ὀλοκληρωμένος χριστιανὸς δὲν εἶναι μέλος μιᾶς διανοητικῆς ὀλιγαρχίας, ὅπως ὁ παγανιστῆς, πού γνωρίζει καὶ κινεῖται μέσα στὸν δικὸ του μόνον κόσμο. Ἡ ἀρετὴ του δὲν εἶναι ἀρετὴ τῶν ὀλίγων, μήτε ζῆ γιὰ τοὺς λίγους. Δὲν ἀπελιπίζεται ἐξ ἄλλου, κάθε φορὰ πού ὁ πολιτισμὸς γύρω του πέρνει τρομερὸ κατήφορο, γιὰτὶ ἡ διαμάχη, οἱ φόβοι, οἱ ἀγωνίες, ἡ ἀπελιπία πού βλέπει νὰ χοροπηθοῦν τριγύρω του ξερεῖ πὼς ἔχουν πάντα ἕνα σταθερὸ κέντρο βάρους, πού δὲν εἶνε ἄλλο ἀπὸ τὸ κακό, πού μπροστά του ὁ εἰδωλολάτρης στέκει μὲ τὰ χέρια δεμένα, ἀνίκανος ν' ἀπολυτρωθῆ ἀπ' αὐτό, ἀφοῦ ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξί του.

Ζῆ ἀφνης σήμερα ὁ εἰδωλολάτρης σὲ μιὰ δραματικὴ ἐποχῆ, μὲ τὸν πολιτισμὸ

του σὲ ἐρείπια, κι' αὐτὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μιλάη γιὰ πρόοδο, δὲν βλέπει μάλιστα πὼς ἡ κατάρρευσις ὀφείλεται σ' αὐτὸν ἀκριβῶς, γιὰτὶ ἐνῶ ἐπὶ χρόνια μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀνάγκη μιᾶς θετικῆς ἠθικῆς βάσεως—κοινὸ ἰδανικὸ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ—στάθηκε ἀνίκανος νὰ ἰδῆ τὸ κακό, πού ὑπῆρξε τὸ σαράκι τῆς σαπίλας, μέσα στὰ σπλάγχνα τοῦ πολιτισμοῦ του.

Ὁ Χριστιανὸς δὲν ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα ἀπροετοίμαστος. Ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου γι' αὐτὸν δὲν εἶναι ἕνα παραμῦθι, εἶναι τὸ κεντρικὸ γεγονός τῆς ἱστορίας, πού τὸ βλέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται καθημερινὰ μπροστά στὰ ἴδια τὸν μάτια. Ἡ τύφλωσις τῆς πεσμένης ἀνθρώπινης φύσεως, πού ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα Σωτῆρα, εἶναι ἡ βάσις ὅπου στηρίζει τὴ δική του κοσμοθεωρία. Ὅταν αὐτὸς βγαίνει καὶ βροντοφωνῆ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀπολυτρώσεως, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξί τῆς ἁμαρτίας. Ὅταν πάλι μὲν ἀκαμπτος στὴν ἀνάγκη τῶν ἠθικῶν περιορισμῶν, δὲν τρέμει πὼς γίνεται ἔτσι ἐχθρὸς τῆς εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων, ἀφοῦ γύρω του, σὲ ὅσους ἔχουν σπάσει τὰ «δεσμὰ» αὐτὰ τῆς ἠθικῆς, δὲν βλέπει παρὰ μόνον τὴ δυστυχία, τὴν κακομοιριά, τὴν ἀρρώστεια, τὴν αὐτοκτονία (μιὰ αὐτοκτονία κάθε μίαιμιση ὥρα στὴν πατρίδα τῆς συγγραφεῖς) ὡς τὰ μοναδικὰ «ἄψωνια» τῆς φανταχτερῆς ἐλευθερίας τους.

Ἐδῶ ὁ ἠθικὸς εἰδωλολάτρης, ὁ good pagan, ἡ τόσο σπάνια αὐτῆ ἐξάρεσις ἀνάμεσα στὰ πλήθη τῶν φαύλων ὀπαδῶν (καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ καλοῦ ἀπίστου ὅσο πάει γίνεται σπανιώτερο), στέκει γιὰ πάντα καταδικασμένος καὶ ἔνοχος! Καὶ μαζί μ' αὐτὸν ὅλοι ὅσοι μόνον τ' ὄνομα χριστιανοὶ ἔχουν, αὐτοὶ πού ξεφυγαν τὸν πόλεμο τῶν ἐχθρῶν τῆς ἰδεολογίας τους χάρι στὸ συμβιβαστικὸ πνεῖμα πού ἐπιδειξανε στὶς ἰδέες τους ἡ στὴ ζωὴ τους, πέρνοντες τὸν τίτλο τοῦ «μοντεριστοῦ», πού δὲν εἶναι ἄλλο, στὴν οὐσία, παρὰ ἡ ἐγκατάλειψι τοῦ «στενοῦ καὶ τεθλιμμένου» δρόμου καὶ τὸ σπείσιμο στὰ δυὸ τοῦ «Σταυροῦ» πού τοὺς ἔβαλε ὁ Χριστὸς στὸν ὄμο, ἀπαράβατη προϋπόθεσι γιὰ νὰ ὀνομασθοῦν δικοὶ Του. Δὲν φέρνει ὅμως αὐτὸ εὐτυχία, ὅσο κι' ἂν ἀφοπλίζει, ἴσως, τὴν ἀντιπολίτενσι.

Η ΜΩΡΙΑ ΚΑΙ Η ΣΟΦΙΑ!

Ἡ R. Murray, στὴ σειρά τῶν ἐπιχειρημάτων της ἀραδιάζει μιὰ σειρά βιβλίων γραμμένων ἀπὸ ξεχωριστοὺς οὐμανιστὲς τῆς ἐποχῆς μας, ὅπως ὁ Wells, Curtis, Joad, Julian Huxley, Aldous Huxley κ. ἄ. πού ὄλοι μὲνον ἀνικανοποίητοι μὲ τὴν ὑλιστικὴ ἀντίληψη ἐνὸς μηχανικοῦ ἀθεϊστικοῦ συμπαντος, πού ὁμως οἱ ἴδιοι ἐμόχθησαν νὰ τὸ οἰκοδομήσουν στὶς ἡμέρες μας. Συναισθάνονται πὼς κάτι μένει ἄδειο μέσα στὸν ἐπιστημονικὸ κόσμο τους, κάτι ὑπάρχει πού αὐτοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ συλλάβουν, μὰ πού τὸ βλέπουν αἰώνιο θησαυρὸ στὰ χέρια ἄλλων, πράγμα τόσο σημαντικό στὴν ἀπόκτησι τῆς τελικῆς εὐτυχίας, ἀφοῦ αὐτὴ εἶναι ἰσοδύναμη μὲ τὸ ποσό τῆς ἀληθείας πού γεμίζει τὴν καρδιά τῶν ἀτόμων. Καὶ εἶναι τόσο φανερό σ' ὅσα γράφουν οἱ ἀρχηγοὶ αὐτοὶ τῆς σύγχρονης σκέψεως, ὅπως τοὺς ἀρέσει νὰ παρουσιάζονται, ὅτι στὴν πράξι δὲν εἶναι εὐτυχισμένοι μήτε αὐτοί, μήτε οἱ φίλοι τους, μήτε οἱ μαθηταὶ τους. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ποτὲ δὲν συνήντησαν συνειδητό, ὁλοκληρωμένο χριστιανό. Ὅσοι ἔτυχε νὰ συναντήσουν κάποιον, ὅ,τι κυρίως τοὺς κάνει ἐντύπωση δὲν εἶναι ἡ «καλωσύνη» του, πού στὸ κάτω-κάτω εἶναι γι' αὐτοὺς ἓνα ἀμφίβολο σημεῖο θαυμασμοῦ, μὰ τὸ ξεχειλίσιμα τῆς εὐτυχίας του, τῆς χαρᾶς του. Πού βρίσκεται τὸ μυστικὸ; Εἶναι ἡ δῆθεν «μωρία» τους; Πιθανόν. Μὰ ὁμολογοῦν: «Τοῦτος ὁ ἄνθρωπος πού κατέχεται ἀπὸ μιὰ λανθασμένη καὶ ὀπισθοδρομικὴ πίστι, πού ἔχει ὑποτάξει τὴ σκέψι του, τὴ ζωὴ του, σὲ γελοῖους περιορισμούς, εἶναι περιεργό πὼς κατέχει κάτι τὸ πολὺ πραγματικὸ, πού ἔμεις, μ' ὅλη τὴν περίφημη «σοφία» μας δὲν μπορούμε νὰ τὸ ἀποκτήσουμε».

Εἶναι αὐτὴ ἡ γραμμὴ πού ἀκολουθοῦν σ' ὅλα τὰ βιβλία τους. Τὸ μυστικὸ τῆς εὐτυχίας τοὺς καταπλήσσει. Θάθελαν νὰ τὸ μοιράσουν, ἂν μπορούσαν, μὲ τὸν «μωρὸν» χριστιανό, τὸ ποθοῦν, μὰ δὲν ἐννοοῦν νὰ πληρώσουν γι' αὐτό!

ΔΟΥΝΑΙ ΚΑΙ ΛΑΒΕΙΝ

Δὲν εἶναι ὁ οὐμανιστὴς διατεθειμένος

ν' ἀνταλλάξῃ τὴν εὐτυχία τῶν χριστιανῶν μὲ τὴ δική του «ἐλευθερία» τῆς σκέψεως καὶ τὴν «ἀνεξαρτησία» τῆς κρίσεώς του, πράγματα ἀνεκτίμητα στὰ μάτια του, μὰ χωρὶς πραγματικὴ ἔννοια στὰ μάτια τοῦ χριστιανοῦ, ἂν αὐτὰ δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ κείνο πού στὴ γλώσσα τῶν Εὐαγγελίων λέγεται ἁ γ ἀ π η τ ο ὺ Θε ο ὺ, καὶ δὲν τὸ βάλουν κίνητρο τῆς ζωῆς σ' ὅλες τὶς παραπλῆξ τῆς ἐκφάνσεως.

Ἔτσι ἐδῶ, γιὰ τὸν εἰδωλολάτρη διανοούμενο, τὰ πράγματα περιπλέκονται. Καλεῖ τὸν χριστιανὸ νὰ κάμῃ ὑποχωρήσεις: «Δὲν βάζουμε, καλύτερα, ἀντὶ γιὰ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου; Ἄπάνω σ' αὐτὸ τὸ κίνητρο θὰ μπορούσαμε τόσο εὐκόλα, χριστιανοὶ καὶ εἰδωλολάτρες, νὰ φτιάξουμε τὸ οἰκοδόμημα τῆς Νέας-ἠθικῆς...».

Ὅχι, ἀπαντᾷ ἡ συγγραφεύς. Γιατί ἡ χριστιανικὴ τάξι ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο. Ὅλα τὰ μέρη ἔχουν σ' αὐτὸ τὴ θέσι τους. Δὲν μπορείς νὰ κάμῃς ἐπιλογὴ ὑλικῶν στὸ θεῖο οἰκοδόμημα, χωρὶς τὸν κίνδυνο νὰ ἰδῆς τὸ ἔργο σου νὰ γκρεμίζεται σ' ἐρείπια. Ἡ πρώτη ἐντολὴ γιὰ μᾶς ἀρτίζει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Κι' ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται ἡ δεύτερη ἐντολὴ τῆς ζωῆς μας, ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον. Οἱ δύο στέκουν ἡ πέφτουν μαζί. Γιατί ἡ μιὰ εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένη μὲ τὴν ἄλλη. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τοῦ Πατέρα, δὲν μπορεί νὰ ξεχωριστῇ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἀδελφῶν, χωρὶς νὰ φέρῃ αὐτὸ μιὰ γενικὴ διάσπασι τῆς ἁρμονίας, αὐτοῦ πού ἀποτελεῖ τὸ ἐπίμονο αἶτημα τοῦ αἰῶνος μας.

Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

«Μπορεῖς νὰ μᾶς καλῆς γι' αὐτὸ μωρὸς, μπορεῖς νὰ νομίζῃς πὼς ὁ δρόμος τῆς ζωῆς μας εἶναι σφαλῆρός, μπορεῖς νὰ κατηγορῆς τὶς ἀξίες μας πὼς εἶναι ὄχι μόνο λανθασμένες μὰ καὶ καταστρεπτικὲς, οφείλεις ὅμως νὰ τὸ νοιώσῃς, πὼς ἡ ζωὴ μας καὶ οἱ ἀρχές μας ἀποτελοῦν μιὰ ὁλότητα πού ἔχει τεθῆ ὁλόκληρη κάτω ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ. Ἄν αὐτὸ εἶναι λάθος, εἶναι ἓνα πελώριο λάθος πού ἀγκαλιάζει κάθε κύτταρο τῆς ὑπάρξεώς μας, καὶ πέφτει ἢ στέκει μαζί μ' Ἐκεῖνον. Μὰ ὅ,τι ἔμεις

καλοῦμε μὲ τὸ ἱερό αὐτὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, εἶναι κάτι θετικό, κάτι ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο συμβιβασμῶν, μήτε μπορεῖ νὰ ἀναλυθῇ σὲ μιὰ σειρά ἐπιχειρημάτων. Εἶναι ζωὴ, ποῦ καλεῖ ἐκείνους ποῦ θέλουν νὰ τὴν γενοῦν. Ἄν Τὸν δεχόμαστε, Τὸν δεχόμαστε ὁλόκληρον, τὰ δικαιώματά Του στὸ βίῳ μας εἶναι ἀπεριόριστα. Δὲν μπορούμε ν' ἀρνηθοῦμε ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν ὄντοτήτά Του καὶ νὰ πάρουμε τὸ ἄλλο, μήτε μπορούμε νὰ ἀλλάξουμε, νὰ νεροουλιάσουμε τὴν ἀπόλυτη Ἀλήθεια ποῦ βλέπουμε σ' Αὐτόν. Δὲν μπορούμε, ἀκόμα, νὰ φαντασθοῦμε τίποτε καλύτερο, ὑψηλότερο, ὠραιότερο, ἀπὸ κείνο ποῦ ὁ Θεὸς ἐπιθυμεῖ γιὰ μᾶς, γιατί τὸ μέτρο τοῦ Καλοῦ στὸν κόσμο εἶναι ταυτόσημο μὲ τὸ θέλημα τὸ δικό Του.

Η ΠΑΗΡΩΜΗ

Ποῦ ὀδηγεῖ σήμερα ἡ ἄρνησις τοῦ Θεοῦ; Ἄν ἀποτελέσμα θάταν νὰ φέρῃ μιὰ κοινωνία ἐντίμων εἰδωλολατρῶν, τὸ πρᾶγμα θάχε τὴν ἀξία του. Θὰ εἶχαμε σκοτώσει τὴν ἰδέα τοῦ Θεοῦ, μὰ θάχαμε τοῦλάχιστο περιώσει τὴν ὄντοτητα τοῦ Ἄνθρώπου. Μὰ δὲν ἐφαντάσθηκε ὁ «καλόπιστος εἰδωλολάτρης»—κι' ἐδῶ εἶναι ἡ τρομερὴ εὐθύνη τῆς ἀποτυχίας του—ὅτι σὰν ἀποτελέσμα τῆς διδασκαλίας του θαρχόταν μιὰ ἐποχὴ, ἡ ἐποχὴ μας, ποῦ τὸ αἶτομο ἀπὸ τὸν ἄχρωμο κι' ἀρνητικὸ οὐμανισμό του θὰ ξέπεφε σ' ἓνα θετικὸ ξέπεσμα ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ γινόμαστε ἔτσι μάρτυρες σ' αὐτὸ τὸ θλιβερὸ κατάντημα τῆς ζωῆς, μὲ τὴν βαθμιαία, τὴν βραδεῖα κατάρπτωσι τῆς ἀτομικῆς ἀνθρώπινης ἀξίας, σ' ἓνα μη-

χανικὸ φαταλισμὸ, ὅπου ἀδιάκοπα στενεύει ὁ ὄραματισμὸς τῆς ζωῆς, ἀποδιώχεται ἡ προσωπικὴ εὐθύνη καὶ περισσεύει ἡ ἐπιμονὴ δίψα γιὰ τὴν ἀπόκτησι ὑλικῆς δυνάμεως καὶ ἀδίκου κέρδους.

Κ' ἔτσι ἡ ἀρχικὴ καύχησις τοῦ ὀρθολογιστοῦ πὼς ἀπέρριψε αὐτὸς τὴν ἐξάρτησί του ἀπὸ τὸν Θεό, ἐξάρτησι ποῦ τὴν θεωροῦσε τόσο προσβλητικὴ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπειά του, τὸν ὀδηγεῖ σήμερα στὴν ἐξάρτησί του ἀπὸ τυφλὰς μηχανικὰς δυνάμεις. Κ' ἔτσι, αὐτὸς ποῦ ἀρνήθηκε τὴν ὑπεράνθρωπο κοδοδήγησι στὴν ζωὴ, ἔγινε τώρα ἓνας ταπεινὸς ὑπηρέτης τοῦ ὑπανθρώπου.

ΟΙ ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΙ ΤΟΥ ΙΨΕΝ

Εἶναι αὐτὸ ἡ Νέμεσις: «Ἡ συγκέντρωσις του στὸν ὑλικὸ κόσμο, ἀπορροφᾷ τώρα, κατὰ ἓνα παράδοξο τρόπο, ὅλη τὴν ἰκμίδα τῶν ἀξιών του. Θὰ λέγαμε πὼς ἀνθρώπινη ὑπαρξις χωρὶς τὸν χριστιανικὸ Θεό, μοιάζει μ' ἓνα ἀνθρώπινο σῶμα χωρὶς ζωὴ. Τὰ ἴδια μέλη, οἱ ἴδιες γραμμές, ἡ ἴδια φόρμα, μὰ τώρα ὅλα ψυχρὰ καὶ ἀκίνητα. Καὶ τὸ σῶμα ποῦχει χάσει τὴν ζωὴ, θὰ χάσῃ γρηγόρα καὶ τὴν ἐξωτερικὴν φόρμα, θὰ περᾶσῃ στὸ στάδιο τῆς ἀποσυνθέσεως. Ἄς καμαρώσῃ τώρα τί κατάφερε ὁ «καλόπιστος» εἰδωλολάτρης!

Σ' ἓνα περίφημο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Ibsen «Rosmersholm», ὁ ἥρωας κι' ἡ ἥρωῖδα ποῦ εἶναι ἔτοιμοι νὰ πέσουν στὸ νερὸ γιὰ νὰ πνιγοῦν, ἀνακρούζουσι: «Δὲν ὑπάρχει Θεὸς ἀπάνω ἀπὸ μᾶς. Θὰ κάμωμε μόνοι μας τὴν Κρίσι!» Κι' ἔτσι πεθαίνουν.

Εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Τοῦ περιφήμου πολιτισμοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος!

Γ. Η. Φ.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Α'.

Τὸν ὕμνησαν γιὰ τὴν ἀφθαστὴ ρητορεία του, πού συνεπαίρνει καὶ συνταράζει, ὀρμητικὴ ὡς ἦχος κυμάτων πού ξεσποῦν στὴν ἀκτὴ, ὡς χεῖμαρρος στὴν πλαγιά βουνοῦ σὲ καιρὸ καταιγιδοῦ. Τὸν ἐθαύμασαν ὡς ἀσύγκριτον ἑρμηνευτὴ τῆς Γραφῆς, ὡς μοναδικὸ παιδαγωγὸ καὶ διδάσκαλο, κι' εἶδαν σ' αὐτὸν οἱ πολλοὶ τὸ θαυτοῦτερο γνώστη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὸν μεγάλον ἀνατόμο τοῦ πνεύματος.

Μαζὶ μ' ἄλλα τούτα καὶ παράλληλα πρὸς αὐτὰ, στὸ Χρυσόστομο ταιριάζει κι' ἓνας ἄλλος τίτλος: Εἶναι ὁ μεγάλος κήρυκας τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, πού συγκινήθηκε καὶ συγκίνησε βαθεῖα, μπροστὰ στὸν ἀνθρώπινον πόνο.

Δώδεκα χρόνια κληρικός στὴν Ἀντιόχεια, τὴ μεγαλύτερη πόλι τῆς Ἀσίας τότε, καὶ πέντε χρόνια Ἀρχιεπίσκοπος στὴν Κωνσταντινούπολι, ἀκούραστος ἐργάτης τῆς ἀγάπης, ἀγωνίσθηκε γιὰ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ δεῖξῃ τοὺς ἀνθρώπους μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργα⁽¹⁾ τὸ πὼς δὲ μπορεῖ νὰ μιλήσῃ καινὰ γιὰ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἂν δὲν βάλῃ γιὰ βάσι τὴν ἀκράδαντὴ τούτην ἀλήθειαν πού ἀπεκάλυψε στὸν κόσμον τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτὴς: Ἡ ἀνθρωπότης ὀλόκληρη εἶναι μίαν οἰκογένειαν μ' ἓναν Πατέρα. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ οὐσία τοῦ χριστιανικοῦ κοινωνισμοῦ. Ἐδῶ ἔγκειται τὸ μυστικὸ τῆς πανανθρώπινης εὐδαμονίας.

«Τίποτα δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ χριστιανοῦ, διακηρύττει ὁ Χρυσόστομος⁽²⁾, περισσότερο ἀπ' τὴν ἔμπρακτὴ ἐξάσκησιν τῆς ἀγάπης. Τίποτα δὲ θαυμάζοντες πειὸ πολὺ κι' οἱ ἄπιστοι κι' ὅλος ὁ κόσμος, ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς βλέπουν ν' ἀκούμε τὴν ἐλεημοσύνη. Σ' αὐτὴν ἀνοίγονται διὰπλατα τῶν οὐρανῶν οἱ πύλες. Καὶ καθὼς ὅταν ἡ βασιλίσσα μπαίνη στὰ ἀνάκτορα, κανέναν ἀπ' τοὺς φρουροὺς δὲ θὰ τολμήσῃ νὰ τὴν ρωτήσῃ ποῖα εἶναι καὶ

ποῦθεν ἔρχεται, παρ' ὅλοι στέκουν καὶ τὴν ὑποδέχονται μὲ τιμὲς καὶ σεβασμὸ, ἔτσι ἀπαράλλαχτα καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Βασίλισσα εἶναι κι' αὐτὴ καὶ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ μοιάζουν τὸ Θεό».

Ὑπερβολή! θὰ πῆ ἴσως ὁ σύγχρονος ἀναγνώστης. Γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη τέτοια ἐγκώμια! Γιὰ τὴς πενταροδεκάρες καὶ τὴς δραχμοῦλες πού θὰ δώσουμε στὸν τυχόντα ζητιάνο, πολλές φορές θέλοντας ν' ἀπαλλαγούμε ἀπ' τὰ ἐνοχλητικὰ παρακάλια του, γι' αὐτὰ τόσα ἀνθη ρητορικά; Παρεξήγησις. Δὲν πετάει ἀδίκαια τὰ λόγια του ὁ Χρυσόστομος καὶ δὲν χαρίζετ' ἐστὶν ἐπὶ τὰ ἐγκώμια του. Παρεξηγεῖτε τοὺς λόγους μου, θὰ μᾶς πῆ, καὶ δὲν μῆγκατε καθόλου στὸ νόημα τῆς ἀγάπης. Δὲν ἔχουν καθόλου τὴ χριστιανικὴ ἀγάπὴ ἐκεῖνοι πού νομίζουν πὼς ἐξώφλησαν τὸ χρέος τους πρὸς τὴν ἀνθρώπινον φτώχεια κι' ἀρρωστεια καὶ δυστυχία, ὅταν ἔχουν χρυσάφι ἀμέτρητο στὰ θησαυροφυλάκιά τους καὶ ρίχνουν στὸ φτωχὸ ἓνα ξεροκόμματο. Δὲν εἶν' ἄξιοι νὰ λέγονται χριστιανοί, καὶ πρέπει νὰ τοὺς ὀνομάξῃ καινὰ ἰσληροὺς κι' ἀπανθρώπους ἐκείνους, πού σπαταλοῦν γιὰ μίαν βραδυὰ σὲ θεάματα καὶ σ' ἀνομολόγηταν ἐπιθυμιῶν ἱκανοποίησιν ποσὰ ἰλιγγιάδῃ, καὶ ρίχνουν ὑπερα τὴ δεκάρα τους στὸν ἀρρωστο καὶ στὴ χήρα.

Νηρέπομαι—ἔλεγε σὲ μίαν ἄλλη περίστασιν—ντρέπομαι κάθε φορὰ πού βλέπω πολλοὺς πλουσίους νὰ γυρίζουν ἐδῶ κι' ἐκεῖ, νὰ ἱππεύουν ἄλογα μὲ χαλινάρια χρυσᾶ, νὰ σέρνουν πίσω τους ἓνα σωρὸ δούλους χρυσοφορεμένους, νάχουν στὸ σπῆτι τους κρεββάτια ἀσημένια κι' ἓνα σωρὸ ἄλλα φανταχτερὰ πράγματα, κι' ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ δώσουν κατῆτι στὸ φτωχὸ, τότε γίνονται κι' ἀπ' τοὺς φτωχοὺς φτωχότεροι⁽³⁾.

Δὲ μᾶς χρειάζεται, λέει, τέτοια ἐλεημοσύνη. Ἀγάπη θὰ πῆ θυσία, θὰ πῆ ἀφθονοαῖσθημα καὶ γενναιοψυχία. Καὶ σὰς ἐρωτῶ: Ποίος ἀπὸ σὰς διέθεσε γιὰ τοὺς φτωχοὺς τὴ μιστὴ περιουσία του, ἢ τοῦλάχιστο τὸ ἓνα πέμπτο, ἢ ἐπὶ τέλους τὸ ἓνα δέκατο; Τέτοια φιλανθρωπία ζητῶ νὰ ἐξασκήσετε, ἔλεγε πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀντιόχειας, καὶ τότε δέκα πόλεων φτωχοὺς

(1) Μία νέα βιογραφία τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου γράφτηκε ἀπὸ τὸν Chr. Baur, Johannes Chrysostomus und seine Zeit.

(2) Χρυσόστομος «Ἀπαντα» Ἐκδοσις Abbé J. Bareille, Paris 1868, τόμος 20 σελ. 442 κ.εξ.

(3) Ὁμιλία κα' στὴν Α' Κορινθ.

θά μπορούσε νὰ τρέφῃ ἢ δική μας πόλις⁽⁴⁾.

Ἰσως—ἔλεγεν ἄλλη φορά—ἴσως θά μοῦ πῆ κανεὶς: "Ὀλοένα γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ γιὰ τὴν φιλανθρωπία θά μᾶς μιλάς; Μὰ οὔτε καὶ θά πάψω ποτὲ νὰ μιλάω γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Γιατί, κί' ἂν καταρωθῶτε νὰ κάμετε αὐτὸ ποῦ ζητῶ ἀπὸ σᾶς, οὔτε καὶ τότε δὲ θά σταματοῦσα, γιὰ νὰ μὴν τὸ παραμελήσετε πάλι. Ἀφοῦ ὅμως δὲν ἐφτάσατε ἀκόμη οὔτε στὰ μισά, τί τὰ λέτε ἀσπὰ σὲ μένα; Στὸν ἑαυτὸ σας πρέπει νὰ τὰ πῆτε. Ποιὸς ἀπὸ σᾶς ἔδωσε τὰ χρήματά του στοὺς δυστυχισμένους, ποιὸς ἐξῶδευε γιὰ φιλανθρωπικούς σκοποὺς τὴ μιστὴ περιουσία του, ποιὸς ἐμοίρασε τὸ ἕνα τρίτο;⁽⁵⁾.

Κί' ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπρόβαλλαν τὴν πρόφασι πὼς ἔχουν νὰ θρέψουν παιδιὰ καὶ δὲν περισσεύουν χρήματα γιὰ ἐλεημοσύνη, ὁ Χρυσόστομος ἀπαντοῦσε. Μὴ φέροντε τέτοιες δικαιολογίες. Ὁ χριστιανὸς πατέρας πρέπει νὰ ξέρῃ πὼς οἱ φτωχοὶ εἶναι κί' αὐτοὶ συγκληρονόμοι τῆς περιουσίας του μαζὶ μὲ τὰ παιδιά του⁽⁶⁾.

Κυτᾶτε, λέει, εἶναι τόσοι πλοῦσιοι μέσα στὴν πόλι μας, Ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν πάρα πολλὰ χρήματα εἶναι τὸ ἕνα δέκατο ἀπ' τοὺς κατοίκους. Κί' ἐκεῖνοι πάλι ποῦ δὲν ἔχουν τίποτε, τὸ ἕνα δέκατο τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦν. Οἱ ἄλλοι βρισκονται στὸ μέσο. Κί' ὅμως ἐνῶ ὑπάρχουν τόσοι ζᾶπλοιοι στὴν πόλι μας, τόσοι ποῦ μποροῦν νὰ θρέψουν τοὺς δυστυχισμένους, ἐν τούτοις, πόσο κοιμοῦνται νηστικοί!⁽⁷⁾.

Καταλαβαίνει κανεὶς, ὅτι μιὰ ἰδιαίτερη εὐχαρίστησι δοκίμαζε ὁ Χρυσόστομος κάθε φορά ποῦ τοῦ δινόταν εὐκαιρία νὰ μιλήσῃ στὸ ἀκροατήριό του γιὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Καὶ δὲ μπορούσε νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς. Ὁ ἀκούρατος αὐτὸς συνήγορος καὶ παραστάτης τῆς δυστυχίας, ὁ λευίτης αὐτὸς ὁ γεμάτος ἀγάπη φλογερῆ, ποῦ εἶχε γιὰ δόγμα πὼς «ἡ ἱερωσύνη εἶναι μιὰ διαρκὴς θυσία γιὰ τοὺς πάσχοντα», λές καὶ γίνονταν δύο φορὲς χρυσόστομος κάθε φορά ποῦ θὰ μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀγάπη.

«Δὲ θά ντραπῶ ποτὲ νὰ φωνάζω μὲ παρηγορία «Δότε στοὺς φτωχοὺς». Καὶ θά τὸ λέω μὲ φωνὴ περὶ δυνατῆ κί' ἀπ' τοὺς Ἰδιους τοὺς φτωχοὺς. Ἄν μπορούσε κανεὶς νὰ μὲ ἐλέγξῃ καὶ ν' ἀποδείξῃ, πὼς λέγοντας αὐτὰ σᾶς παρασύρω πρὸς τὸ μέρος μου γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσω δικό μου συμφέρον, καὶ κυτᾶω μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλανθρωπίας νὰ κερδίσω ἐγώ, μιὰ τέτοια πράξι δὲν εἶναι μονάχα αἰσχρῆ, μὰ καὶ

τῆς ἀξίζουσαν μύριοι κεραυνοί, κί' οὔτε νὰ ζοῦν δὲν εἶν' ἀξιοὶ ὅσοι τὸ κάμνουν. Μὰ ἀφοῦ εἶν' ἀλήθεια πὼς, μὲ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ, οὔτε στὸ παραμικρὸ δὲ σᾶς ἐνώχληνα γιὰ δικό μου συμφέρον, καὶ χωρὶς καμμιάν ἀπολαυτὴ ἀνέλαθα τὸ κήρυγμα τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας, παίρνω καὶ πάλι θάρρος γιὰ τὸ ξαναπαῖ: «Δότε στοὺς φτωχοὺς». Καὶ δὲ θά πάψω ποτὲ νὰ τὸ λέω, καὶ θάμαι αὐστηρὸς κατηγορὸς σας, ἂν δὲ δίνετε. Γιατί, ἂν ἦσουν στρατηγὸς κί' εἶχα στρατιῶτες στὶς διαταγές μου, ποτὲ δὲ θά ντραπέμουνα νὰ ζητῶ γιὰ τοὺς στρατιῶτές μου προφές⁽⁸⁾.

B'.

Προστάτης λοιπὸν τῶν φτωχῶν, ἐμπνευσμένος ἀπόστολος τῆς φιλανθρωπίας ὁ Χρυσόστομος. Ὅχι ὅμως μόνο μὲ τὰ λόγια. Καὶ μὲ τὰ ἔργα. Πολὺ περισσότερο μὲ τὰ ἔργα. Ἡ παρηγορία του, τὸ θάρρος μὲ τὸ ὁποῖο ἀπευθυνόταν στοὺς πλοῦσιους, δὲν ἦταν μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἀνιδιοτέλειας μὲ τὴν ὁποία ἔθετε τὸ θαυμαστὸ ρητορικὸ ποῦ τάλαντο στὴν ἐξυπρέτησι τῆς ἀλήθειας. Ἡ παρηγορία του αὐτὴ εἶχε καὶ κάποιον ἄλλο στῆριγμα. Ἐβγαίνει μέσα ἀπ' τὴ ζωὴ του, μέσα ἀπ' τὸ δικό του τὸ παράδειγμα. Γιατί κί' ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος ἦταν φιλανθρωπός. Κί' ὁ ἴδιος ἐξασκοῦσε τὴν ἀγάπη. Αὐτὸς ποῦ ζητοῦσε ἀπ' τοὺς ἄλλους θυσίας γιὰ τοὺς φτωχοὺς, εἶχεν ὑποβληθῆ πρῶτα ὁ ἴδιος στὶς θυσίας τούτες. Καὶ προτοῦ νὰ παρουσιασθῆ στὸν κόσμον τῆς Ἀντιοχείας γιὰ νὰ ζητήσῃ νὰ διαθῆσουν οἱ χριστιανοὶ τὸ ἕνα δέκατο ἢ τὸ ἕνα πέμπτο τῆς περιουσίας τους, αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε διαθέσει προηπότερα ὁλόκληρη τὴ δική του περιουσία σὲ ἔργα φιλανθρωπίας κί' ἀγάπης⁽⁹⁾.

Καὶ ἔβλεπεν μικρὴ ἢ περιουσία αὐτῆ. Ὁ Χρυσόστομος, γιὸς τοῦ Μαγίστρου τῆς Συρίας Σεκοῦνδου—στρατιωτικῆς διοικήτου τῆς Συρίας, ὅπως θά λέγαμε σήμερα—ἦταν παιδί μίᾶς ἀπ' τίς πρῶτες οἰκογένειες τῆς χώρας του, καὶ μονάκριβο. Ὁ πατέρας του εἶχε πεθάνει ὅταν ἦταν ἀκόμη στὰ σπάρτανα, ἡ μητέρα του, ἡ καλὴ κί' εὐγενικὰ Ἀνθοῦσα, πέθανε κί' αὐτὴ πρὶν ἀκόμη ὁ ἀγαπημένος της γιὸς βγῆ στὴ δημόσια ἐκκλησιαστικὴ του δρᾶσι. Τὴ μεγάλῃ του λοιπὸν περιουσία, ποῦ ἦταν μοναδικὸς της κληρονόμος καὶ διαχειριστής, τὴν ἔδωσε ὅλη στὴν ἐξυπρέτησι τῶν πεινασμένων καὶ τῶν φτωχῶν, στὴν προστασία ποῦ ὄφρανοῦ καὶ τῆς χώρας. Κί' ὅταν περὶ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε τίποτα, ἐκτός

(4) *Ἀπαντα* τόμος 12, σελ. 570.

(5) *Ἀπαντα* τόμ. 13, σελ. 206.

(6) *Ἀπαντα* τόμ. 5, σελ. 418.

(7) *Ἀπαντα* τόμ. 12, σελ. 569.

(8) *Ἀπαντα* τόμος 17, σελ. 297.

(9) Παρβλ. O. Schilling, Eigentum und Erwerb nach dem Opus imperfectum in Matthaeum in Theol. Quart. 1910, σ. 214-243.

ἀπ' τὰ λάχανα καὶ τὸ λίγο ψωμί τοῦ ἀποτελοῦσαν ὅλη κι' ὅλη τὴν τροφή τοῦ ἀλλοτε ἀριστοκράτη νέου, ὁ μεγάλος αὐτὸς χριστιανὸς, ποῦ ἤξερε καλὰ πὼς γιὰ νὰ γίνης ἀναμορφωτὴς πρέπει νὰ δεῖξη τούτους ἀνθρώπους πρῶτος ἐσὺ μὲ τὰ δικά σου ἀχνάρια τὸ δρόμο ποῦ θὰ βαδίσουν ἐκείνοι ἐξοπίσω, σκέφθηκε πὼς τοῦ ἔμενεν ἀκόμη νὰ διαθέσῃ γιὰ τὸ μεγάλο σκοπὸ μίαν ἀδαπάνητη κι' ἀνεκτίμητη περιουσία: τὴ συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του καὶ τὴ φλόγα τῆς μεγάλης ψυχῆς του.

Γίνεται λοιπὸν ὁ πρωτοστάτης στὴν κοινωνικὴ δρᾶσι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας. Ὁργανώνει τὴ φιλανθρωπία. Τὰ φλογερὰ τὸν κηρύγματα ἀνοίγουν τῶν πλουσίων τὸ χέρι. Καὶ νὰ ὁ ὑπέροχος καρπὸς τῆς προσπάθειας. Τρεῖς χιλιάδες χήρες κι' ἀπροστάτευτες γυναῖκες τρέφονται καθημερινῶς μὲ τὴ δικὴ του φροντίδα! Οἱ κατὰλογοι εἶναι ἀνοιχτοί. Ἡ φτωχιά γυναικῶν, τὸ ὄρφανό, ἡ ἀπροστάτευτὴ κόρη, γράφουν ἐλεύθερα τὸ ὄνομα τὸν ἐκεῖ. Κι' ἡ τροφή τους εἶν' ἐξασφαλισμένη. Δὲ θὰ πεθάνουν ἀπ' τὴν πείνα. Δὲ θὰ δοῦν τὸ παιδί τους νὰ μαραίνεται μέσα στὰ χέρια τους ἀπ' τὴν στερήσιν. Ἡ δυστυχία δὲν θὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὴν κατασπίλωσι καὶ στὸ δρόμο τὸν κατηφορικόν... Ὁ Ὀϊωάννης φροντίζει. Καὶ δὲν φροντίζει μόνο γι' αὐτές. Ἐχει νὰ κυττάξῃ καὶ τὸσους ἄλλους! «Δὲν ἔχει πολλὰ εἰσοδήματα ἡ Ἐκκλησία, λέει σὲ μίαν ὁμιλία του. Ἡ περιουσία τῆς μόλις φτάνει τὴν περιουσία ἐνὸς συνειδημένου εὐπόρου ἀνθρώπου, ὄχι πολὺ πλουσίου. Κι' ὅμως, σκεφθῆτε ὅτι ἐπαρκεῖ καθημερινῶς σὲ πόσες χήρες, σὲ τόσα κορίτσια. Στὶς τρεῖς χιλιάδες ἔχει φθάσει ὁ κατὰλογός τους. Καὶ μαζί μ' αὐτές ἔχουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε τὰ ἔξοδα γιὰ τοὺς φιλακισμένους, τοὺς ἀρρώστους ποὺ βρίσκονται στὸ νοσοκομεῖο, τοὺς ὑγιεῖς ποὺ βρίσκονται σὲ ἀνάγκη, τοὺς φτωχοὺς ποὺ θέλουν νὰ ταξιδέψουν καὶ δὲν ἔχουν χρήματα, τοὺς ἀναπήρους καὶ τοὺς λεπρούς, τοὺς κληρικούς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τροφή καὶ ρούχα, τοὺς ἄλλους ἀπόρους ποὺ περᾶνε κάθε μέρα καὶ μᾶς ζητοῦν ἐλεημοσύνη» (10).

Δώδεκα χρόνια συνεχίζεται ἡ γόνυμη αὐτὴ καὶ καρποφόρα δρᾶσι στὴν Ἀντιόχεια. Ἀκούρατος ἐργάζεται ὁ Ὀϊωάννης γιὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς φιλανθρωπίας, δίνοντας παράδειγμα καὶ στὶς ἄλλες πόλεις καὶ δείχνοντας ὑπόδειγμα χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ στοὺς μεταγενεστέρους. Μὰ πᾶνω στὰ δώδεκα χρόνια, ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου ἔρχονται ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολι μὲ γράμματα βασιλικά καὶ τὸν παίρνουν, γιὰ νὰ τὸν ἀνεβάσουν

στὸν Ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνον τῆς πρώτης πόλεως τῆς Αὐτοκρατορίας. Δὲν ἀνακοινώνουν στὸ Χρυσόστομο τὸ σκοπὸ τῆς ἀποστολῆς τους. Φοβοῦνται πὼς, αὐτὸς ποῦ ἄλλοτε δὲν ἔδεχόταν νὰ χειροτονηθῇ ἀπλὸς διάκονος, ἀπὸ μεγάλο σεβασμὸ πρὸς τὴν Ἱερωσύνη, πολὺ περισσότερο θ' ἀντιστεκόταν τώρα στὴν μεγάλη τοῦτη κλήσι ποῦ τοῦ γινόταν. Ἐχρηιάστηκε λοιπὸν νὰ χρησιμοποίησουν τὴν ἀπάτη. Καθὼς μᾶς διηγείται ὁ Παλλάδιος (11), ὅταν ὁ κόμης (Ἐπαρχος) τῆς Ἀντιοχείας ἔλαβε τὸ γράμμα τὸ βασιλικόν, «παρακαλεῖ αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως γενέσθαι, μέχρι τῶν Μαρτυρίων, πλησίον τῆς καλουμένης Ρωμανησίας. Καὶ ἐπιθιβάσας αὐτὸν δημοσίῳ ρηθῶ (σὲ ἀμάξι βασιλικόν) παραδίδωσι τῷ ἀποσταλέντι εὐνοῶν σὺν τῷ στρατιώτῃ τοῦ μαγίστρου».

Κι' ὁ Ὀϊωάννης ὁ Χρυσόστομος ταξιδεῖ εἰς τὴν πόλιν τῆς μεγάλης καὶ ἱστορικῆς, ποῦ τοῦ ἐπεφύλαξε τὴν παιδὸς μεγάλη δόξα, μὰ καὶ αὐτὸν ὠδηγοῦσε στὸ δρόμο τοῦ μαρτυρικοῦ Γολγοθᾶ.

Γ'.

Ἔιχε βαρῦτατο ἔργο νὰ ἐκτελέσῃ σὺν Ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Χρυσόστομος. Ἄνθρωπος μὲ τὴ δικὴν του ἀντίληψιν δὲν ἦταν δύσκολο νὰ καταλάβῃ ἀμέσως πὼς ἔμπαινε σ' ἓνα καθοῦργιο στάδιο ἀγῶνων. Ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκη νὰ διοργανωθῇ. Ὁ κληρὸς ἔχρημαζόταν ξεκαθάρισμα, γιὰ πολλοὺς κίβδηλοι ἔχουν παρεισφρήσει. Ὁ λαὸς, ἀδίδακτος κι' ἀμαθὸς, εἶχε μὴ τὸν τελευταῖο καιρὸ πολὺς στὴν Ἐκκλησία, ὅστερ' ἀπ' τὴν ἀναγνώρισι τοῦ Χριστιανισμοῦ, μὰ μὴτὴ κουβαλῶντας μαζί του πολλὴ εἰδωλολατρικὴ σκουριά, ποῦ χρειαζόταν γενναῖο καθάρισμα, μὲ συστηματικὴ διδασχὴ καὶ παιδαγωγία. Ἔργα μεγάλα, ἔργα βαρεῖα, ποῦ τὰ κάμνε ἀκόμα παιδὸς βαρεῖα ἡ ἀρνησι τοῦ Χρυσόστομου ν' ἀρκεσθῇ στὰ μισὰ καὶ μισοκοπημένα πράματα, γιὰ εἶχε πάντα τὸ βλέμμα καρφωμένον ψηλά, πρὸς τὸ τέλος.

Πόσους ἀγῶνες, πόσες θυσίας, πόσων ἀταπάρνησι χρειαστῆκε νὰ καταβάλλῃ στὴν μεγάλην τοῦτη προσπάθεια ὁ Χρυσόστομος, καθένας μπορεῖ νὰ φαντασθῇ. Καὶ θὰ περιμένε ἴσως κανεὶς, μπροστὰ σὲ τὸσον δυκό ἐργασίας, διοικητικῆς, συγγραφικῆς, διδασκτικῆς (τὰ «Ἀπαντα» τοῦ Χρυσόστομου, ὅσα σώζονται, γεμίζουν εἴκοσι ὀγκῶδεις τόμους) θὰ περιμένε ὅτι ἴσως ἡ φιλανθρωπικὴ καὶ κοινωνικὴ του δρᾶσις θὰ ἦταν τώρα πολὺ περιορισμένη. Ὅμως τὸ ἀντίθετο γίνεται. Ἡ φιλανθρωπικὴ ἔργα-

(11) «*Λόγιος Ἱστορικὸς περὶ τοῦ βίου Ὀϊωάννου τοῦ Χρυσόστομου*» Ἑλλήν. Πατρολογία Migne, τόμος 47 σελ. 19.

σία γεμίζει καὶ πάλι ἕνα μεγάλο κεφάλαιο τῆς νέας ζωῆς τοῦ Χρυσόστομου. Τίς τρεῖς χιλιάδες χήρες τῆς Ἀντιοχείας διαδέχονται τώρα ἑπτὰ χιλιάδες φτωχοί, ποὺ συντηροῦνται καθημερινῶς μετὰ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἱεράρχου⁽¹²⁾.

Πῶς ἐξευρίσκονται τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα; Ὁ τρόπος εἶναι χρησιμοποιοῦμενος ἀπὸ χρόνια: Ἀτομικὴ θυσία, καὶ γενικὴ συνεισφορά τῶν πλουσίων, ποὺ συγκινημένοι ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ προσφέρουν περισσότερες δόλοκληρες στὸ ἱερὸν ἔργο.

Ἄς παρακολουθήσωμεν γιὰ λίγο τὸ σύγχρονο τοῦ Χρυσόστομου βιογράφο τοῦ Παλλάδιο νὰ μᾶς ἐξιστορῇ τίς θαυμαστάς ἐνέργειές του. Μόλις ἀνέλαθε τὰ ἀρχιεπισκοπικὰ του καθήκοντα, λέει ὁ Παλλάδιος⁽¹³⁾, σπρέφει ἀμέσως τὴν προσπάθειά του στὴν καταπολέμησι τῆς ἀδικίας. Θέλει νὰ καταστρέψῃ τὴν πλεονεξία, τὴ «μητρόπολι τῶν κακῶν», γιὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ παντοῦ τὴ δικαιοσύνη. Ἡ ἐνέργειά του ἐτάραξε τοὺς «βαλαντισκότους» κληρικούς, ὅσοι εἶχαν γιὰ ἐμπόριο τὴν ἱερωσύνη. Ἀδιαφορεῖ ὁ Χρυσόστομος γιὰ τίς κραυγές τους, καὶ προχωρεῖ. Ἐξετάζει τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἄλλων κληρικών, ἀν εἶναι σπάταλοι, ἀν ζοῦν μετὰ πολυτέλειες. Καὶ τοὺς προτρέπει «ἀρκεῖσθαι τοῖς ἰδίῳις ὀψωνίοις, καὶ μὴ διώκειν τὰς ἰκνύσας τὰς τῶν πλουσίων». Ἀποτέλεσμα ἢ δυσἀρέσκεια τῶν «γαστριμάργων», λέει πάλι ὁ Παλλάδιος. Ὁ Χρυσόστομος δὲ δίνει σημασία. Ἐρχεται στὸ ζήτημα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του. Ἐξετάζει καλὰ τὸ ταμεῖο, τοὺς προϋπολογισμοὺς, τὰ εἰσοδήματα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς. Βρίσκει ἔξοδα περιττά. «Εὐρίσκει ἀνάλωμα οὐκ ὀφελούν τὴν Ἐκκλησίαν». Διατάσσει ἀμέσως νὰ σταματήσῃ ἡ παροχὴ τῶν χρημάτων αὐτῶν. Ὑστερα «ἔρχεται εἰς τὸ μέρος τοῦ ἀναλώματος τοῦ ἐπισκόπου». Τὶ κονδύλια εἶναι προϋπολογισμένα γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως; Τὰ βρίσκει πάρα πολλά. Δὲν τὸν χρειάζονται τέτοιες πολυτέλειες. Οἱ ἄρρωστοι ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ περιποίηση. Νέα διαταγὴ λοιπόν: «Εὐρίσκει διαψίλειαν οὐ τὴν τυχούσαν, καὶ κελεύει μετενεχθῆναι τὴν πολυτέλειαν τούτων εἰς τὸ Νοσοκομεῖον».

Ἐπῆρχαν ὄμως κι' ἄλλα κεφάλαια στὴ διάθεσι τῆς Ἐκκλησίας. Πρέπει νὰ διατεθοῦν κι' αὐτὰ γιὰ τὴν ἐπούλωσι τῶν ἀνοικτῶν πληγῶν. Κι' αὐτὸ γίνεται. «Περισούσης τῆς χρείας, κτίζει πλειόνα Νοσοκομεῖα». Κι' ἀναθέτει τὴν ἐπιτοτεία ὄλων αὐτῶν τῶν Νοσοκομείων σὲ «δύο τῶν εὐ-

λαθῶν πρεσβυτέρων», καὶ διορίζει ο' αὐτὰ «καὶ ἱατροὺς καὶ μαγείρους καὶ χρηστοὺς τῶν ἀγμάτων ἐργάτας εἰς διακονίαν». Τὰ Νοσοκομεῖα ποὺ ἔχτισεν ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐξυπηρετοῦσαν μόνο τοὺς κατοίκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐλαβε φροντίδα «ὡστε τοὺς ἐπιχωριάζοντας ἔξενους καὶ ὑπὸ νόσου ληφθέντας, τυγχάνειν ἐπιμελείας, καὶ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος δόξαν». (Δὲν ζωντανεῖται στὴ μνήμη σας τὴ στιγμή αὐτὴ τὸ Μυριηλτῶν «Ἀθλίων;») Πόσες μυριάδες ἀναγνωστῶν ἔχει συγκινήσει μετὰ τὸν ὑποδειγματικὸν ἐκείνου τύπου χριστιανοῦ Ἱεράρχου, ποὺ παριστάνει στὸ πρόσωπο τοῦ Μυριηλτῶν Βίκτωρ Οὐγκώ! Νὰ εἶχεν ἄρα γε ὑπ' ὄψει τοῦ τοῦ Χρυσόστομο ὁ Οὐγκώ ὅταν ἔγραφε τὸ μέρος ἐκείνου τῶν «Ἀθλίων;» Μὲ τί ἐπιχειρήματα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ ἀποκλείσῃ!)

Ἀφοῦ ὁ Χρυσόστομος διέθεσεν ἔτσι τὰ δικά του εἰσοδήματα καὶ τὴν περιουσία τῆς Ἐκκλησίας, ἐστράφηκε πρὸς τοὺς πλουσίους. Τὸ κήρυγμα τῆς ἀγάπης εἶναι κι' ἐδῶ τὸ ἀγαπημένο του θέμα, καὶ τὰ πλήθη ποὺ συνωστίζονται στὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Πόλης, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸ μεγάλο ῥητορὰ καὶ νὰ ξεσπάσουν σὲ ζητωκραυγὰς καὶ χειροκροτήματα, πολὺ συχνὰ κινουμένη σὲ αἰσθητικὰ συμπόνια καὶ σὲ πράξεις ἀγάπης ἀπὸ τὸν ἐμπνευσμένο κήρυκα, ποὺ κατέχει τὸ μυστικὸ νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὴ ψυχὴν. Μεγάλια ποσὰ προσφέρονται γιὰ τὴν φιλανθρωπία. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες παρουσιάζονται συνεργάτες καὶ βοηθοὶ στὸ μεγάλο ἔργο. Ἀνάμεσα σὲ ὄλους αὐτοὺς ἐξαιρετικὴ θέσι ἔχει πάρει τὸ ὄνομα τῆς Ὀλυμπιάδος. Γυναίκα τοῦ διοικητοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔμεινε νωρὶς χήρα, καὶ διέθεσε δόλοκληρὴν τὴν κολοσιαία περιουσία της εἰς ἔργα τῆς φιλανθρωπίας, ὑπηρετῶντας ἀκόμη κι' ἡ ἱδία τοὺς ἀρρώστους καὶ τίς χήρας.

Τὶ ἦταν ἐκείνου ποῦ εἴλικε τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸ Χρυσόστομο, καὶ τοὺς ἔκανε νὰ τοῦ ἐμπιστευθῶνται περιουσίες δόλοκληρες, γιὰ νὰ τίς διαθέτῃ ἐκείνος κατὰ τὴ δικὴ του κρίσι; Ὁ χαρακτήρ του. Ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος δὲν ἀργησε νὰ μάθῃ, καθὼς προσητέρα κι' οἱ κάτοικοι τῆς Ἀντιοχείας, ποῦ ἐστηριζόταν ἐκείνη ἡ «παρρησία» μετὰ τὴν ὅποιαν ὁ Χρυσόστομος παρουσιαζόταν συνήγορος τῶν φτωχῶν. Εἶχαν μάθει ποῦ διέθεσε ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τὰ δικά του εἰσοδήματα καὶ τὴν περιουσία τῆς Ἐκκλησίας. Ἐβλεπαν τὴν καθημερινὴν τοῦ ζωῆ. Ζωὴ ἀπλή κι' ἀνεπιτήδευτη, ζωὴ ἀφιλόγυρη κι' ἀφιλοχρήματη, γεμάτη θυσίας γιὰ τὸν πλησίον.

Ἡ ἀφοσίωσις του στὸ καθῆκον ἦταν μοναδική. Ὁ Παλλάδιος μᾶς πληροφορεῖ πῶς ἀμελοῦσεν ἀκόμη καὶ τὴν τροφὴ του:

(12) Βλ. *Φιλαρέτων Βιωρείδων* «Ἡ ἀγάπη καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς» Περσιόδ. Γρηγόριος Παλαμάς, τεύχος 141, σελ. 348.

(13) Μίγνε, τόμος 47 σελ. 20-21.

«Ἦν ὅτε καὶ λήθην ἐλάμβανεν τῶν βρωμάτων, παρατείνων ἕως ἑσπέρας, τοῦτο μὲν παῖς ἐκκλησιαστικαῖς διασπώμενος φροντίσι, τοῦτο δὲ ταῖς πνευματικαῖς περισπώμενος θεωρίαις» (14). Κι' ἡ λιτότητα τῆς ζωῆς του ἦταν τὸ ἴδιο θαυμαστό. Στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ κρατοῦσεν ἡ συνήθεια νὰ παραθέτουσιν οἱ προκατοὶ συχνὰ τραπέζια στοὺς ἐπισήμους. Τὰ κατήργησεν. Τὸ νὰ ξοδεύῃ χρήματα γιὰ νὰ θρέψῃ ἀνθρώπους ποὺ ἦταν ἤδη καλοθρεμμένοι καὶ τᾶχαν ὅλα ἄφθονα, τὸ θεωροῦσεν ἱεροσυλία. Ὑπῆρχαν τόσο φτωχοὶ ποὺ κινδύνευαν νὰ πεθάνουν ἀπ' τὴν πείνα! (Μὴν παραξενευθῆτε ἀν σὰς πῶ πὼς ἕνας λόγος ποὺ τὸν ἐξώρισαν οἱ ἔχθροί του, ἦταν κι' ἡ κατάργηση τῶν τραπέζιων αὐτῶν!). Μὲ τὴν κατάργηση τῶν ἐξόδων αὐτῶν, λέει ὁ Παλλάδιος, ἀφαίρουσε καὶ τὴν εὐκαιρία τῆς κλοπῆς ἀπὸ μερικoὺς ἀσυνειδήτους διαχειριστάς, ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ «δεκαπλασιάσωσι τὰς τιμὰς τῶν ὀφωνίων» στοὺς λογαριασμοὺς, κλέβοντας ἔτσι χρήματα προωρισμένα γιὰ τοὺς φτωχοὺς.

Ἄλλὰ οὐτε καὶ στοὺς ἐπισκόπους δὲν συνειθίζε νὰ παραθέτῃ τέτοια πολυτελῆ καὶ πολυέξοδα γεύματα ὁ Χρυσόστομος. Εἶχε κι' ἐδῶ τὴ γνώμη ὅτι «ἀτοπον ἦν τὰς τῶν νοσοῦντων ἢ πτωχεύοντων τροφὰς τῆ τῶν ὑγιαίνοντων ἀκρασία προσαιμῶσαι». Κι' ἐξ ἄλλου—προσθεθεὶ ὁ βιογράφος του Παλλάδιος—ἀν αὐτὸς ἀφωσιονόταν σὲ τέτοιου εἶδους κοσμικὰς ἀπασχολήσεις, κι' εἶχε τὸ νοῦ του ὀλοένα στὴν ἐτοιμασία τραπέζιων καὶ γευμάτων γιὰ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον ἀρχοντα—καὶ δὲν ἦταν λίγοι στὴν Κωνσταντινούπολι!—ποῦ θὰ ἔμενε καιρὸς γιὰ τίς τόσες ἄλλες δουλειὰς, ὅπως ἦταν «ἡ τῶν χρῶν κηδεμονία, ἡ τῶν παρθένων παραμυθία, ἡ τῶν ἀρρωστατούντων νοσοκομία, ἡ τῶν καταπονημένων ἐπικουρία, ἡ τῶν πλανωμένων ἐπιστροφή, ἡ τῶν συντετριμμένων φροντίς, ἡ τῶν ἐν φυλακαῖς ἐπίσκοψις;» (15).

Δ'.

Τοῦ Χρυσόστομου ὁμως ἡ κοινωνικὴ δράσις δὲν ἐξαντλεῖται στὸ σημεῖον αὐτό. Εἶν' ἀκόμη περὶ πλατεῖα καὶ περὶ ἔντονη. Δὲ θ' ἀσχοληθῶμε τὴ στιγμή αὐτῇ μὲ τὸ ἐκπολιτιστικὸ κι' εὐεργητικὸ γιὰ λαοὺς ὀλόκληρους ἔργο του γιὰ τὴ διάδοσι τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας σὲ ξένες χώρες. Θὰ χρειασθῇ ν' ἀφιερῶσιν ἰκανοὶ μελέτη ὀλόκληρη γιὰ νὰ παραστήσῃ τίς προσπάθειες καὶ τοὺς ἀγῶνες ποὺ κατέβαλε ὁ Χρυσόστομος γιὰ νὰ καταρτίσῃ ἀποστολὰς, νὰ βρῆ καὶ νὰ ἐκπαιδεύσῃ τὰ κατὰλληλα πρόσωπα καὶ

νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ χρήματα ποὺ ἦταν ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ κινηθοῦν καὶ νὰ δράσουν μεγάλες ἱεραποστολὰς στὴ Φοινίκη, στὴν Περσία, στοὺς Γόθους, στὴ Σκυθία (Ρωσία) (16).

Παραλείποντας ὁμως τὸ σημεῖον τοῦτο, δὲν πρέπει νὰ ξεχάσωμε νὰ τονίσωμε τὸ θάρρος, τὴν ἀυπαράνησι, τὴν ἀτρόμητη διάθεσι, μὲ τὴν ὁποία ὁ Χρυσόστομος ἀντιμετώπιζε τοὺς ἰσχυροὺς, ὅταν ἐπράκειτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαια καὶ τὰ συμφέροντα τῶν ταπεινῶν καὶ τῶν ἀδικημένων. Ἄς ἀναφέρωμε δυὸ τέτοιες περιπτώσεις.

Στὴ μιά ἀπ' αὐτὰς ὁ Χρυσόστομος ἀντιμετώπιζε τὴν αὐτοκράτειρα Εὐδοξία, τὴ φιλοχρήματη καὶ ματαιόδοξη αὐτὴ αὐτοκράτειρα ποὺ ἡ τόσον ὀλέθρια ἀνάμιξις τῆς στὸ Χρυσόστομικὸ δράμα ἐπρόκειτο νὰ τῆς χαράξῃ στὸ μέτωπο τὸ αἰώνιον στίγμα. Ἡ γυναῖκα αὐτή, ποὺ σ' ἄλλες τίς ἄλλες κακίαις τῆς εἶχε προσθέσει καὶ τὴ δοξομανία, ἀφοῦ μὲ ραδιοῦργιες κατάφερε ν' ἀνεβῆ στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνον, στὸ πλευρὸ τοῦ ἀνίκανου Ἀρκαδίου, ὅσο ζοῦσε κείνος, καὶ πολὺ περισσότερο ὅταν πέθανε, δι-οικοῦσε τὰ πάντα. Καὶ σώζεται μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ὀνωρίου, αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης, πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἀρκαδίου, ὅπου τὸν ἐρωνεῖται γιατί, λέει, ἡ γυναῖκα τοῦ Εὐδοξία ἔφθασε σὲ τέτοιο σημεῖον ματαιοδοξίας, ὥστε νὰ περιεργάζεται ἡ εἰκόνα τῆς στὶς πολιτεῖες τῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ νὰ τῆς ἀπονέμωσιν τιμὰς οἱ ὑπήκοοι! Μὰς ἀναφέρει ἀκόμη γι' αὐτὴν ὁ ἱστορικὸς Ζώσιμος (ε' 24) πὼς πολλὰς φορὰς, ὅταν πέθαινε κανένας πλούσιος, ἐνεργοῦσεν ἡ Εὐδοξία μὲ πλαστογραφίας νὰ παρουσιασθῇ πὼς ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς δὲν ἔχει κληρονόμους, κι' ὕστερα βασιλικὸ διάταγμα ὄριζε νὰ περιέλθῃ ἡ περιουσία του στὸ δικό τῆς ταμεῖο. Δὲν ἐδίσταζεν ὁμως ν' ἀρπάξῃ καὶ μὲ τὸ ἔτσι θέλω, ἀδιαφορῶντας γιὰ τὰ προσχήματα. Κάποιος Θεογνώστος πεθαίνοντας ἀφῆσε στὴ χίρα του μοναδικὴ κληρονομία ἕνα ἀμτέλι κοντὰ στὴ Χαλκηδόνα. Ἡ Εὐδοξία τὸ ἀρπαξε κι' αὐτὸ βυθίζοντας στὴν πείνα καὶ τὴν ἀθλιότητα τὴ χίρα καὶ τὰ ὄφρατα τῆς. Ὁ Χρυσόστομος ὑψώνει φωνὴ διαμαρτυρίας. Ξέρει πὼς δὲν ὑπάρχουν ἐλπίδες νὰ μεταπεισῇ τὴ φιλόγυρη βασίλισσα, καὶ ἔξερε ἀκόμα πὼς θὰ κινδυνεύσῃ κι' ὁ ἴδιος κινδύνος τὴν ἀντιπάθειά τῆς. Δὲν ὑπολογίζει ὁμως ἀπειλὰς καὶ δυσμένειες. Σὰν ἄλλος βαπτιστὴς, ὑψώνει τὸ ἀνάστημά του μπροστὰ στὴν ἀδικία, γιὰ νὰ «κρουγᾷσθαι τὸ «οὐκ ἔξεστί σοι».

(16) Βλέπε γι' αὐτὰ: Θεοδορότου «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία», Migne τόμ. 82, σελ. 1257. Γιὰ τὴν κοινωνικὴν κατάστασι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βλέπε A. Puech, Jean Chrysostome et les moeurs de son temps, Paris 1891.

(14) Αὐτ. σελ. 39.

(15) Αὐτ. σελ. 45.

«Ἄν ὁ Θεὸς σοῦ ἔδωκε τὸ σκήπτρο τὸ βασιλικό—γράφει στὴν Εὐδοξία—σοῦ τῶδωκε γιὰ ν' ἀπονέμης παντοῦ τὴ δικαιοσύνη. Χῶμα καὶ στάχτι, χόρτο καὶ σκόνι, σικία καὶ καπνὸς κι' ὄνειρο εἶν' ὁ κάθε ἄνθρωπος, ἅς εἶναι καὶ βασιλεὺς. Δόσε τέλος σὸν πόνον καὶ στὴ δυστυχία τῶν ἀπελπισμένων. Μήπως θὰ κατεθῶν μαζὶ σου στὸν τάφο τὰ σταφύλια τῶν κλημάτων καὶ τὰ σῦκα καὶ τὸ λάδι καὶ τὰ χρήματα κι' ἡ δόξα τῆς ἀρχῆς;» (17)

Μὰ ἡ ἀσπλαγχνὴ βασιλισσα δὲν ἀκούσε. Ὁ ἔλεγχος τοῦ Χρυσόστομου ἐγένινε ἀπλῶς μιὰ παραπάνω ἀφορμὴ νὰ τὴν κάμῃ νὰ ἐντελῆ τὶς προσπάθειές της γιὰ ν' ἀπαλλαγῆ τὸ ταχύτρον ἀπ' τὸν ὀλιγρόν αὐτὸν ἐπιτιμητῆ (18). Κι' ἦταν δυστυχῶς καὶ τόσο ἄλλοι ποῦ ἐπιθυμοῦσαν γιὰ λογαριασμό τους τὴν ἀσπλαγχνὴ αὐτῆς....

Τὸ δεύτερο περιστάτικὸ πού θ' ἀναφέρωμε εἶναι συνδεδεμένο μὲ τ' ὄνομα τοῦ Γαῖνᾶ, ποῦ ἐπικίνδυνον ἐκείνου ἐπαναστάτη, ποῦ λίγο ἔλειψε, ἂν πετύχαινε τὸ κίνημά του, νὰ ἐγκαταστήσῃ στὸ θρόνον τῆς Βασιλεύουσας δυναστεία Γότθων. Ἄπλως βάρβαρος στρατιώτης ὁ Γαῖνᾶς, ἀνέβηκε σιγά σιγά τὰ σκαλοπάτια τῆς ἐξουσίας, κι' ἔφτασε στὸ τέλος νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς ὄχι τῶν Γότθων μόνο, ποῦ πολυάριθμοι εἶχαν εἰσβάλει τότε στὸ Βυζάντιο, μὰ κι' αὐτῶν ἀκόμη πῶν περικλῶν καὶ ἱππικῶν δυνάμεων τοῦ κράτους. «Ὅλοι τὸν ἔτρεμαν. Ὁ Θεοδῶρτος πληροφορεῖ: «Ἐπεφρίκεσαν αὐτὸν οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πάντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς» (19).

Πάνω στὴ δυνάμει του αὐτῆ καὶ στὴν ἀνικανότητα τοῦ Ἀρκαδίου στηριζόμενος ὁ Γαῖνᾶς, κάμνει ἐπανάστασι, ἐπιδιώκοντας τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνον. Ἐλεγκάτησε τὴ Θράκη καὶ τὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς Μ. Ἀσίας. Τρόμος ἔπεσε παντοῦ: «Ταῦτα μεμαθηκότες κατέπτησαν ἅπαντες, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι». Οὔτε ν' ἀντιπαραταχθῆ κανεὶς ἐναντίον του ἐτολμοῦσε οὔτε καὶ πρεσβευτὴς νὰ πάῃ σ' αὐτόν. «Τὸ γὰρ τῆς γνώμης βάρβαρον ἕκαστος ὑφωρᾶτο». Κοντά στ' ἄλλα, ὁ Γαῖνᾶς ἀπειλῶντας τὴν Κωνσταντινούπολι, ἀπήτησε ἀπ' τὸ βασιλεῖα καὶ πῆρε αἰχμαλώτους τὸν ὑπάτο Αὐρηλιανὸν κι' ἄλλους δυὸ ἄρχοντες, κι' ἀπειλοῦσε νὰ τοὺς σφάζῃ. Τότε φάνηκε πάλι τοῦ Χρυσόστομου ἡ αὐταπαρνήσι κι' ἡ ἀφοσίωσι στὸ λαὸ του. Δὲν ἐλογάριασε καθόλου τὶς βάρβαρες κι' ἀγριεὶς διαθέσεις τοῦ Γαῖνᾶ. Δὲν

ἐδεξίλασε ἀπ' τὴ σκέψι, ὅτι ὁ ἐπαναστάτης αὐτὸς ἦταν ὄργιαμένος ἐναντίον του, γιατί πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ὁ Χρυσόστομος εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ ὑποχωρήσῃ σὲ ὀρισμένους ἀξιώσεις του. Ὁ θαραλέος ἱεράρχης, «οὔτε τὴν γενομένην ἀντίστασιν λογιζόμενος, οὔτε τὴν ἐξ ἐκείνης φεῖσιν διαφορὰν, προθύμως εἰς τὴν Θράκην ἐξώρμησε» (20).

Τότε ὁ Γαῖνᾶς—ὑπάρχει καὶ στὸν πεῖθὸ βάρβαρον κρυμμένος ἀνθρωπισμὸς, ποῦ μόνο ἀφορμὴ ζητᾶ γιὰ νὰ ἐκδηλωθῆ—τόσπιν ἐκτίμησι αἰσθανθῆκε πρὸς τὸν ἀξίον αὐτὸν ποιμενάρχη, ποῦ δίνει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ λαοῦ του, ὥστε, ὄχι μονάχα δὲν τὸν ἐβλάψε, ἀλλὰ καὶ «ἐπήντησε προθύμως πόρρωθεν καὶ τὴν ἐκείνου δεξιάν τοῖς ὀφθαλμοῖς περιτέθεικε», κι' ἀκόμα καὶ τὰ παιδιὰ του «τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ προσέκομισε γόνασι. Οὕτω πέφυκεν ἀρετῆ—συμπεραίνει ὁ καλὸς Θεοδῶρτος—κατιδεῖν τε καὶ καταπλήττειν καὶ τοὺς ἄγαν δυσμενεστάτους». Ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐξουδετερώθηκε στὸ τέλος, παρὰ μόνο μὲ τὰ ὄπλα. Ἡ πρεσβεία ὅμως τοῦ Χρυσόστομου δὲν ἔμεινε χωρὶς καρποῦς: «Ἔσωσε τὴ ζωὴ τῶν τριῶν ἀρχόντων.

E'.

Ἄν ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐλογάριαζε οὐτε κι' αὐτὴ τὴ ζωὴ του, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἀπροσάτευτο καὶ τὸ φτωχό, πολὺ περισσότερο δὲν τὴν ἐλογάριαζε ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ἀλήθεια. Ἀκλόνητος στὴν πίστι, ἀτράνταχτος στὸ βάθος τῆς ἀρετῆς, πάλλευκος στὴν ἀγνή του ψυχῇ, δὲν ἤξερεν ὑποχωρήσεις καὶ συμβιβασμοὺς στὰ ζητήματα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς. Νὰ τί τὸν ἔκαμε ν' ἀντιμεταπίσῃ ἀτάραχος—ἀγέγραυς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ—τὸν κατατρεγμὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ σκότος. Ἄν ὅλη του ἡ ζωὴ ἦταν μιὰ διαρκὴς θυσία στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ Χριστοῦ, τί θὰ τὸν κρατοῦσε καὶ τί θὰ τὸν ἐμπόδιζε νὰ τὴ συνεχίσῃ καὶ νὰ τὴν ὀλοκληρώσῃ τὴ θυσία τοῦτη; Πάρινει λοιπὸν τὸ δρόμῳ τῆς ἐξουσίας ὁ Χρυσόστομος, ὁ μεγαλύτερος ἀνθρώπος τῆς ἐποχῆς του, καὶ δὲν ξέρω πόσων ἄλλων ἐποχῶν. Ἐκεῖ πάνω στ' ἀπόκρημνα κι' ἀγρια βουνὰ τῆς μακρινῆς Ἀρμενίας, καὶ πέρα μακριὰ στὶς ἐρημιές τοῦ Πόντου καὶ τοῦ Καυκάσου, θὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτοῦ τὸν ὀλοκαύτωμα ἱερὸ καὶ πανσέβαστο, γιὰ νὰ μὴν ὑψώσῃ κεφαλὴν ἢ κακία, γιὰ νὰ θριαμβεύσῃ ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ Πνεῦμα μὲ τὴν ἀποθέωσι τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς.

Τὶ συγκινητικὲς ὅμως ἐκδηλώσεις! Ἄκόμη καὶ στοὺς τόπους τῆς ἐξουσίας τοῦ Ὁ Χρυσόστομος ἔλεγε. Κι' ἐδῶ ἀκόμη συνε-

(17) Migne τόμ. 64, σελ. 431.

(18) Γενικότερα βλ. F. Ludwig, Der hl. J. Chrysostomus in seinem Verhältnis zum Byzantinischen Hof.

(19) Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, βιβλ. E', Migne τόμ. 82 σελ. 1260. Βλέπε καὶ Σωκράτους Ἐκκλ. Ἱστορία βιβλίον 6 κεφ. 6.

(20) Θεοδῶρτος, αὐτ. σελ. 1261.

χίζει τὴ φιλανθρωπική του δράσι. Τὰ χρίματα πού οἱ ἀφωσιωμένοι μαθηταὶ καὶ θαυμασταὶ τοῦ ἑστέλιαν ἀπ' τὴν πόλι κι' ἀπ' ἄλλα μέρη, γιά νά τὰ χρησιμοποιῆ στίς ἀνάγκες του, ὅλα τὰ διέθετε γιά τούς ἄλλους. "Ἐδινε λύτρα στούς Ἰσάουρους γιά ν' ἀπελευθερώναι αἰχμαλώτους, ἔτρεφε χήρες κι' ὄρφανὰ, ἐφρόντιζε νά ἰδρῦση πνευματικὰ κέντρα φωτισμοῦ στίς βάρβαρες ἐκείνους χώρες. «Οἰκήσας τὴν Ἰουκουσάν ἔτος ἕν, πλείστους διέθρεψε πένητας τῆς Ἀρμενίας—λέει ὁ Παλλάδιος. "Ἐφθασε γάρ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ μέγας λιμός τὴν χώραν ἐκείνην». «Ἐν ἐρημία καθημένος—προσθέτει ἕνας ἄλλος συγγραφεύς, ὁ Μαρτύριος—ψυχὰς μυρίας τὰς μὲν ἐκ τῶν βαρβαρικῶν ἐξωνούμενος χειρῶν, οἷς εἶχε μικροῖς καὶ πενιχροῖς χρήμασι,.... ἑτέροις λιμῶ καὶ φυγῇ πολεμουμένοις τοῖς τῆς ἀγίας χήρας (ἐνοεῖ τὴν Ὀλυμπιάδα) διατρέφων ἀλεύροι»⁽²¹⁾.

Καὶ πού εὑρίσκειν ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὁ ἐξόριστος, ὁ ἀρρώστος, ὁ καχεκτικός, ὁ λην ἐκείνη τῇ δραστηριότητα, γιά νὰ παρακολουθῆ ἀπὸ τοῦ Ταύρου τίς παγερὲς βουνοσειρὲς τῆ δράσι τῶν ἱεραποστολῶν πού εἶχε στείλει στὴ Φοινίκη καὶ σ' ἄλλες χώρες; Φροντίζει γιά τούς χριστιανοὺς τῆς Περσίας, παρακολουθεῖ τὸν ἐκχριστιανισμό τῶν Γόθων, διευθύνει τίς ἀποστολὰς τῆς Φοινίκης, βρίσκει χρήματα γιά νὰ τίς ἐνισχύσῃ, γράφει παντοῦ, ἐνδυναμώνει, παρηγορεῖ τούς ὁπαδοὺς του, τούς ἐπισκόπους, τούς κληρικούς, τούς μοναχοὺς, τούς ἄνδρες, τίς γυναῖκες, πού κλαῖνε τὰ δικά του βασίσα, πού ὑποφέρουν γι' αὐτόν, πού ἡ μανία τῶν διωκτῶν ἐκείνου ἔπεσε καὶ σ' αὐτούς, κι' ἄλλους ἐσκότωσε κι' ἄλλους ἐσκόρπισε στὰ πέρατα τῆς Αὐτοκρατορίας, φυλακισμένους ἢ ἐξοριστούς. "Ὅλα κι' ὅλους παρακολουθεῖ, παντοῦ γράφει, γιά ὁ-

λους φροντίζει κι' ἐνδιαφέρεται ἢ μεγάλη καρδιά του. Μόνο γιά τὸν ἑαυτὸ του δὲν θέλει νά λυποῦνται. Τούς παρακαλεῖ νά χαίρουν γιά τὰ βασίσα του, νά τὸν συγχαίρουν γιὰ τὸν δῶκον οἱ ἐχθροὶ τοῦ Σταυροῦ. Ξεχνῶνται ὁ κόσμος στοὺς δρόμους πού περνᾷ, τοὺς ἐρημικούς καὶ τοὺς πολυσύχναστους, νά δοῦν τὸ μεγάλον ἐξόριστο, νὰ ἐκδηλώσουν μὲ κάθε τρόπο τὴ συμπάθειά τους. «Ὅσοι προστρέχουν γιά νά μὲ ἀπαντήσουν στὸ δρομο τῆς ἐξορίας μου, γράφει ὁ ἴδιος⁽²²⁾, ἄλλοι ἀπ' τὴν Ἀνατολή κι' ἄλλοι ἀπὸ τὴν Ἀρμενία κι' ἄλλοι ἀπ' ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης, πηγὰς ἀφίουν δάκρυα βλέποντάς με, καὶ στεναγμούς καὶ λυγμούς, καὶ μὲ θρήνους κι' ὀδυρμούς μὲ ξεπροβοδώνουν».

"Ὅμως ἡ μεγάλη ψυχὴ του δὲ σαμάζετα. «Γιά τὸν ἑαυτὸ μου δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ παρηγορία. Κλαίω καὶ θρηνώ γιά τὴν τρικυμία πού βρῆκε τὴν Ἐκκλησία, θρηνώ τὸ ναυάγιο καὶ τὴν καταστροφὴ πού χτύπησε τὴν οἰκουμένην»⁽²³⁾.

"Ἐοὶ δυνατόψυχος καὶ μεγαλόπνευστος, μὲ τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς καρφωμένο σταθερὰ πρὸς τίς μετακόσμιες φαιενὲς πραγματικότητες, βαδίζοντας τὸ δρόμο γιά τὸ δεύτερο τόπο τῆς ἐξορίας του, παραδίδει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τὸ πνεῦμά του στὸν Πατέρα τῶν πνευμάτων. "Ὡς καὶ τὴν τελευταία κίνη στιγμή—τὶ πράξι συμβολική, τῆς ὄλης του ζωῆς ἀντικαθρέφτισμα!—ὁ Χρυσόστομος ἐλεεῖ. Μοιράζει στοὺς γύρω του τὰ ρούχά του πὰ φτωχικά, ὅτι ἄλλο βρίσκεται μαζί του. Καὶ ψιθυρίζοντας τὴν ἀγαπημένη φράσι του «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν», κλείνει γαλήνιος τὰ μάτια του, γιά νά τ' ἀνοίξῃ ταυτόχρονα μέσα στὸ φῶς τῆς ἀθανασίας...

A. I. Γ.

(21) «Ἐγκώμιον εἰς Ἰωάννην Χρυσόστομον» Μigne τόμ. 47 σελ. XLIII.

(22) Ἐπιστολὴ ἢ πρὸς Ὀλυμπιάδα.

(23) Ἐπιστολὴ θ' πρὸς Ὀλυμπιάδα.

ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Δέν θά είναι, ίσως; άγνωστον, στους άγνωστας των «Ακτιώνων», ότι, από τον περασμένο αιώνα ιδίως, πολλοί επιστήμονες έπεχείρησαν νά έρευνήσουν την Βίβλον, την Παλαιάν και Καινήν Διαθήκην, γιά νά μελετήσουν την γλώσσα πού σ' αυτήν είναι γραμμένη και νά έμβασθύνουν στο γλωσσικό ιδίωμα πού έχρησιμοποίησαν οι συγγραφείς της. Άξιόπεινο έγχείρημα, βέβαια. Σιγά-σιγά όμως ώδήγησε πολύ μακριά. Άντί νά μελετούν μερικοί από τους επιστήμονας αυτούς, ήρχισαν νά ζητούν σέ τοúτο ή έκείνο τό λεξιδίο τό άποκομμένο γιά νά στηρίξουν την άρνητική τους διάθεση και νά άποφανθούν πώς τοúτο ή έκείνο τό βιβλίο της Γραφής δέν είναι γνήσιο τάχα, γιατί, λένε, παρουσιάζει αυτήν ή έκείνη την γλωσσική ιδιορρυθμία. Έτσι ή «φιλολογική κριτική» του κειμένου της Γραφής, άντί νά συμβάλλη (όπως ήταν ό προορισμός της) στο νά άποκατασταθής τό ίερό κείμενο από τις τυχόν παραδρομές αντιγραφών των χειρογράφων στην άρχική του μορφή, έγινε κι' αυτή όργανο τυφλό της άρνήσεως, αναγκάστηκε νά κάμνη ταίρι μέ την πιό τολμηρή, ή μάλλον άχαλίνωτη φαντασία, και νά δανείσχη την φίρμα της στην προσπάθεια νά κλονισθής τό κύρος της Γραφής. Έν όνόματι της «φιλολογικής κριτικής» άρχισαν νά προσβάλλουν ως... μη γνήσια, τό ένα μετά τό άλλο όλα τά βιβλία της Γραφής. Τοúτο γιατί τό τάδε ρήμα συναντάται μέ τοúτο τον τύπο ένψ (κατά την άπόφανση των κριτικών) έπρεπε νά ναι σ' έκείνο τον τύπο, τό άλλο βιβλίο γιατί ή τάδε λέξις χρησιμοποιείται περισσότερο ή λιγώτερο από ό,τι έθεωρούσαν κανονικό οι «κριτικοί», και άλλο γιά παρομοίας βαρύτητας λόγους. Έτσι, κόβοντας τό ένα και ύστερα τό άλλο, κατήγησε, ιδίως όσον άφορᾷ την Καινήν Διαθήκη, νά μή μείνη σχεδόν τίποτε πού νά θεωρηθαι γνήσιο από τους όπαδούς της κριτικής αυτής. Γιατί έκείνο,

πού ό ένας τό έλεγε γνήσιο, ό άλλος τό έλεγε νόθο και έτσι άν θά ήθελε κανείς νά μαζέψη όλα μαζί όσα κομμάτια είχαν άπομείνει από τή μανία της περιφήμου αυτής κριτικής, δέν θά κατώρθωνε νά γεμίση δυό τρεις τυπωμένες σελίδες.

Ένα από τά πειό σπουδαία «έπιχειρήματα» των «σοφών» αυτών κριτικών, πού, μελετώντας την Καινήν Διαθήκη, βαστούσαν την φαλλίδα στο χέρι, ήταν ότι ή γλώσσα της Καινης Διαθήκης δέν έμοιαζε μέ τή γλώσσα των κλασσικών έλλήνων συγγραφέων και αυτό τους έκανε νά είνε πολύ καχύποπτοι γιά τό όλο έργο. Μιά και οι κριτικοί είχαν μάθει στις σπουδές τους την γλώσσα των κλασσικών συγγραφέων, ύπεχρεούτο κι' ή Καινή Διαθήκη νά ναι γραμμένη στην ίδια κι' άπαράλλαχτη αυτή γλώσσα. Κι' επειδή ύπήρχαν παραλλαγές, άρα..... τά βιβλία της Καινης Διαθήκης δέν ήσαν γνήσια!

Έννοείται ότι όλη ή «φιλολογική» κριτική της Καινης Διαθήκης βασίζονταν επάνω σέ μία ψεύτικη προύπόθεση. Ότι, δηλαδή, ή έλληνική γλώσσα από την εποχή των κλασσικών έλλήνων συγγραφέων έως την εποχή πού γράφτηκαν τά βιβλία της Καινης Διαθήκης δέν είχεν ύποστη καμμία εξέλιξη. Μιά άλλη έσφαλμένη βάση, εις την όποian εξητούσαν νά στηριχθούν αυτοί πού ήθελαν σώναι και καλά νά άποδείξουν όλα τά βιβλία της Καινης Διαθήκης ως νόθα, ήταν ότι ή γλώσσα πού βρίσκουμε μέσα στην Καινήν Διαθήκη ήταν διαφορετική και άπ' τή γλώσσα των έργων εκείνων πού γράφτηκαν πάνω κάτω σύγχρονα μ' αυτήν (1). Οι δύο αυτές δυσκολίες, τις όποιες οι κριτικοί δέν κατώρθωναν νά καταλάβουν, τους έκαμαν νά δημιουργήσουν μία νέα γλωσσική κατηγορία, πού την ώνόμασαν «ή γλώσσ-

(1) Παρβλ. Ed. Norden, Die antike Kunstprosa vom VI Jahrh. vor Christus bis in die Zeit der Renaissance, 1898.

σα τῆς Κ. Δ., ὅταν νὰ μεταχειρίστηκαν οἱ συγγραφεῖς τῆς ἰδιαίτερο, καινούργιο γλωσσικό τύπο.

Σιγά σιγά ὅμως ἡ φιλολογικὴ ἐπιστήμη ἄρχισε νὰ γίνεται περὶ προσεκτικὴ. Καὶ νὰ ἐννοῆθῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν ἔμεινε μέχρι τέλους ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Θουκυδίδου, ἀλλὰ ὡς ἂν κάτι τι πού εἶναι ζωντανό, ὑπέστη κάποια ἐξέλιξι. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ κατάλαβαν ὅτι ἦταν ἀναγκαία συνέπεια, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τῆς μεγάλης ἐξαπλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ μὲ τις κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, πού συνετέλεσαν νὰ δημιουργηθῇ μιὰ διεθνῆς ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ λεγομένη σήμερα κοινή (2).

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως τὸ μυστήριον τῆς «γλώσσης τῆς Κ. Δ.», δὲν εἶχαν ἀκόμα γιὰ τοὺς ἐιδικοὺς ἐπιστήμονας λυθῆ, διότι ἡ γλῶσσα τῆς Κ. Δ. οὔτε μὲ τὴν κοινὴν αὐτὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐμοιαζεν ἐντελῶς. Εἶχαν λοιπὸν δίκιο ἑκείνοι πού ὑπεστήριζαν, πῶς ὑπῆρχε μιὰ ἰδιαίτερη γλῶσσα τῆς Κ. Δ.;

Βέβαια, καὶ ἂν ὑπῆρχε ἰδιορρυθμία στὴν γλῶσσα τῆς Κ. Δ. αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἦταν μιὰ ἐπιπλέον ἀπόδειξις τῆς ἰδιαιοῦσης θέσεως πού ἔχει ἡ Κ. Δ. καί, κάθε ἄλλο παρὰ νὰ ἀμφισβητήσῃ κανεὶς τὴν γνησιότητά τῆς θὰ μπορούσε μὲ τέτοιο ἐπιχείρημα. Ἄλλ' ὅπως ὅποτε οἱ πραγματικοὶ ἐπιστήμονες ἤθελαν νὰ λυθῇ—κατὰ τὸ δυνατόν—τὸ πρόβλημα τὸ σχετικὸ μὲ τὴν γλῶσσα τῆς Κ. Δ. Γιατί, ἀρὰ γε, ἡ Κ. Δ. ἔχει γραφῆ σὲ τέτοιο γλωσσικὸ ἰδίωμα πού ἐνωχλοῦσε τοὺς «κριτικούς»;

Στὴ λύσιν τοῦ ἐρωτήματος αὐτοῦ ἀπιέρωσε σχεδὸν ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του ἓνας μεγάλος ἐπιστήμων καὶ ἐξαιρετικὰ πιστὸς ἄνθρωπος, ὁ Adolf Deissmann, καθηγητῆς ἀπὸ τὸ 1897 στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Αἰδελβέργης καὶ ἀπὸ τὸ 1907 στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Αὐτὸς γιὰ νὰ ἐννοήσῃ τὴ γλῶσσα τῆς Κ. Δ. ἐσκέφθηκε νὰ μάθῃ ποιά ἦταν ἡ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς τῆς. Αὐτὸ βέβαια τὸ εἶχαν ἐπιχειρήσει καὶ ἄλλοι πρὶν ἀπ' αὐτόν. Ἀλλὰ τῆς προσπάθειές των τίς εἶχαν βασίσει κυρίως ἐπάνω στὰ

φιλολογικὰ μνημεῖα, στὰ σωζόμενα δηλαδὴ συγγράμματα τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης. Ὁ Deissmann ὅμως εἶδε ὅτι γιὰ νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴ γλῶσσα μιᾶς ἐποχῆς δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ βασισθῇ ἐπάνω στὰ λεγόμενα φιλολογικὰ μνημεῖα, γιὰτὶ αὐτὰ, καὶ ἂν ἀκόμα ὑποτεθῇ πῶς ἐσώζονταν ὅλα, δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἓνα μικρὸ μόνον μέρος τῆς γλώσσης μιᾶς ἐποχῆς, καὶ μάλιστα ὄχι: τὸ περὶ ζωντανό. Ἐσκέφθηκε λοιπὸν νὰ ἐξιχνιάσῃ ποιά ἦταν ἡ γλῶσσα πού μιλοῦσε τότε ὁ λαός. Τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν ἦταν εὐκόλο, γιὰτὶ φιλολογικὰ ἔργα, ὡς ποῦμε, λαϊκῆς τέχνης δὲν εἶχαν σωθῆ ἀπ' τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη. Ἀρχισε λοιπὸν νὰ μελετᾷ ὅτι ἄλλο εἶχε σωθῆ καὶ μπορούσε νὰ τὸν βοηθήσῃ στὸ σκοπὸ του. Πάμποκι μὲ ἐπιστολὰς ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων, πού ἔγραφαν στοὺς ξενητεμένους δικούς των ἢ γιὰ τίς ἐμπορικῆς ὑποθέσεις των, χαράγματα ἐπάνω σὲ τοίχους, σὲ μάρμαρα ἢ σὲ ὄστρακα, ἐπιγραφές ἐπάνω σὲ ὅποιοδήποτε ὕλικό, ἦταν οἱ πηγές, ἀπ' τίς ὁποῖες ὁ ὑπομονητικὸς ἐρευνητῆς ἀντλοῦσε τίς γνώσεις του. Συγχρόνως ὅμως γιὰ νὰ καταλάβῃ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ἐργάσθηκε ἀπλῶς στὸ γραφεῖο του, κάτω ἀπ' τὸν ἀνήλιο εὐρωπαϊκὸ οὐρανὸ τοῦ βορρᾶ, ἀλλὰ θέλησε νὰ τὰ μελετήσῃ μέσα στὸ περιβάλλον, πού ζετυλίχθηκαν τὰ γεγονότα, γιὰ τὰ ὅποια μιᾶς πληροφοροῦν, νὰ ἴδῃ ἀπὸ κοντὰ τοὺς τόπους, ὅπου ἔζησαν καὶ ἔδρασαν οἱ ἥρωές τους. Ἔτσι ἀνέλαβε δυὸ μεγάλα ταξίδια στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἐπεσκέφθηκε τὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσία, Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτο, Κύπρον.

Τὰ πορίσματα ἀπ' τίς ἐρευνές του αὐτὲς δημοσίευσεν σ' ἓνα κλασσικὸ ἔργο του μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Licht vom Osten (Φῶς ἐξ Ἀνατολῆς), πού ἔχει ἐκδοθῆ μέχρι σήμερα τέσσαρες φορές καὶ μεταφράσθηκε στὶς κυριώτερες γλώσσες τοῦ κόσμου.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἔργο μικροαγρότες καὶ φτωχοὶ ἐργάτες, στρατιῶτες καὶ ἔρημοι σκλάβοι, ἀπλοϊκῆς μητέρες τοῦ λαοῦ, ξαναζωντάνεψαν πάλι καὶ ἀπὸ ἀγνωστοὶ καὶ ξεχασμένοι παίρνουν τώρα σπουδαιότητα καὶ φωνὴ καὶ μᾶς μιλοῦν γιὰ τίς σκοτοῦρες τους, τὰ βάσανά τους καὶ τίς κακίες τους, γιὰ τίς χαρὰς καὶ τίς λύπες τους, πού καίμια ἱστορία καὶ κανένας ἱστορικὸς δὲν σκέ-

(2) Πρὸβλ. S. J. Sobolewsky—Γρηγ. Παπαμχαῖλ. Ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, Ἀλεξάνδρεια 1909.

φθῆκε νὰ μᾶς τὰ διηγηθῆ. Τὸ σπουδαιότερο ὅμως ἐδῶ εἶναι ὅτι μᾶς μιλοῦν μὲ τὴ γλῶσσα τῶν, τὴ γλῶσσα τῶν ποὺ μιλοῦσαν τότε, γνήσια, ἀπαραχάρακτη. Ἐδῶ π. χ., στίς 17 Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1 π. Χ., ἕνας ἐργάτης ποὺ ἔμενε στὴν Ἀλεξάνδρεια, γράφει στὴν ἑγκυβουλία του, ποὺ ἦταν στὴν Ὁξύρυγχο. Τῆς γράφει νὰ μὴν ἀνησυχῆ ποὺ τόσο πολλοὶ ἐργάτες φθάνουν στὴν Ἀλεξάνδρεια, γιατί ἐκεῖνος θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ μένῃ ἐκεῖ! δὲν φοβᾶται δηλαδὴ ἀπὸ ἀνεργία. Τῆς ὑπόσχεται πὼς μόλις πληρωθῆ θὰ τῆς στείλῃ χρήματα καὶ ἀκολουθώντας τὴν ἀπαίτηση συνήθεια τῆς εἰδωλολατρικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, συνήθεια ἀπ' τὴν ὁποία δὲν ἀπαλλαγθῆκαμε ἀκόμα ἐντελῶς, τὴ συμβουλεύει, ἂν τὸ παιδί ποὺ θὰ κάνῃ εἶναι ἀγόρι νὰ τὸ κρατήσῃ, ἂν θὰ εἶναι κορίτσι νὰ τὸ πετάξῃ! (Αὐτὸς ἦταν, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, ὁ «πολιτισμὸς», τὸν ὁποῖον ἐθρηνοῦσαν μερικοὶ «ἀνθρωπισταί» ὅτι κατελύθη ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό!) Ἐνας ἄλλος μικρογεωργός, στίς 24 Ἰουλίου τοῦ 66 μ. Χ., γράφει σὲ ὑπαλλήλους τῆς Ὁξυρρύχου, ὅτι τὸ κοπάδι του ἔκαμε πρῶτα θῶδεςκα ἄρνια καὶ ὕστερα ἄλλα ἔπατά, ὀρκίζεται δὲ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ αυτοκράτορος... Νέρωνος, ὅτι λέει τὴν ἀλήθεια. Πέρα πέρα ἕνας ναύτης τοῦ στόλου τοῦ αυτοκράτορος, στὸν δεῦτερο μ. Χ. αἰῶνα, γράφει στὸν πατέρα του τὰ νέα του ἀπ' τὴν ὑπηρεσία του, πὼς ἐσώθηκε ἀπὸ τὸ ναυάγιο, τί μισθὸ ἔπηρε, τί ἐλπίζει γιὰ τὴν πρόσδο του μὲ τὴ μὀρφωσι ποὺ τοῦ ἔδωκε ὁ πατέρας του κ. ἄ. Τέλος ἕνας ἄλλος στὴν ἴδια περιπὸ ἐποχῆ, γράφει στὴ μητέρα του καὶ ἀπὸ τὸ πῶς μέρος τοῦ παπύρου στὸν ἀδελφὸ του. Στὴ μητέρα του παραπονεῖται γιατί δὲν τοῦ γράφει καὶ συμβουλεύει τὸν ἀδελφὸ του νὰ ἐπιβάλῃ σ' ὅλα τὰ ἀδελφία του νὰ σέβωνται τὴ μητέρα των, ποὺ ἦταν χήρα, κί' ἂν τύχῃ καὶ κανεὶς τῆς ἀντιλέγει, τὸν προτρέπει: «σὺ ὀφείλεις αὐτοὺς κολαφίζειν».

Ἐδῶ λοιπὸν βλέπομε νὰ ζωντανεύῃ ἐμπρὸς μας ὁ κόσμος ὁ ἀρχαῖος, ἦ, καλύτερα, ὁ λαός, ἐκεῖνος ὁ λαός, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ποὺ δέχθηκε τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅχι: στὰ κείμενα τῶν ἐκδόσεων τῆς Λειψίας, παρὰ στὸν ζωντανὸ λαὸ ποὺ

ἄκουσε τὸ κήρυγμα, σ' αὐτὸν ὁ Deissmann ἐστράφηκε γιὰ νὰ κάμῃ τὴν ἔρευνά του, κί' αὐτὸν μᾶς παρουσίασε. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶνε τὸ μόνο κέρδος τῆς ἐργασίας τοῦ Deissmann. Μαζὺ μὲ τὰ πρόσωπα αὐτὰ καὶ τὴ γλῶσσά των, ζωντάνεψε καὶ τὸ περιβάλλον, μέσα στὸ ὁποῖο ἔζησαν τὰ πρόσωπα τῆς Κ. Δ. καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πρόσωπα τῆς Κ. Διαθήκης ἤλθαν πειὸ κοντὰ σὲ μᾶς καὶ μᾶς ἔγιναν πειὸ οικεῖα.

Ἔτσι, ἐπὶ παραδείγματι, ἕνας πάπυρος τοῦ 104 μ. Χ., ποὺ περιέχει τὴ διαταγὴ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Αἰγύπτου γιὰ τὴν γενικὴ ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ, μᾶς θυμίζει τὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ γιὰ τὴν γέννησι τοῦ Κυρίου. «Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις», λέει ὁ εὐαγγελιστής, «ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. (Αὕτη ἡ ἀπογραφή πρώτη ἐγένετο ἡ γεμονοεὐοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου). Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι εἰς τὴν ἐπίδοκον». «Τῆς κατ' οἰκίαν ἀπογραφῆς ἐνεστώσης», λέει ὁ πάπυρος, «ἀναγκαῖόν ἐστι πᾶσιν τοῖς καθ' ἣν τινα δῆποτε αἰτίαν ἐκστᾶσι τῶν ἑαυτῶν νομιῶν προσαγγέλλεσθαι ἐπανελθεῖν εἰς τὰ ἑαυτῶν ἐφέστια», ἐνῶ ἕνας ἄλλος πάπυρος τοῦ 194 μ. Χ. γιὰ τὸν ἴδιο λόγο προστάζει ὅτι πρέπει νὰ βρεθῆ «ἐκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ κώμην». Καὶ ὅμως πόσο μελάνι δὲν χύθηκε καὶ τί χαρτί δὲν μουντζουρώθηκε ἐπειδὴ τόσο καὶ τόσο ἂν τούς μεγάλους «σοφοὺς» δὲν ἠθελαν νὰ δεχθῶν ὡς ἱστορικὴ τὴν πληροφορία τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὅτι ὁ καθένας ἔπρεπε νὰ πάῃ στὸν τόπο του γιὰ νὰ ἀπογραφῆ, γιατί, ἔλεγαν ἐν τῇ παγγνωσίᾳ των, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ διαταχθῆ τέτοιο πρᾶγμα!

Πρὶν ἀπὸ κάμποσα χρόνια τίς χρονολογικὰς εἰδησεις τοῦ εὐαγγελ. Λουκᾶ (*), καὶ αὐτὲς ποὺ ἔχει στὸ εὐαγγέλιό του καὶ αὐ-

(*) Ὡς γνωστὸν ἡ ρωμαϊκὴ χρονολογία δὲν εἶχε ἕνα σταθερὸ σημεῖο ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεκινούσε, ἀλλὰ καθοριζόνταν ἀπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὑπάτων καὶ τῶν τοπικῶν ἀρχόντων. Ἡ ἑλληνικὴ χρονολογία εἶχε ὡς βάσις τίς Ὀλυμπιάδες. Ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἀκολουθεῖ τὸ ρωμαϊκὸ σύστημα στὰ κεφ. 2, 1-3 καὶ 3, 1 τοῦ εὐαγγελίου του.

τές πού μᾶς δίνει στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἀρκετοί ἀπό τοὺς «σοβαροὺς» κριτικούς τὴς θεωροῦσαν ἀναξιόπιστες καὶ φανταστικές. Καὶ ὅμως μιά ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας μᾶς δίνει τὸ ὄνομα τοῦ Κυρηναίου, πού ἀναφέραμε παραπάνω εἰς τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκά, πού τόση σημασία ἔχει γιὰ τὴν χρονολογία τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἴδιο συνέδη καὶ μὲ μιά ἄλλη περίπτωση. Εἰς τὸ 18ον δηλαδὴ κεφάλαιον τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκάς, καθορίζοντας τὴ χρονολογία, γράφει: «Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς Ἀχαΐας». Γαλλίων, ἐφώναζαν ἐκεῖνοι πού ἤθελαν, σώνει καὶ καλά, νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἀξιοπιστία τοῦ εὐαγγελιστοῦ, Ἀνθύπατος μὲ τέτοιο ὄνομα μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος. Καὶ ἐπομένως ἡ εἰδησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ εἶναι ψεύτικη. Πεύτικη ὅμως δὲν ἦταν ἡ εἰδησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἀλλὰ ἡ ἄρνησις τῆς ἀξιοπιστίας του. Γιατί, γιὰ κακὴ τύχη τῶν «κριτικῶν» τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια καὶ στοὺς Δελφοὺς ἀνακαλύφθηκε μιά ἐπιγραφή, πού ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου Γαλλίωνος!

Τέλος, ἀφοῦ μιλάμε γιὰ τὴν ἀξιοπιστία τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραλείψωμε καὶ κάτι, πού δὲν ἀναφέρεται μὲν μέσα στὸ βιβλίον τοῦ Deissmann, ἀπὸ τὸ ὅποιο πήραμε τὴς ἀνωτέρω πληροφορίες, εἶναι ὅμως σχετικὸ μ' αὐτό. Στὸ 17ον κεφάλαιον, στίχ. 6 τῶν Πράξε-

ων ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπῆραν μερικούς ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς «ἔσυραν ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας». Οἱ ἀμείλικτοι κριτικοὶ συνωφρυνώθησαν. «Πολιτάρχαι; Τί εἶναι αὐτὸ πάλι; Δὲν τὸ ξέρουμε! Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ξέρουμε τὸ πᾶν, θὰ πῆ πῶς ὅτι ἡμεῖς δὲν ξέρουμε, δὲν ὑπάρχει». Καὶ χωρὶς καμμιὰ δυσκολία ἐκήρυξαν τὸν εὐαγγελιστὴ Λουκά ὡς ἀναξιόπιστο, γιατί ἐκεῖνοι τὸ ἀξίωμα αὐτὸ τῶν «πολιταρχῶν» δὲν τὸ εἶχαν ἀκούσει ποτέ. Ἐν τούτοις κάποια ἐπιγραφή ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, πού βρισκότανε λησμονημένη στὸ Βρεττανικὸ Μουσεῖο τοῦ Λονδίνου, στὴν ὁποία ἀναφέρονται καὶ οἱ πολιτάρχαι, ἤλθε νὰ τοὺς μάθη ὅτι οἱ πολιτάρχαι δὲν ἦταν ἐφευρέσεις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκά, ἀλλὰ ἀξίωμα, πού ὑπῆρχε πράγματι στὴ Θεσσαλονίκη.

Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Deissmann, πού δὲν ἦταν κι' αὐτὸ παρὰ μιά ὕγινη φιλολογικὴ κριτικὴ. Ἡ μόνη διαφορὰ ἦταν ὅτι τὸ μάτι του καὶ τὸ μυαλό του στὸ ἔργο του δὲν ἦταν προκατειλημμένο, ὥστε νὰ ξεκινᾷ στὴν ἔρευνά του μὲ τὴν πρόθεσι νὰ ἀποδείξῃ ψεύτικο ἐκεῖνο, πού ἀπὸ πρὶν ἐκεῖνος τὸ νόμιζε γιὰ τέτοιο. Τὸ μόνον πού ἔκανε, σὰν ἀληθινὸς ἱστορικός, ἦταν ὅτι ἐφρόντισε πράγματι νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ ἐκθέσῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης του. Ἄς ἐλπίζωμε ὅτι ἐκεῖνοι οἱ δῆθεν «κριτικοί», πού ἔκαναν κριτικὴ χωρὶς κρίσι καὶ χωρὶς ἔρευνα, θ' ἀνοίξουν τώρα τὰ μάτια τους!

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

I

Δέν υπάρχει αμφιβολία, πώς η περίοδος των χρόνων μετά την Έλληνικήν επανάστασι τοῦ 1821, γενικώτερα ὁ δέκατος ἑνατος αἰώνας, ἦταν ἐξαιρετική γιά τήν πνευματική ζωῆ τοῦ ἔθνους ἐποχή. Ἐνας καινούργιος λαός εἶχε βγῆ ἀπό τά ἐρείπια τῆς δουλείας καί τῶν ἀγῶνων, γεμάτος θέλησι γιά νά ζήσῃ, μά καί τελείως ἀσπύλος κι' ἀπαράσκευος γιά τόν νέον αὐτόν ἀγῶνα. Στήν ἐξόρμησί του γιά τή δημιουργία δικῆς του ἐντότητας, δικοῦ του πολιτισμοῦ, δικῆς του πολιτείας, δέν εἶχε οὔτε τήν πείρα οὔτε τή γνώσιν, οὔτε τ' ἄλλα ἀπαιτούμενα ἐφόδια. Ἦταν ἀνάγκη νά παρουσιασθοῦν ὁδηγοί. Νά φανοῦν ἐργάτες πολιτισμοῦ σ' ὅλους τούς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς καί πνευματικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ.

Σήμερα, ἀνερίζοντας κανεῖς τά πράγματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπ' αὐτή τή σκοπιά, δέ θά ἔμενεν ἴσως πολύ ἐνθουσιασμένος. Μορφές ἰσχυρές, ποῦ ν' ἀφήνουν πολύ πίσω τὸ μέτριο, δέ θά συναντήσῃ δυστυχῶς οὔτε στήν ἐπιστήμῃ, οὔτε στήν τέχνῃ, οὔτε στά γράμματα, οὔτε στήν Ἐκκλησία, οὔτε στήν πολιτική τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅπως νᾶναι ὁμως, θά βρῇ ὠρισμένα ὀνόματα, ποῦ μπροστά σ' αὐτά θά σταθῇ μέ προσοχή, γιατί τὸ ἔργο τους, παρ' ὅλες τίς ἀτέλειες στά ἐπί μέρους, ὑπῆρξε γονιμώτατο κι' εὐεργετικό σέ σημαντικό βαθμό γιά τή σχηματιζόμενη τότε κοινωνία τοῦ τόπου μας. Νομίζω πὺς εἶναι δίκαιο καί βασιαιμένο στήν πραγματικότητα, νά ἰσχυρισθῇ κανεῖς, ὅτι ἕνα ἀπ' τά ὀνόματα αὐτά εἶναι καί τ' ὄνομα τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου (1).

II

Τῆ φήμῃ του κυρίως ὁ Βλάχος τήν ὀφείλει στή μεγάλη του συμβολή γιά τήν καλλιέργεια τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων. Ἡ δράσις του ὁμως δέν περιορίσθηκε στό ἐπίπεδο αὐτό. Μολονότι, βέβαια, ἡ συμπάθεια ὅλης τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ λογοτεχνία, ὁμως ἡ θέλησί του νά γίνῃ ὅσο τὸ δυνατὸ χρησιμώτερος στό ἐθνικὸ σύνο-

λο, τὸν ἔκαμε νά ἐπεκταθῇ καί σ' ἄλλα πεδία. Τά ἐφόδια του, προπάντων τά διανοητικά, τὸν βοηθοῦσαν σ' αὐτό. Ἦταν γυῖος μιᾶς ἀπὸ τίς ἀρχοντικές οἰκογένειες τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ πατέρας του Σταῦρος Βλάχος, ἦταν ἀγωνιστῆς τοῦ Εἰκοσιένα κι' εἶχε ἀφιερῶσει ὅλη τήν περιουσία του γιά τήν ἀπελευθέρωσι τῶν Ἀθηνῶν. Εἶχε ἐκλεγῆ πέντε φορές βουλευτῆς Ἀττικῆς, καί τὸ 1852 ἔγινε ὑπουργὸς πῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καί τῶν Ἐκκλησιαστικῶν.

Ὅταν ὁ Ἀγγελος πῆρε τὸ δίπλωμά του ἀπ' τὴ Νομικὴ Σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν, ἔφυγε γιά τὴ Γερμανία, ὅπου ἔμεινε λίγα χρόνια τελειοποιώντας τίς σπουδές του. Γύρισε στήν Ἀθήνα. Μετά τὸν Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο ἀντιπροσώπευε τήν Ἑλλάδα στό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου συνοδευόμενος τὸν Θ. Δηλιγιάννη. Τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν κι' ἀργότερα γενικὸς γραμματεῦς, ὡς καί 1884. Τὸν ἄλλο χρόνο ἐκλέγεται βουλευτῆς Ἀττικῆς. Ὅταν ἀναλαμβάνει τήν Κυβέρνησι ὁ Καρ. Τρικοῦπης τὸν διορίζει πρεσβεῦτῃ τῆς Ἑλλάδος στό Βερολίνο. Τὸ 1893 γίνεται νομάρχης Κερκύρας. Στά 1895 ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καί γιά λίγο καιρὸ πᾶν Οἰκονομικῶν. Τὸ 1905 γενικὸς διευθυντῆς Ταχυδρομείων καί Τηλεγράφων τοῦ Κράτους.

Παράλληλῃ κι' ἐντονώτερη ἦταν ἡ ἐπίδοσις του στά γράμματα καί στήν ἐπιστήμη. Παρουσίασθηκε γιά πρώτη φορά στὸν κύκλο τῆς Τέχνης σέ ἡλικία δεκαεπτὰ ἐτῶν, μέ τὴ μεταφρασί κάποιου γερμανικοῦ θεατρικοῦ ἔργου. Ἐξέδωκε κάπου δέκα συλλογές ποιημάτων. Ἐγραψε κωμωδίες ποῦ εἶχαν μεγάλη ἐπιτυχία στὸν καιρὸ του (2). Οἱ κριτικές του μελέτες γιά τήν ποίησι καί τήν πεζογραφία μας εἶναι πάρα πολλές. Ἐγραψε δύο μελέτες γιά τοὺς δύο Σούτσους, ἔγραψε «Περὶ Ἰωάννου Καρασούτσου», «Περὶ Γεωργίου Τερτσέτη», «Περὶ Γεωργίου Ζαλοκώστα», «Περὶ Γεωργίας Σάνδῃ», «Περὶ Χάϊνε», «Περὶ τῆς φυσιογραφικῆς Σχολῆς τοῦ Ζολᾶ». Μεγάλῃ ἀίσθησι ἔκαμαν οἱ κρίσεις του στούς λογοτεχνικοὺς διαγωνισμοὺς, στὸν Φιλαδέλ-

(2) Γιά τίς Κωμωδίες τοῦ Ἀ. Βλάχου βλέπε εἰδικὸ ἄρθρο τοῦ Φώτου Πολίτη «Ἐκλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του», τὸμ. Α'.

(1) Γεννήθηκε τὸ 1838, ἀπέθανε τὸ 1920.

φειο στον Νικοδήμειο κλπ., κι' άφησεν Ιστορία ή μεγάλη φιλολογική του συζήτησις με τον Ροϊδη, πάνω στη νέα ελληνική ποίησι. "Εγραψεν άκόμη «Περί ύπάτων και ύπατείας εν Ρώμη», «Περί όρκωτικού συστήματος», και μία επιτυχημένη μελέτη για «Τό δημρικών ζήτημα». Κι' ή δημοσιογραφική, καθώς κι' ή διηγηματογραφική του εργασία είναι αξιοσημειωτή(3).

Εξαιρετικό σε όγκο ήταν και τó μεταφραστικό του έργο. Ο "Αγγελος Βλάχος ήταν γλωσσολογός. Εγραψε και Έλληνογαλλικό Λεξικό. Θέλοντας να κάμη γνωστά στο ελληνικό κοινό τά καλύτερα έργα της ξένης διανοήσεως, μετέφρασε τή δίτομη «Ιστορία της Ελλάδος» του Μέντελσον-Βαρτόλδου, τά πολύτομα «Μαθήματα δραματολογίας» του Girardin, και πολλά άλλα έργα, ποιητικά, ή θεατρικά, από τήν Άγγλική, τή Γαλλική, τή Γερμανική και τήν Ιταλική, έργα του Σίλλερ, του Γκαίτε, του Λαμαρτίνου, του Βύρωνα, του Ρακίνα, του Σαίξπηρ κλπ. Κοντά σ' άλλα, ό Βλάχος ύπήρξε ό Ιδρυτής, ό όργανωτής κι' ό πρώτος διευθυντής του Βασιλικού Θεάτρου, που ή οργάνωσις του του άνετέθη από τον βασιλέα Γεώργιο τον Α'. Όταν τό 1914 Ιδρύθηκε τό Έθνικόν Αριστεϊόν Γραμμάτων και Τεχνών, ένας από τούς πέντε λογοτέχνες που πρώτοι αξιόθηκαν να τό πάρουν, ήταν ό "Αγγελος Βλάχος(4).

III

"Ενας μεγάλος κίνδυνος παρουσιαζόταν για τήν ελληνική ποίησι και τούς ποιητάς, στά μέσα του περασμένου αιώνα κι' άργότερα για κάμποσες δεκαετίες. Ο ρωμαντισμός της Δύσεως, που είχεν έκτροχιασθή σε όλέθριο βαθμό, κι' έπλεε μέσα σε σκοτάδια πεισμιισμού, άπελπισίας, γεμάτος άρρωστα αισθήματα, και ξεστομίζοντας άδικασια κατάρες και βλαστήμιες. Ατομικισμός, πεισμιισμός και όλισμός κατήνησε ν' ανταμώνονται μέσα στο ρωμαντισμό, που βρισκόταν έτσι σε δξύτατη αντίθεσι προς τό κήρυγμα της έλπίδος και της αισιοδοξίας, που δέν είν' άλλο από τό κήρυγμα της φωτισμένης Πίστεως. Σ' αυτό τό κατηφόρισμα άρχισαν λοιπόν να παρασύρονται ό ένας με τον άλλο κι' οι ποιητάι μας της έποχής εκείνης, και κοντά στις κραυγές του πόνου που φέρνει ό άπελπισμός κι' ή άρνησι της ζωής, άκούσαν κι'

οι άρες κατά του Υπερφυσικού και της Πίστεως.

Ο Βλάχος άγωνίστηκε για ν' ανακόψη τό καταράκωσιμα, δείχνοντας θολές τις πηγές που χρησιμοποιούσαν για τήν έμπνευσί τους. Κίτταξε να τούς φέρη σ' έπαφή με τήν πραγματικότητα και να τούς κάμη ν' αφήσουν τά δανεικά και τά ξένα, που τούς οδηγούσαν σε αισθητικά πλαστά και ψεύτικα. Μιλώντας λ. χ. για τον Παναγιώτη Σούτσο, γράφει: Ο Σούτσος είναι πολύ καλύτερος όταν είναι ελκρικίνης και πηγαίος, παρά όταν αντιγράφη τούς ρωματικούς της Δύσεως, οι όποιοι «έξέβαλλον άπελπισίας κραυγήν, άπογνόντες τήν λύσιν του άνθρωπίνου προβλήματος, και καταρώμενοι έαυτούς και τήν ύπαρξιν και τον Θεόν και τον κόσμον σύμπαντα... Έστω και τούτο εις άπόδειξιν του κύρους της μεγάλης άληθείας, ότι τό ίδιον είναι πάντοτε κάλλιον και πάντοτε προτιμότερον του δανείου. Άλλ' έστω συγχρόνως εις ύποθήκην ήμών των νεωτέρων, οτινες δυστυχώς και κατά τούς νεωτέρους τούτους χρόνους ποσοτόν ευαρέστως τείνομεν πολυλάκις τό ους προς τήν λαλιάν της ξένης μούσης, και προς άλλοτριας έμπνεύσεις άρμόζομεν πάς χορδάς της λύρας ήμών... Άλλάς δέ, διατί ήμεις οι τεσσαράκοντα μόλις έτών αριθμούμετες πολιτικών βίον, οι νήπιοι έτι φιλολογικώς, οι μόλις άνοίγοντες τό βλέφαρον προς τό φώς της ζωής, διατί να στενάζωμεν ξένους στεναγμούς, διατί να καταρώμεθα τον βίον, διατί πλήρεις άπογοητώσεως, ήμεις οι μήπω γοητευθέντες, να πεινθώμεν επί τή ύπάρξει ήμών..... μόνον και μόνον διότι νοσηροί της Έσπερίας έγκέφαλοι κατέστησαν τήν τούτνην ποιήσιν του συρμού;»

Γενικώτερα, παρατηρεί κανείς πως ό Βλάχος στις κριτικές του τις σχετικές με τήν ποίησι μας παίρνει μία θέση που τή χαρακτηρίζει νηφαλιότητα κι' ώριμη σκέψι. Οι κρίσεις του φωτισμένες κι' άμερόληπτες, ευστοχάτατες συχνά οι παρατηρήσεις του. Δέν άπογοητεύει όμως. Ένθαρρύνει. Ποθεί τή δημιουργία καθαρά δικής μας ποιήσεως κι' ενισχύει κάθε καλή προσπάθεια. Γι' αυτό, όταν ό Ροϊδης θά παρουσιασθή σε λίγα χρόνια να καταδικάση δόλοκληρη τή νεοελληνική ποίησι, και να κηρύξη έν ονόματι των ύλιστικών θεωριών του Ταινε πως είν' άδύνατο και στο μέλλον να δημιουργηθή αξιόλογο ποιήσις, έπειδή λείπει ή μόνη δύναμι που κάμνει τούς μεγάλους ποιητάς—τό περιβάλλον,—ό Βλάχος θ' άντιταχθή μ' όλες τις δυνάμεις του και θ' άντικρούση άποτελεσματικά τις έντυπωσιακές αυτές μά στο βάθος άνυπόστατες θεωρίες, που ήθελαν να ύποστηρίξουν «οτι οι κοινωνία γεννώνσι τούς άληθεις ποιητάς, όπως οι καστανεώνες τούς άμανιτάς

(3) Για μερικά χωρία ήταν και διευθυντής της «Εφημερίδος των Συζητήσεων».

(4) Βλέπε Γ. Δροσίη «Σκόρπια Φύλλα της ζωής μου» σελ. 222-224.

μετά τās βροχάς του φθινόπωρου»⁽⁵⁾.

Δίνοντας όμως έτσι θετικά τη συμβολή του στη δημιουργία της νέας μας ποιήσεως ο Βλάχος, δεν παρέλειπε να συμβάλλη στον ίδιο σκοπό κι' αρνητικά, χτυπώντας δηλαδή το στραβό και το παράλογο. «Έτσι, ήταν πάντα σαρκαστής τών αυτοσχέδιων κι' αυτόκλητων ποιητών, που έννοούσαν δι-αρκώς να ένοχλούν τις επιτροπές τών ποιητικών διαγωνισμών, ζητώντας βραβεία για στίχους γεμάτους έπιτολαιότητα και γυμνούς από κάθε ποιητική ούσία. Σαρκα-στής άκόμη κι' εκείνων που νόμιζαν πως ποίηση είναι «ή διά νοητών λέξεων έκφρα-σις άκατανόητων πραγμάτων», χωρίς βέ-βαια μ' αυτό να παύη να φρονή πως «ή ποίηση, ή καλλίστη αυτή και ύψηλοτάτη τών ώραιων τεχνών, δεν έχει προορισμόν να τέρηται πάντας, ούτε είναι δυνατόν εις πάντας να άποτεινεται, ούτε πρέπει εις του πρώτου τυχόντος την καλαισθησίαν να ύ-πηρητή, άφοδ και ή ζωγραφική και ή μου-σική αυτή δεν έχουν τα κάλλη αυτών και τά θέλητρα τοις πάσι προσίτα»⁽⁶⁾.

Έκείνοι που δεν έχωνε καθόλου ο Βλάχος, ήταν οι ποιητάι που ήθελαν να χρησιμοποιούν την ποίηση για την έξυπη-ρέτησι χαμηλών σκοπών και συμφερόντων, και προσαρμόζαν έτσι την τέχνη στα γού-στα του ενός και του άλλου. «Οι πρós τās διαθέσεις της κύκλω κοινωνίας άρμόζον-τες την λύραν των, οι άθλων γλιχόμενοι και άμοιβών, οι ζητούντες να θερμάνωσιν έξωθεν την ψυχράν αυτών καρδίαν, είναι ψευδείς και κατά συνθήκην ποιηταί» και, ή θωπεύουσι άναγκάως ίνα θωπευθώσιν, ή φωναζούσι τοόναντιον όπως προξενήσω-σιν έντύπωσιν, ή χειρονομούσι βιαίως και μορφαζούσιν άσχημώς, χαριζόμενοι τοις πολλοίς, όπως γεννησώσι πάταγον και εύ-χαριστήσωσι τόν όχλον»⁽⁷⁾.

IV

Τό ίδιο άξιοσημείωτες είναι κι' οι άντι-λήψεις του Βλάχου για την πεζογραφία. Του δόθηκε εύκαιρία να τις έκθέση και σ' άλλες μελέτες του, ειδικά τρεις «όμως και συστηματικότερα σε μία γλαφυρή κι' από κάθε άποψη άξιοσπούδαστη μελέτη με τόν τίτλο «Η φυσιογραφική Σχολή και ό Ζολά»⁽⁸⁾. Η μελέτη αυτή, γραμμένη σε

μορφή έπιστολής πρós κάποιον έπαρχιώ-τη, είναι μία κριτική του ζολαδισμού, και μαζύς μία θερμή συνηγορία για τις ήθικες άρχές που πρέπει να διέπουν την Τέχνη, ώστε να την κάνουν έργατη πολιτισμού, στοιχείο και δύναμι άνωτερότητας κι' έ-ξανθρωπισμού. «Αφορμή πήρε ο συγγρα-φεύς από μία έντονη προπαγάνδα που γι-νόταν τότε στην Άθήνα για τό Ζολά, κι' από την κακόζηλη, άλήθεια, προσπάθεια μερικών να κάνουν γνωστά στο έλληνικό κοινό τά βορβορολόγια μυθιστορήματα που ήταν τότε ή πνευματική τροφή του παρι-σινου ύποκόσμου.

«Σ' εύχαριστώ, φίλε μου—γράφει ο Βλά-χος πρós τόν «έπαρχιώτη» που του έζή-τησε βιβλία του Ζολά, καθώς και πληροφο-ρίες γι' αυτόν και τη σχολή του—διά την καλήν σου ύπόληψιν, αλλά δεν σ' εύχαρι-στώ και διά την έντολήν σου. Έν πάση περιπτώσει, άν έκτελέσω την έντολήν σου, θά την έκτελέσω κατά τό ήμισυ μόνον. Θά σου στείλω γνώμην και κρίσιν—άφθο-νον έν Άθήναις τό έμπόρευμα—όχι όμως και βιβλία... Η έπρεπε να σου στείλω βι-βλία χωρίς γνώμην, ή γνώμην χωρίς βι-βλία. Έπρωτιμυσα τό τελευταίον, και νο-μίζω ότι πράττω έργον εύσυνείδητον...

»Τι πράγμα είναι, μ' έρωτάς, ή περιλά-λητος αυτή φυσιογραφική Σχολή (του Ζο-λά) περί ής τσασύτη γίνεται σήμερον ή τύρη εις όλον τόν ευρωπαϊκόν τύπον; Ί-δού. Η σχολή αυτή ούδέν άλλο είναι, κα-τά την ταπεινήν μου γνώμην, ή ή έσχάτη της παρακμής άκμή, άν άληθεύη—και άληθεύει σημείωσε—ή λέξις décadence, διά της όποιας όμόφωνοι πάντες οι σύγχρονοι σπουδαίοι κριτικοί χαρακτηρίζουσι την σημερινήν φιλολογικήν παραγωγήν της Γαλλίας». Δόγμα τους είναι να άντιγρά-φουν πιστά, να φωτογραφούν, την πραγμα-τικότητα, όσονδηποτε άσχημη, βρώμικια κι' άν είναι. Και τό χειρότερο, όταν λένε πρα-γματικότητα, έννοούν άκριβώς μόνον αυ-τήν την πραγματικότητα που σαπίζει μέ-σα στην άποπνιχτική άτμόσφαιρα της ά-νηθικότητας και της διαφθοράς, του έγ-κλήματος και της κακουργίας... «Έκλει-σαν οι νεαροί σχολάρχα προ της φαντα-σίας πάντα τόν ιδεώδη κόσμον, άπηγόρευ-σαν εις αυτήν οίανδηποτε πρós τά άνω πτήσιν... έκειραν τās πτέρυγας του δημι-ουργού πνεύματος, μετέβαλον αυτό εις χήνα οικόσιτον και τό έκλεισαν έντός του όρνιθώνος...

»Έκ τούτων έννοείς, φίλε μου, όποια είναι γενικώς τά θέματα τών έργων των, όποιος ό κόσμος δν ίδίως άσμενίζουσι, ό-ποια τά άντικείμενα όσα εύαρεστότερον

καθώς και στα «Ανάλεκτα» του Βλάχου τόμ. Β' σελ. 170 έξ.

(5) «Ο Γεώργιος Ζαλοκώστας και ή σύγχρο-νος έλληνική ποίηση». Σχετικά βλέπε και στο άρθρο μου «Μιά ματιά στο κριτικό έργο του Ροΐδη» τεύχος ΙΔ' τών «Ακτινών».

(6) Βλέπε την πραγματεία του «Ιωάννης Καρασούτσας».

(7) «Γεώργιος Ζαλοκώστας κλπ.».

(8) Δημοσιεύθηκε πρώτα στην «Εστία» 9 Δε-κεμβρίου 1879, ύστερα σε ξεχωριστό τεύχος,

περιγράφουσι, τὰ αισθήματα εἰς ὧν τὴν ἀνάλυσιν ἀρέσκονται, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῆ ἦν εὐχαριστώα λαλοῦσι. Καταγῶγια μεθύσων καὶ ὀλέθρων, ἀουλα φαυλότητος, οἴκοι ἀπωλείας, κυβεία χρημάτων καὶ τιμῆς, τοιαῦτα εἶναι τὰ συνήθη τῆς περιγραφικῆς τῶν φαντασίας διαστήματα. Οἱ ἰκάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν, οἵτινες μόνον μετὰ τῶν ἀστυνομικῶν ὀργάνων εἶχον ἄλλοτε γνωριμίαν, ἐγένοντο οἱ προσφιλεῖς ἥρωες τῆς νέας σχολῆς.

Ποῖα εἶν' ἡ αἰτία τῆς «φιλολογικῆς αὐτῆς πανόληθς;» Πρῶτα-πρῶτα ἡ παρανόησις μίας βασικῆς αἰσθητικῆς ἀλήθειας. Λέν ὅτι ἡ τέχνη πρέπει νάνα ἀληθινή. Κατένας δέν τὸ ἀρνείηται. «Εἶναι ἀνατίρητον καὶ ἐκτός πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ἀπαραίτητον προσόν παντός ἀληθινοῦ καλλιτεχνήματος εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ποίησις καὶ ψεῦδος, καλλιτεχνία καὶ ψεῦδος, εἰσὶν ἀσυμβίβαστα». Ἄν ὅμως τέχνη θὰ πῆ ἀλήθεια, αὐτὸ δέν σημαίνει ὅτι κ' ἡ πιὸ δουλικὴ ἀναπαράστασις ὅποιασδήποτε πραγματικότητος εἶναι τέχνη. «Τῆς τέχνης ἀποστολὴ δέν εἶναι νὰ ἀντιγράψῃ μέχρι δουλικῆς πιστότητος τὴν πραγματικότητα, οὐδὲ ν' ἀποταμίευσῃ εἰς τὰ ἔργα τῆς ὄλην τὴν πεζότητα τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οὔτε ν' ἀνταναικλᾷ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν κοινήν καὶ ἄξεστον καὶ ἀκάθαρτον διήν... Ὁ καλλιτέχνης δέν εἶναι ἀντιγραφεὺς, οὐδὲ ἡ ζωγραφικὴ φωτογραφία. Πρὸς τί τότε ἡ τέχνη, καὶ ποῖα τῆς ἡ ἀνάγκη καὶ ποῖος τῆς ὁ σκοπός, ἀφοῦ ὑπάρχει ζωτανὴ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν πολὺ βεβαίως ἀληθεστέρα καὶ πολὺ πάσης φωτογραφίας προτιμότερα ἡ πραγματικότης;»

Καὶ πῶς γίνεται ἡ περιγραφή αὐτῆ τοῦ πραγματικοῦ κόσμου; Παράδειγμα ἡ «Νανά» τοῦ Ζολᾶ. «Φαντάσου καθ' ὄλην αὐτῶν τὴν γυμνότητα πάσας τὰς κοινὰς καὶ καθ' ἡμέραν περιπετείας βίου κοινῶν κοινοτάτης Φρύνης. Ὑπόθεσις τὴν σκηνὴν αὐτῶν οὐ μόνον πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχει σηπεδῶν καὶ μιάσμα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου εἶναι καθαρότερος συνήθως ὁ ἀήρ, διότι ὁ Ζολᾶ τοσοῦτον ἀπεταμίευσεν ποσὸν διεφθαρμένης ἀτμοσφαιράς ἐκ τῶν καταγωγῶν, ἄτινα καυχᾶται ὅτι ἐπεσκέφη καὶ ἠρεύνησε χάριν σπουδῆς, καὶ τοσοῦτον ἐσυνείθισεν εἰς αὐτὴν τοὺς πνευμένους του, ὥστε τὴν μεταγυρίζει πανταχοῦ ὅπου θέτει τὸν πόδα του, ἵνα καὶ ἐκεῖ ἀναπνῆ ἀνετώτερον. Ἐκλεξον ὡς δευτερεύοντα καὶ τριτεύοντα τῆς μυθιορίας ἥρωας ὁσους καὶ οἶους θέλεις, μικροῦς ἢ μεγάλους, ἄρρενας ἢ θήλειες, νέους ἢ γέροντας, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ ἔχωσιν ὅτι καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι αἰδῶ, συνειδησῶν, τιμῆν, πνεύμα ὕγιει, τρόπων εὐγένειας καὶ γλώσσης ἀβρότητα, ... φαντάσου τὰ πράγματα αὐτὰ λεγόμενα ὡμῶς καὶ ἀπροσοπιήτως, διὰ τῶν

λέξεων ἐκείνων, ἃς ἀποκλείουσιν ὄλων τῶν γλωσσῶν τὰ λεξικά, καὶ τὰ πρόσωπα ἐκείνα διαλεγόμενα ὅπως καὶ αὐτοὶ τῶν κατέργων οἱ κάτοικοι καὶ αὐτοὶ οἱ περὶ τὴν τράπεζαν οἰνοπωλείου ἀναίσθητοῦντες μέθυσοι αἰσθύνονται συνήθως νὰ λαλήσωσι. Φαντάσου, τέλος, ὅτι τὴν γλῶσσαν αὐτῆν, τὴν ὀμιλοῦσιν ὄχι μόνον οἱ τὸ ἠθικὸν ἱζημα πάσης κοινωνίας ἀποτελοῦντες, ἀλλὰ καὶ ἀνωτέρας αὐτῆς πάξεις κατέχοντες, καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς περιγράφων ἢ διηγούμενος.»

Ἄν ὅμως οἱ ὅπαδοι τῆς σχολῆς αὐτῆς, ἀκολοθῶντας τὸ σύστημα τοῦτο, ἰσχυρίζονται πῶς αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον σύμφωνον πρὸς τὴν πραγματικότητα, ψεύδονται φανερά. Καὶ τοὺς ρωτᾶμε: «Διατί, ἀφοῦ θέλουσιν οἱ τῆς νέας σχολῆς θιασῶται νὰ περιγράψωσι τὸν πραγματικὸν κόσμον, περιορίζονται εἰς περιγραφὴν ἀποτροπαιῶν κυρίως καὶ βδελυρῶν σκηνῶν, θεαμάτων ἀηδῶν καὶ προξενούντων αὐτόχρημα ναυτίαν; ... Αὐτὴν ἀρᾷ γε μόνον τὴν ὄψιν ἔχει ὁ πραγματικὸς κόσμος; Κακοῦργοι μόνον καὶ μέθυσοι καὶ προῶλεις καὶ πλάσματα ἐκπεπτωκότα ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ; Κοπρῶνας μόνον καὶ μιάσματα, ἀμάρτας μόνον καὶ ἀκαθαρσίας, ἔλκη καὶ σαπρίαν μόνον, ράκη καὶ σκύβαλα καὶ οὐδὲν ἄλλο περιέχει ὁ κόσμος οὗτος; Ὅχι βεβαίως. Ἐχει καὶ ἄλλο τὸ σύμπαν αὐτό... Ἐχει καὶ τὴν ἰλαρὰν τοῦ ὄψιν. Ἐχει καὶ οὐρανὸν καὶ χλόην καὶ ἥλιον. Ἐχει καὶ τιμίους ἀνθρώπους, νηπιόμενους τὴν ὄψιν καὶ πᾶς χεῖρας, μὴ κλέπτοντας μηδὲ μεθυσκομένους μηδὲ διανοικτερεύοντας εἰς καταγῶγια ἀκατονόμαστα. Ἐχει καὶ γυναικὰς ἀέλιας ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ. Ἐχει καὶ αἰσθητὸν ὁ κόσμος οὗτος εὐγενῆ, καὶ πράξεις δυναμένας νὰ ἐμπνεύσωσι καλλιτέχνην, καὶ πόθους οὐχὶ χαμαιπετεῖς, καὶ πάθη βεβαίως, ἀλλ' οὐχὶ πάντα κτηνώδη...

»Διατί λοιπὸν ἀπέκλεισαν ταῦτα πάντα τοῦ καλλιτεχνικοῦ τῶν πεδίου οἱ φιλολογικοὶ φωτογράφοι, καὶ ἔστησαν τὴν εἰκασιπικὴν αὐτῶν μηχανὴν ἀπέναντι τοῦ βορβόρου μόνον καὶ τῶν τελμάτων;»

Θά μὲ παρατηρήσῃ ἴσως—συνεχίζει— ὅτι τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλη κυκλοφορία. Εἶναι ἀληθινὸν, δέν ἔχει ὅμως μεγάλη σημασία. Τὰ διαβάζουσιν οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἀρέσκονται οἱ τέτοιαι ποιότητες διανοητικῆς τροφῆς, καὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἀκριβῶς τὰ γούστα φροντίζουν νὰ ἱκανοποιήσουν γράφοντας. Κ' ἐπειδὴ ἔξερουν πῶς ἀναγνώστες τέτοιου ἠθικοῦ ποιοῦ μόνον μετὰ παρόμοιους σκανδαλιστικὰς καὶ σαρκολατρικὰς περιγραφὰς εὐχαριστοῦνται, προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ τοὺς ἱκανοποιήσουν. Ἐτοὶ αὐξάνεται κ' ἡ κατανάλωσις. Ἡ τέχνη γίνεται ἐμπόριο, «τὸ πρᾶ-

γμα λαμβάνει μορφή καθαράς κερδοσκοπικής επιχειρήσεως... Οι μάγειροι παρασκευάζουν δ,τι άρέσκει εις τούς πελάτας των, οι πελάται καλοπληρώνουν δ,τι παρασκευάζουν οι μάγειροι, και άμφότεροι μένουν ευχαριστημένοι. Αύτων πληροῦται τό βλαάντιον, και εκείνων πληροῦται ό στόμαχος. Νόσου ένδεχομένης έκ τοιούτων έδεσμάτων δέν υπάρχει φόβος. Τοιούτοι στόμαχοι δέν νοσοῦσι πλέον, δι-ότι ένόσησαν ήδη πάσας τάς νόσους».

Τι συγγραφείς όμως και τί καλλιτέχνες είν' αυτοί, που αντί ν' άνοιγουν δρόμο στά πλήθη και νά γίνονται όηγοί τους, παρακολουθούν αντίθετα τόν όγλο που τούς σέρνει άπ' τή μήτη σάν σκλάβους; «Οι συγγραφείς αυτοί, άπλοϊκέ μου έπαρχιώτα, είναι τοιούτοι όποιοι άναφαίνονται πανταχού και πάντοτε, όσάκις και όπου, κρίμασιν οίς οίθε Κύριος, έπικρατήση έν τινι κοινωνία ή όλη του πνεύματος και τό πόν του ποιού».

Τό δυστύχημα είναι—προσθέτει—ότι τέτοιων συγγραφέων τά βιβλία βρίσκονται άνθρωποι νά τά μεταφράζουν και νά τά προπαγανδίζουν κι' έδώ στην 'Ελλάδα. Μας έφαγε ή ζενομανία. 'Ακόμη είμαστε βρέφη από έποφι πολιτισμού, κι' όμως θέλουμε νά φαινώμαστε πώς παρακολουθούμε κατά πόδι τή γερασμένη Εύρώπη, και φοβώμαστε μήπως κατηγορηθούμε, άν ύστερήσουμε λίγο στό δρόμο που πήρε ή «φυσιολογική» σχολή, που ξερριζώνει και καταστρέφει άλύπητα «πάν ό,τι αϊδήμων φυλάττει ή ανθρωπίνη καρδιά ως πολύτιμον αύτης κειμήλιον, πάν ό,τι περιβάλλει μετά στοργής ή φαντασία ως άστυλον άναψυχής έν ώραις πικρίας και άπογοητεύσεως». Δίνοντας όμως τέτοια πνευματική τροφή στόν έλληνικό λαό, άς σκεφθούμε καλά τίς συνέπειες. Κι' αντί νά σκεφθούμε όταν πειά θάνα άργά, άς τό σκεφθούμε από πάρα, «διότι προτιμότερα είναι πάντοτε ή διαίτα τής θεραπείας».

V

Τό τελευταίο τούτο ζήτημα, τό ζήτημα δηλαδή τής αντίγραφης του δυτικού πολιτισμού, που άποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα του νεώτερου έλληνισμού, ό Βλάχος τό έκαμε συχνά θέμα άρθρων του και μελετών του, ακόμη και διηγημάτων και χρονολογημάτων του. 'Η οσάκις από πηρε άπέναντι στό ζήτημα τούτο, είναι νομίζω ή πειό φρόνημη κι' ή πειό συνετή, καθώς επίσης κι' ή πειό από τά πράγματα δικαιωμένη έκ τών ύστερων.

Υπήρχαν και στην εποχή του Βλάχου, καθώς και στη δική μας, οι άνθρωποι οι θαυμάσιμοι άπ' τό δυτικό πολιτισμό, κι' άπ' τίς προόδους που έπιτελούσε στη Δύση

ή μηχανή κι' ή θετική έπιστήμη. Καθένας που πραγματοποιούσεν ένα ταξίδάκι ανά τάς Εύρώπας, έκρινε καλό, γυρίζοντας στην 'Ελλάδα, νά έκδηλώνη όσο μπορούσε πειό χτυπητά τήν περιφρόνησί του γιά τήν καθυστέρηση, τήν άμάθεια, τό σκοτάδι κλπ., μέσα στα όποια, κατά τή γνώμη τους, ήταν βυθισμένη ή 'Ελλάδα. 'Εκηρύτταν λοιπόν τούς νέους θεούς. Κάτω ή παρράδοσι, κάτω τό παρελθόν, κάτω κι' ή πίστις, κάτω όλα. 'Εδώ είναι τό φώς. 'Αψυχολόγητα, άβασάνιστα, άουλλόγηστα έσπρωναν τό λάο μας—πού; Στην άσυναρτησία και στη σύγχυσι. 'Από ένα λαό νέο, που δέν είχε χτίσει ακόμη καλά-καλά τό σπιτάκι του, τό έρημωμένο άπ' τίς καταστροφές και τήν ζενική τυραννία, είχαν αυτοί τήν άπαίτησι νά βρίσκεται πάντα στό πλάι τών ευρωπαίων, και νά τρέχη λαχανιασμένα πίσω τους, αντιγράφοντας πιστά όλες τίς ιδιοτροπίες, τίς έκκεντρικότητες και τίς κατώτερότητες άκόμα, ένός πολιτισμού, που πολλές φορές έκδηλώνονταν άδιάντροπα κι' ώμα ύλιστικώς.

Κι' όμως γιά τόν έλληνικό λαό, σάν ήθελε, δέν ήταν δύσκολο νά δημιουργήση πολιτισμό. 'Εφτανε γι' αυτό νά προσπαθήσουν συστηματικά, με φρονιδια και μέ στοργή και με φωτισμένη παρακολούθησι, νά τόν στρέψουν προς τίς πηγές του. Μέσα στό πρόσφατο παρελθόν του, στα χρόνια τής άπελευθερώσεως και τής δουλείας, πολύ περισσότερο μέσα στη χριστιανική του παράδοσι τώσων έκατονταετιών, και οτίς άρχαίες πηγές του, μέσα στόν ίδιο τόν σύγχρονο έαυτό του, σκάβοντας κι' έρευνώντας ό νεώτερος έλληνισμός, μπορούσε νά βρή όλα τά ζωτικά στοιχεία που θά του χρησίμευαν γιά νά χτίση ένα καινούργιο οικόδομημα, μικρό ίσως και σταθερό στην άρχή, που μέ τόν καιρό μεγαλώνοντας θά ύψωνόταν σέ ζηλευτό καλλιτέχνημα. Στην περίπτωση αύτη ό δυτικός πολιτισμός δέν θά χρησίμευε γιά πρότυπο που θ' αντιγράφαμε τυφλά. Θά τόν σπουδάζαμε και θά τόν ακολουθούσαμε όσο θά τόν χρειαζώμασθε, και θά φρονιζάμε ν' αντιγράψαμε και νά μιμηθούμε ό,τι στοιχείο πνευματικότητας κι' άνωτερότητος άληθινής μπορούσε νά μας δώση.

'Αντί όμως γι' αυτό, οι διανοούμενοι μας είχαν πάρει πολύ κακό δρόμο⁽⁹⁾. «Εκείνοι παρ' ών έπρεπε νά προσδοκάται σωτήριός τίς άπόπειρα προς άνακοπήν του ρεύματος, όπερ παρέουρε τά πλήθη, εκεί-

(9) Βλέπε τίς μελέτες «Πτωχεία και πλουτός, Λιτόσις και πολυτέλεια», 'Ελληνική άνυπομονησία», «Συρμός ή πολιτισμός»—'Ανάλεκτα, τόμ. Β'.—και άλλες.—Βλ. και τό διήγημα «'Απομνημονεύματα Λουριανής μετοχής».

νοι άκριθώς ύπήρξαν οι συντελεσάντες εις την αύξησην αυτού και έξόγκωσιν. Οι μὲν αὐτῶν ἐπέστρεφον ἐκ τῆς Ἑσπερίας, κομίζοντες, πλὴν ὀλίγων ἀπέπτων και συγκυμμένων γνώσεων, βαθυτάτην τοῦ ἑλληνικοῦ βίου περιφρόνησιν, καὶ χλεύην πρὸς τὰ ἴθη τῶν πατέρων αὐτῶν, οἷτινες εἶχον δαπαιήσει εις μόρφωσίν των. Οι δέ, ὄψιμοι πλέον παραφουδές παλαιότερων και εὐρωστοτέρων κορμῶν, καλύπτοντες ὑπὸ ἀξιώσεις ἀμέτρους ἀδρόνειαν γεροντικὴν και παντελῆ βιωτικὴν ἐξάντλησιν, διετήρουν ἔτι ὡς κειμήλιον τὰς ξενοτρόπους τοῦ παρελθόντος αὐτῶν παραδόσεις... Ἄλλοι τέλος, ὑπὸ παντοίων ἐπεισάκτων ἀναγνωσμάτων φθειρόμενοι, και τοὺς νοσηροὺς αὐτῶν πόθους ὡς ἀληθεῖς ἀνάγκας ὑπολαμβάνοντες, σκοπὸν τοῦ βίου των προετίθεντο τὴν ἐκ παντὸς τρόπου πλήρωσιν αὐτῶν, εις ταύτην και μόνην συναψίζοντες τοῦ πολιτισμοῦ των τὸ εἰσαγγέλιον. Οὕτω δέ κατήρξαντο πρῶτοι τῆς ὀλισθηρᾶς πορείας, ὅσοι ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσωσιν εις τὴν εὐθειαν τοὺς πολλοὺς...» (10).

VI

Μίλησα και παραπάνω γιὰ μερικοὺς προοδευτικοὺς τάχα, ποὺ ζητοῦσαν ν' ἀντιτάξουν στὸ κήρυγμα τοῦ Βλάχου ἀντιλήψεις ἀντίθετες, συγχρονισμένες δὴθεν και πειὸ πολιτισμένες. Παρόμοιοι ἐξελιγμένοι και προοδευτικοὶ διανοούμενοι δὲν ἔλειψαν ποτὲ ἀπὸ τὸν τόπο μας. Ἔτσι ὁ Ἄγγελος Βλάχος χαρακτηρίστηκε πάλι ὡς «καθυστερημένος». Ἰδιότυπη, τέλος πάντων, νοσηροπία. Κοντεύουμε νὰ χάσουμε και τὴν ἔννοια τῶν λέξεων, νομίζω. Καθένας ποὺ παρουσιάσθηκε γιὰ νὰ πῆ δυὸ σωστὲς κουθέντες, νὰ μᾶς μιλήσῃ τὴ γλῶσσα τῆς λογικῆς και τῆς ἀλήθειας, εἶναι καθυστερημένος. Ὅποιος θελήσῃ νὰ βάλῃ σὲ ἔλεγχον τὴν ἀμφίβολη προοδευτικότητα κάθε αὐτοχειροτόνητου προοδευτικοῦ, καθυστερημένος. Ὅποιος δοκιμάσῃ νὰ διατυπώσῃ ἀμφιβολίες γιὰ τὸ βάσιμον τῶν ἀκροβατικῶν θεωριῶν τοῦ καθενὸς «ὑπερσυγχρονισμένου» διανοομένου, ἀπρηχαιωμένος.

Γιὰ νὰ μὴ ἦταν καθυστερημένος ὁ Βλάχος, τί ἔπρεπε νὰ κάμῃ; Πρῶτα-πρῶτα, νὰ εἶναι ἀρνητῆς. Ἀρνητῆς ὄχι μόνο τῆς χριστιανικῆς πίστεως—αὐτὸ δᾶ μᾶς ἔλειπε τώρα νὰ εἶναι και χριστιανός! πᾶει χριστιανὸς διανοούμενος στὴν Ἑλλάδα;—ὄχι μὲ-

νο λοιποὶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ και κάθε «μουχλιασμένης» ἑλληνικῆς παραδόσεως. Νὰ προπαγανδίζῃ τὸν ὀλισμὸ—τί σπουδὲς ἔκαμε, ἀδερφέ, στὴν Εὐρώπη, ἀφοῦ δὲν ἐγύρισε ὀλιστῆς;—Νὰ κλείνῃ τὰ μάτια σὲ κάθε προσπάθεια ποὺ ἔπεινε νὰ μεταβάλῃ τὴ λογοτεχνία μας σὲ πηγὴ βορθόρου και σὲ διαφθορὰ ἡθῶν και συνειδησεων. Νὰ εἶναι θερμὸς πιασώτης τῆς ξενομανίας και τοῦ πηθρισμοῦ. Νὰ λέῃ και νὰ γράφῃ ὕμνους και προσευχὲς πρὸς τὴν ἐπιστὴμη και τὸν πολιτισμὸ τῆς Εὐρώπης—ὅπως ἔκαμιναν ἄλλοι. Νὰ βλέπῃ τὸ καταρκεύημα τοῦ λαοῦ και τὴ διαφθορὰ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, κι' ὄχι μόνο νὰ μὴ λυπᾶται, μὰ και νὰ χειροκροτῇ και νὰ μιμῆται κι' αὐτός. Μ' αὐτὰ και μὲ ἄλλα σχετικὰ προσόντα, ὄχι μόνο καθυστερημένος δὲν θὰ χαρακτηρίζοταν, ἀλλὰ και προοδευτικὸς και συγχρονισμένος και πρωτοπόρος, και μαζί μ' αὐτὰ και «εὐρωπαϊὸς Ἕλληνας!».

Γιὰ κείνον ὅμως ποὺ μελετᾷ τὴν ἱστορία και τὴν ἐξέλιξι τῆς πνευματικῆς και πολιτιστικῆς προαθείας τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ, ἡ μορφή τοῦ Ἄγγελο Βλάχου, «ὁ ὅποιος—κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Φώτου Πολίτη—πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος εἶχε κρατήσῃ πᾶ σκῆπτρα τῆς ἐν Ἑλλάδι φιλολογικῆς κινήσεως» (11), εἶναι πάντα μιὰ μορφή σεβαστῆ κι' ἀξιοπρόσεχτη. Ἀνθρώπους ποὺ νὰ συνδυάζουν τόσο πετυχημένα τὴν ὄριμη κρίσι μὲ τὴν ὄρμη γιὰ πρόοδο και νέα δημιουργία και συντηρητικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς και τῆς τέχνης μὲ τὴν συνεχῆ τάσι γιὰ τὸ ἀνοιγῆναι καινούργιων δρόμων, δὲν βρίσκουν δυστυχῶς πολὺ συχνὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἴσως μὲ τὸν καιρὸ και μὲ τὴ ζωογόνο πνοή ποὺ πνέει τώρα τελευταία, νὰ φανερωθοῦν πολλοί. Πάντα γι' αὐτοὺς ὁ Βλάχος θὲν ἕνας πρόδρομος ἀγωνιστῆς. Κι' ὅταν—ὅπως ἔχομε τώρα κάθε λόγῳ νὰ ἐλπίζουμε—ἀνθίσῃ κι' ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα μιὰ νέα τέχνη, ποὺ θάχῃ τὴς πηγὲς τῆς ἐμπνεύσεως τῆς πειὸ πέρ' ἀπὸ τὴ λάσπη και τὸ βούρκο, πειὸ ψηλὰ ἀπ' τὴ σκόνῃ και τὴς ἀνασθμιάσεις,—τέχνη σάν ἐκείνη ποὺ ἀνθεῖ σήμερα σ' ἄλλες χώρες,—και τότε πάλι ὁ Βλάχος θάχῃ τὴ θέσι του σάν ἕνας πρόδρομος σημερινικός. Θάβαι ἀπὸ τὴν ἀποψι αὐτῆ ἕνας «θεωρητικός», «θεοτολόγος» πρόδρομος, καθώς ὑπήρξαν ὁ Παπαδιαμάντης κι' ὁ Μωραϊτῆς πρόδρομοι σ' ἕνα ἄλλο πεδίο.

(10) «Ἄριστος πιτυρίτης» Ἀνάλεκτα, τόμ. Β' σελ. 355-367.

(11) «Ἐκλογή» τόμ. Α', σελ. 111.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ 'ΝΑ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.— ΔΕΥΤΕΡΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Ξαναγυρίζει στον νοῦ μου τὸ χθεσινὸ μου ἀπόγευμα. Καὶ τὰ ἴδια χθεσινὰ αἰσθήματα ἀνεβαίνουν μέσα μου, σὰν καπνοὶ ποῦ τρυπῶνουν ὡς ἐκεῖ ἀπὸ χίλιες ἀδιόρατες χαραματιές—κι' ἔχει τόσες χαραματιές, ἀλλοίμονο, ἢ ψυχὴ μας...

Ἄρχισε τὸ καλοκαίρι γιὰ καλὰ. Χτές τὸ ἀπόγευμα, μετὰ τὸν μεσημεριάντικο ὕπνο, αἰσθανόμουν τὴ ζέστη νὰ διώχνῃ ἀπὸ πάνω μου τὴ σκέψι καὶ τὴν ἐνεργητικότητα. Ἔ, ἦταν καὶ Σάββατο, εἶπα ν' ἀφήσω στὴν ἄκρη τὰ βιβλία τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἀλλὰ καὶ νὰ βγῶ ἔξω, δὲν εἶχα κέφι. Δὲν ξέρω πῶς μοῦρθε, ἀνοιξα τὸ κλειδωμένο ντουλάπι τῆς ἐταξέρας, τὸ «ἀρχειο» μου, κι' ἀνασκάλευα παληὰ χαρτιά.

Ἐχω κρατήσῃ ἐκεῖ μέσα ἀρκετὰ ἐνθύμα—ἄλλο γραμμμένα χαρτιά σὲ κάθε λογῆς σχῆμα καὶ χρῶμα, μιά ποῦ τὸ γράψιμο μοῦ στάθηκε πάντα ἢ πεῖδ εὐχάριστη ἀπασχόλησι, συντροφικὰ καὶ χαρὰ καὶ λύτρωσι.

Τὰ κύτταξα λοιπόν. Εἶν' ἐκεῖ μέσα, σ' ἐκεῖνα τὰ χαρτάνια, ἕνας ἄνθρωπος. Ἰδίως μὲ συγκινοῦν—δὲν εἶναι παράξενο;—Ἰσως νᾶναι καὶ γελοῖο—κάτι μεγάλα φύλλα ἀπὸ χαρτὶ τῆς Λογιστικῆς, γεμάτα ἀπὸ παιδιάτικα γράμματα: Εἶναι γραμμμένα μὲ μελάνι βιολετ κι' ἔχουν στολιδία καὶ παραστολιδία. Ἰδίως οἱ ὑπογραφές κάνουν ὅτι μποροῦν γιὰ νὰ φαντάξουν, κι' ἔχουν ἀμολῆσι πρὸς τὰ κάτω ἕνα μάτσο ἀπὸ φιδουρές.

Λοιπόν βρίσκεται ἐκεῖ μέσα ἕνα παιδάκι. Τί κι' ἂν πρόκειται γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου;

Αὐτὸ τὸ δεκάχρονο ἀγόρι ποῦ ἀπλώνει σ' αὐτὰ τὰ χαρτιά τὶς πίκρες του, τὸ δηλητήριο ποῦ δοκίμασε ἀπὸ τόσο νωρίς, εἶναι νὰ τὸ λυπηθῇ κανένας καὶ νὰ τὸ πονέσῃ. Γράφει:

«Σήμερα εἶχαμε πάλι καυγᾶ στὸ σπίτι. Ὁ μπαμπᾶς ἔβρισε τὴ μαμά... Δὲν μούπαν νὰ φύγω, οὔτε ἦτανε καιμιά ἀνάγκη. Ἐδῆγῃκα ὁμως ἔξω, ἐπῆγα παραπέρα, στὴ γωνία τοῦ δρόμου, κι' ἐστάθηκα δίπλα στὸν ξύλινο στύλο. Ἀκούμπησα ἐκεῖ καὶ κύτταξα τὰ κάρρα ποῦ ἀνέβαιναν, τὰ τράμι, τοὺς ἀνθρώπους ποῦ περνοῦσαν».

Τὰ θυμᾶμαι καὶ τώρα. Κάτι τέτοιες στιγμές, τὸ παιδί ἔχει τὴν ἐντύπωσι πῶς σχίζεται ὁ οὐρανός.

Ἦ καρδιά του, ἄλλο του ἢ ὑπαρξί, εἶν' ἕνα παρακλάδι τῆς μαμάς καὶ τοῦ μπαμπᾶ. Σκέπτεται, αἰσθάνεται, ζῆ, ἐνωμένο μαζί τους, παίρνει ὄλοένα ἀπ' αὐτοὺς γιὰ νὰ τραφῇ ψυχικά. Ὅταν λοιπόν ἀνάψῃ ἢ ἀμάχη ἀνάμεσα στοὺς δυὸ γονεῖς, θαρρεῖ κανεὶς πῶς ἢ ἴδια ἀμάχη κρατᾶει καὶ μέσα στὸ παιδί—κοινὸ παρακλάδι τῶν γονιῶν, ὑποχρεωμένο νᾶχῃ μέσα του καὶ τὸν πατέρα ἀλλὰ καὶ τὴ μητέρα.

Παρακάτω:

«Ἡ μαμά μὲ εἶχε στείλει νὰ παίξω στὸ στενὸ ποῦ εἶναι δίπλα στὸ σπίτι μας. Ἄλλοτε δὲν μὲ ἄφινε νὰ πηγαίνω ἐκεῖ, αὐτὴ τὴ φορὰ ὁμως μ' ἔστειλε μόνη της καὶ μούπε πῶς θὰ μὲ φωνάξῃ, καὶ νὰ πάω μαζί της.

Ἐκεῖ ποῦ ἔπαιζα, κάτι πῆραν τ' αὐτιά μου πῶς τσακωνόντουσαν πάλι. Τί ἄγρια! Κύτταξα νὰ μὴν πηγαίνω κατὰ τὴ γωνιά, γιὰ νὰ μὴ βλέπω. Λίγο ὁμως ἀργότερα, τὴν ὥρα ποῦ βράδευσε, εἶδα τὴ μαμά ποῦ εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι καί, καθὼς περνοῦσε τὸ στενὸ, μὲ φώναξε:

—Ἔλα, Σωτηράκη!

Ἐπῆγα κοντὰ της καί, χωρὶς νὰ μιλῶ, προχωροῦσα δίπλα της. Ἦταν ἀναμμένη, κόκκινη. Τὰ μάτια της ἔλαμπαν. Καθὼς

φορούσε νευρικά τὰ γάντια της, τὸ στόμα της ἔλεγε ἀκόμα.

Ἐπήγαμε σ' ἓνα γνωστὸ σπίτι. Ἐδῶ θὰ μένουμε τώρα. Εἶναι κι' ἓνα ἄλλο παιδί, ὁ Γιωργάκης, πού ἔχει πολλὰ παιγνίδια καὶ θὰ παίζουμε μαζί. Δὲν εἶναι ἄσχημα ἐδῶ».

Δὲν εἶναι ἄσχημα ἐδῶ... Θυμοῦμαι, σὰν νᾶναι τώρα, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ἦταν μιὰ

ταν ἀνίκανος νὰ πλησιάσῃ τὴ σκέψι τοῦ διαζυγίου.

Τῶνοιωθα καθαρά: Ἐκεῖ, λίγο ψηλά, στὸν ἀέρα, εἶναι ἓνας μαῦρος ὄγκος. Ἡ ἰδέα, ἡ ἀνάμνησις τοῦ χωρισμοῦ. Ἀλλὰ ἐκεῖ καίει. Δυνατὸ κύκλωμα σὲ τινάζει σὲ κομμάτια μὲλις ἀκουμπήσῃς. Κι' ἤμιον, ἔτσι, ὄλος κομμάτια. Καὶ σκεπτόμουν μόνο

«...νὰ περνᾶνε ἀπὸ δίπλα οἱ συμμαθηταὶ μου καὶ νὰ στέκουν νὰ κοιτάζουν...»

τραγικότητα ἄλλου εἶδους, κάτι πολὺ πειδ βαρὺ ἀπ' ὅ,τι μπορούσα νὰ σηκώσω. Ἔτσι, μὲλις ἡ σκέψι μου, συγκεντρωμένη, ἀκουμποῦσε στὸν ὄγκο τοῦ κατάμαυρου πόνου πού τριγύριζε τὴν ὑπόθεσι αὐτὴ τοῦ διαζυγίου, ἀμέσως πάθαινα ὅ,τι ἓνας ἄνθρωπος πού τοῦ δίνουν νὰ κρατήσῃ ἓνα ἀσυγκράτητο βᾶρος: Ἔσκαζον μαζί τὰ χέρια, τὰ πόδια, τὸ κορμί, κι' ὄλος μαζί, σὰν κουρέλι, σωριάζεται χάμιω. Ἐφευγε ὁ νοῦς μου, ἡ-

τὰ γάντια τῆς μαμάς, τοὺς γνωστούς μας πού μᾶς φιλοξενούσαν, τὸν Γιωργάκη καὶ τὰ παιγνίδια.

Εἶναι κι' ἄλλα:

«Χθὲς ἐπήγαμε στὸ Δικαστήριο. Σὰ φυλακὴ ἦταν. Καὶ γεμάτο ἀνθρώπους κακούς. Ὅλοι ἐκεῖ μέσα εἶναι ἄγριοι. Εἶναι φόβος νὰ μπαίνη κανεὶς ἐκεῖ μέσα.

Ὁ μπαμπᾶς ἦταν ἐκεῖ. Δὲν ἐπήγα κοντά

του. Έκεινος μούπε έναν καλό λόγο κι' ύστερα άρχισε νά βρίζη τή μαμά. Κι' ή μαμά τόν έβριζε, ένας άλλος, ό δικαστής θάταν, έφώναζε και χτυπούσε τό κουδούνι. "Άλλοι άνθρωποι ξένοι, πού δέν μάς ήξεραν και ούτε τούς ξέραμε, έλεγαν κακά πράγματα για τόν μπαμπά και για τήν μαμά.

Κάποτε τέλειωσε και βγήκαμε στό δρόμο. Ο μπαμπάς μου χαμογέλασε κι' ήρθε κοντά μου. Μοῦ μιλούσε μέ πολλή τρυφερότητα, ποτέ δέν μούχε μιλήσει μέ τόση τρυφερότητα. Τόν ένοιωθα, πώς ήταν τώρα τόσο τρυφερός μαζί μου, γιατί ήταν σάν δαρμένος. Σάν νά είχε πέσει σέ χέρια ληστών, πού τόν εκτύπησαν και τόν έπετσόκοψαν. Γι' αυτό ήταν τώρα ή φωνή του έτσι μαλακιά.

Έπήγα μαζί του. Κ' ή μαμά είπε νά πάω μαζί του για λίγες ήμέρες. Μοῦ πήρε σοκολάτες, ύστερα φρούτα. Καθόταν μαζί μου, μ' έπαιρνε άπάνω του, μέ χάιδευε. "Ω, πώς μ' αγαπούσε τώρα ό μπαμπάς...".

Κι' άλλα ακόμη: Αὐτά τάχω γράψει σέ μεγαλύτερη ήλικία:

Μ' έκράτησε μαζί του ό μπαμπάς. Για τή μαμά, μοῦ είπε, δέν ήθελε νά μιλάμε, κι' αν κάποτε θάταν ανάγκη νά τήν αναφέρουμε, θάπρεπε νά τήν λέμε «ή συχωρεμένη». Μά έγω πώς νά τήν πώ έτσι τή μαμά; Προτιμούσα νά μή τήν αναφέρω καθόλου. Έλεγα:

—Μπαμπά, μούδωσε αυτό.

—Ποιός;

Έγω μιλά.

—Η συχωρεμένη;

Και έσκυβα τότε τό κεφάλι. Για νά τού πώ ναι, ή για νά διπλωθώ, νά γίνω ένα κουβάρι, από ντροπή, ξεπεσμό και θλίψη;

Άλλο μαρτύριο μοῦ ήταν όταν ή μητέρα έρχόταν στό σχολείο για νά μέ ιδή. Μοῦ έφερνε γλυκά, καραμέλλες, μολύδια, πέννες, τετράδια, πού μοῦ άρεσαν πολύ. Άλλά ήταν για μένα μιá τυραννία: Έκει στή γωνιά τής αὐλῆς, έσκυβε και μ' άγκάλιαζε, καθόταν σ' ένα πεζούλι και μ' έπαιρνε άπάνω τής. Μά φιλούσε, μοῦ έλεγε γλυκόλογα, έκανε σάν τρελλή. Άπ' τά μάτια τής έτρεχαν τά δάκρυα.

Και δός του νά περνάνε από δίπλα οί

συμμαθηταί μου και νά στέκουν νά κυτάζουν. Ο ένας μέ τόν άλλο σιγομιλούσαν, μάθαιναν όλοι τό δράμα μου. Κι' έγω νά κάθωμαι στά γόνατά τής και νά μέ γεμίξη φιλιá και δάκρυα. Σκεπτόμουν τι θέαμα έκάναμε, και δέν μέ σήκωνε ή γής. Κι' ύστερα, όλη τήν ήμέρα, ήμιονα σάν ζεματισμένος».

Μά βέβαια! Η μητέρα μου—τί δυστυχησμένος άνθρωπος, αλήθεια—έσώριαζε μέσα τής έναν δάκααιο μήνα αγάπη και στοργή για τό παιδί τής, κι' έρχόταν τότε και μέ πλημμύριζε. Άλλά έγω, τό παιδί, πώς νά συνηθίσω σ' αυτό τό ξαφνικό ξεμπουκάρισμα, ύστερ' από μηνών σιωπή και λησιμονιά;

Έτσι ή εικόνα τής μητέρας μου άρχισε νά συνδέεται μέσα μου μέ ένα ακαθόριστο αίσθημα δυσφορίας. Κυρίως, ήτανε πολύ παράξενα αὐτά πού αισθανόμουν, κι' αὐτά πού γινόντουσαν, όταν έρχόταν νά μέ ιδή. Κι' έτσι νόμιζα σ' αλήθεια πώς λυτρωνόμουν κάθε φορά πού έφευγε.

*

Έδω—κι' αυτό τό κομμάτι τόγραφα σέ μεγαλύτερη ήλικία—ψάχνω τόν ήθικό μου κόσμο:

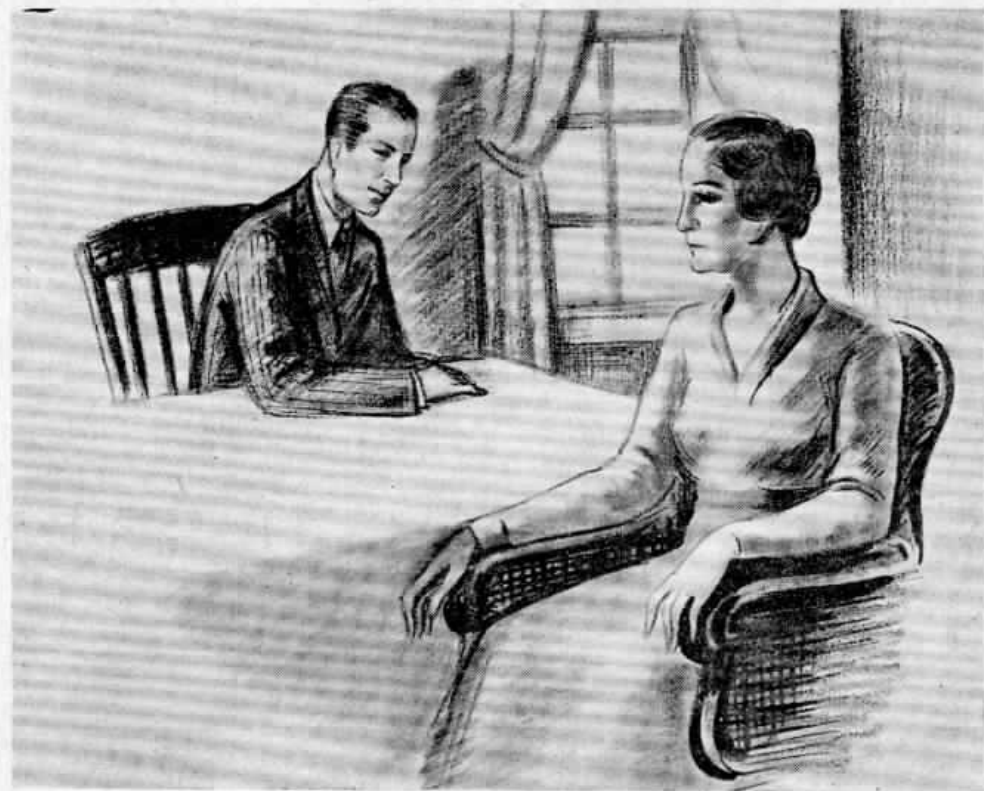
«Ορισμένα πράγματα, κάτι ελαττώματα πού μέ βρασανίζουν στή ζωή μου, καταλαβαίνω πώς μεγάλωσαν χάρι στό βαθύ αὐτό τραῦμα πού μοῦ προσέξηνσε τό διαζύγιο. Δέν μπορῶ ν' αναλύσω πώς ακριβῶς έγινε αὐτό. Άλλά έμαθα νά ζω μιá δική μου ζωή, κλεισμένος στόν εαυτό μου, μόνος, κρυμμένος στό σκοτάδι, κρυφά. Άκόμα, επί πολλά χρόνια δέν σκεπτόμουν ποτέ αν κάτι είναι καλό ή κακό. Έκανε δτι, μοῦ γούσταρε. Δέν ξέρω τί νά πώ. Άλλά νομιζω πώς αὐτό ήταν μιá προσπάθεια νά ξεφύγω δπως-δπως από τόν κλοιό πνιγηρῶν σκέψεων. Τό παιδί τῶν δώδεκα χρόνων είχε ανάγκη από αλκοόλ κι' από δτι άλλο δίνει τό μεθῶσι τής στιγμῆς!

Θυμοῦμαι πού έκλεβα τόν πατέρα μου. Έπαιρνα άπ' τό συρτάρι του χρήματα και, τά βράδυα, καθώς γύρισα σπίτι, μούδινε κάποια ανακούφισι τό δτι είχα λεπτά. Άγόραζα γλυκά και βιβλία. Στήν απόλαυσι πού μοῦδιναν τά γλυκά, ζητούσα ένα φάρ-

μακο, ένα αντίδοτο, για τή δυστυχία που με τυραννούσε χωρίς νάχω καλά-καλά επίγνωσί της. "Αλλά θυμάμαι και τήν απογοήτευσί μου: "Ένα καλοκαιρινό μεσημέρι, στο τραμί της οδού 'Ιπποκράτους, είχα φάει με βουλιμία μιὰ πελώρια πλάκα σοκολάτας. Είχαν κολλήσει τὰ σωθικά μου, είχε πήξει τὸ σάλιο στὸ στόμα μου, κι' ἐγὼ ἔτρωγα

γνωστὴ δίψα, τήν ἴδια ἀνικανοποίητη ἀνάγκη.

Τὰ βιβλία πετύχαιναν κάτι παραπάνω. Διάβαζα τὸ κάθε τι, ὅτι μὲ τραβοῦσε, δίχως κανέναν ἔλεγχο. Κι' αὐτά, ὅπως και τὰ γλυκά, μοῦδιναν κάποια ληθμονιά και κάποια ἀπόλαυσι, μάλιστα ἐντατικώτερη, ἱκανοποιώντας για λίγο τήν βαρειά ἀνάγκη

«...μιὰ κρυάδα που καθελώνει κι' ἐμένα στὴν καρτέκλα μου...»

ἀκόμη, ἔτρωγα, ζητώντας τήν ἀπόλαυσι τοῦ γλυκοῦ, με βουλιμία, με πάθος, ὅπως ὁ χασισοπότης τὸ χασίσι.

Ἀλλά τήν κατάπια εἶπα, τήν εἶδα νὰ τελειώνη, ἔνοιωθα σάν νὰ πνιγόμενον, σάν νὰ εἶχαν χώσει στὸ λαρύγγι μου και μέσα στὸ λαιμό μου ἕνα χοντρὸ σιδερένιο πάσσαλο, κι' ὅμως τίποτα μέσα μου δὲν εἶχε γλυκάει. "Ήμουνα πάλι ὁ ἴδιος, με τήν ἴδια ἀ-

της φυγῆς που με κυνηγοῦσε παντοῦ. Ἄλλά τελειωναν, και μ' ἄφηναν. Κυνηγοῦσα τὸν σύντροφο, τὸν ζωντανὸ ἢ τὸν γραπτὸ. Δὲν ἤθελα νάμαι μόνος. Καί στὸ δρόμο πολέμαγα νάχω κάποιον για νὰ μιλάω μαζί του.

Ἀργότερα ἔμαθα και μόνος μου νὰ φεύγω ἀπ' τὸν κόσμον, με τήν ονειροπόλησι. Ἀπέκτησα μιὰ ἰδιαίτερη ἱκανότητα νὰ

φτιάνω με τόν νοῦ μου μιὰ ζωὴ ὅπως τὴν ἐπιθυμῶ. Καί γίνεται αὐτὸ τόσο ζωντανά, ὥστε ἔχω τὴν ἴδια χαρὰ καὶ ἀπόλαυσι, σὰν νᾶταν πραγματικοί οἱ φανταστικοί αὐτοὶ κόσμοι. Θαρρεῖς πὼς βγαίνει ἀπὸ μέσα μου μιὰ μυστικὴ ὕλική οὐσία καὶ πλάθεται ὁλοένα—σὰν τὴν ἀράχνη ποὺ βγάζει ἀπὸ μέσα της πραγματικὸ ὕλικό γιὰ τὰ δίχτυα τῆς».

Αὐτὰ δὲν εἶναι παρελθόν. Εἶναι καὶ σημερινή μου πείρα. Τέτοιος εἶμαι ἀκόμα. Ζῶ μέσα στὴ φαντασία.

*

Καὶ τώρα ἔρχομαι σ' αὐτὸ ποὺ μ' ἔκαμε ἀπὸ χθὲς τὸ μεσημέρι νὰ θυμηθῶ τὴ μητέρα καὶ τὰ παλιὰ: Ἄπὸ κάποια συναίσθησι καθήκοντος—ἀλήθεια τώρα μόλις, στὰ εἰκοσί μου χρόνια ἀρχίζω κάποτε-κάποτε νὰ αἰσθάνομαι κάποιο καθήκον—ἀποφάσισα χθὲς τὸ πρωτὸ καὶ πῆγα καὶ βρήκα τὴ μητέρα μου.

Ἄπὸ καθήκον κι' ἀπὸ οἶκτο πρὸς τὴ γυναίκα αὐτὴ ποὺ λέγεται μητέρα μου, πῆγα με τὴ διάθεσι νὰ ὑποκριθῶ κάθε τρυφερότητα.

Ἄλλὰ δὲν γίνεται τίποτα. Ἡ μητέρα μου καθόταν μόνη στὸ σκοτάδι. Μόλις με εἶδε ξαφνιάστηκε, ἔκαμε ἕνα «Μπά!...», ἀναφε τὸ φῶς, μοῦ ἔδωσε νὰ καθήσω. Θυμῆθηκα

πολὺ καλὰ βέβαια τὰ χαρακτηριστικὰ της, ἀφοῦ μάλιστα δὲν ἔχει ἀλλάξει, παρὰ πολὺ λίγο. Καὶ εἶναι αὐτὴ. Ἀναδεύουν μέσα μου σκιές. Ἄλλὰ ἔχω τὸ θλιθερὸ αἰσθημα σὰν νὰ ζωντάνεψε ἕνας νεκρὸς. Νά... πὼς τὸ θέλετε.... Προτιμᾶ κανεὶς νὰ γυρίσῃ στὸν τάφο του ὁ νεκρὸς, ἀκόμα κι' ὁ παιὸ ἀγαπημένος.

Κι' ἡ ἴδια ἄλλωστε δὲν εἶναι σὰν πρῶτα. Ἀκτινωτὲς ζάρες ἔχουν γίνοι γύρω στὸ στόμα της, ἀπόνα σφίξιμο τῶν χειλιῶν. Κάποια σκληράδα πλανιέται στὰ χαρακτηριστικὰ της. Μιὰ κρυάδα ποὺ καθηλώνει κι' ἐμένα στὴν καρέκλα μου, με παγωμένο τὸ χαζό μου χαμόγελο.

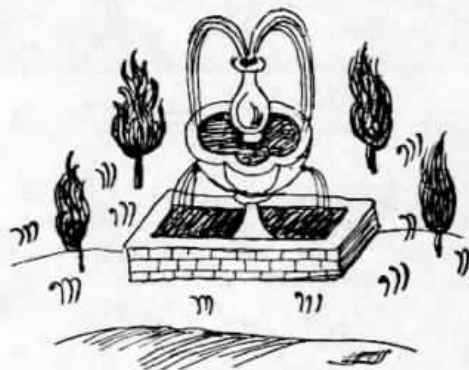
Τραβᾶμε λοιπὸν κι' οἱ δυὸ ἀπόνα δρόμο. Κομμένοι στὰ δύο. Μὲ τὸ ἴδιο σούφρωμα γύρω στὰ χεῖλη. Εἶναι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο.

Αὐτὴ ἡ μητέρα δὲν ἔχει παιὰ παιδί.

Κι' ἐγὼ δὲν ἐγνώρισα μητέρα, παρὰ τὸν καιρὸ ποὺ ἤμουνα βρέφος. Εἶμαι ἕνα παιδί ποὺ δὲν εἶχε μητέρα. Τὰ παιδιὰ ποὺ πέθανε ἡ μητέρα τους, τρέφονται με τὴν ἀνάμνησι ἢ τὴν ἰδέα της. Ἄλλὰ ἐμένα ἡ μητέρα μου ζῆ, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πνίγῃ τὴν ἰδέα.

Δὲν ξαναζεσταίνεται τὸ παγωμένο ἀπ' τὸν θάνατο σῶμα. Σκοτεινὸς εἶναι ὁ δρόμος καὶ τῶν δυὸ μας.

Ἄχ, νὰ φύγω!...

H. WOTTON

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ

Καλότυχος πού, από γενηά και γνώσι,
γνώμη δέν ξέρει άλλότρια νά δουλεύη.
Όπλο του στή ζωή ή καθάρια σκέψη
κ' ή αλήθεια ή άπλη, πού αυτός λατρεύει.

Ξένος στίς ἔγνοιες τῆς ζωῆς, κ' ή δόξα
του κόσμου δέν τόν πλέκει στά δεσμά της.
Ή σάρκα του από πάθη λυτρωμένη
κ' ή ψυχή, του θανάτου κλειδοκράτης.

Μήτε φθονεί και μήτε πού ζηλεύει
τό Καλό, πού γι' αυτό και μόνο χαίρει.
Μά ως τόσο τή βαθειά πληγή νά δώσει
του έπαίνου του ψεύτικου, δέν ξέρει.

Στόν δρόμο, αυτός, τή φήμη δέ θ' άπλώσει,
σκάνδαλο δολερό και πλάνη μαύρη.
Πίσω στό φρούριο τῆς καρδιάς γυρνάει,
τήν ἤρεμη γαλήνη έντός του νάβρου.

Κι' ὅπως συχνά προσεύχεται, ζητάει
θεικά τή Χάρι νάχη άπ' τόν Πατέρα,
τόν άξιο φίλο νάβρου και τή γνώσι,
πού άγνά θά του μωρώσουν τήν ήμέρα.

Αυτός πού νίκησε τό έγώ, κι' άν πέσει
γελά, κι' οὔτε τά ύψη κυνηγάει.
Πλούσιος αυτός, και τίποτ' άς μήν ἔχη,
μαζί μέ τόν Χριστό τό πᾶν κατέχει.

Α. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΩΡΙΑΤΙΣΣΑ

Ἀπόψεις

ΖΩΝΤΑΝΗ ΕΙΚΟΝΑ

Τὸ καταστρεπτικὸ, τὸ ὀλέθριον παραμῦθι, πὸν λέει πὼς δῆθεν ὁ Χριστιανισμὸς κατέβασε τὴν θέσι τῆς γυναίκα ἀπὸ τὰ... ὕψη (!) ὅπου βρισκόταν στὴν προχριστιανικὴ ἐποχὴ, καὶ πὼς μὲ τὸ ἀντιχριστιανικὸ κήρυγμα θὰ βρῆ ἡ γυναίκα τὴν ἀπελευθέρωσί της, τὸ παραμῦθι αὐτὸ ἔχει ἀπασχολήσει κάμποσο τίς στήλες τῶν «Ἀκτίνων». Βέβαια καὶ τὸ παραμῦθι αὐτό, ὅπως καὶ τ' ἄλλα, τὰ παρόμοιά του, ἀνίξει τώρα στὴν περασμένη περὶ ἐποχὴ καὶ ὀλοένα περισσότερο ἔρχονται τὰ δείγματα πὼς ἡ παγκόσμια διανόησις ἀρχίζει περὶ νὰ νοιώθῃ τὴν ἀλήθεια καὶ στὸ σημεῖο τοῦτο.

Ἀξίζει, ὁμως, νὰ προσέξουμε μιὰ στιγμή ἰδιαίτερος ἓνα βιβλίον πὸν ἐξεδόθη τώρα τελευταία στὸν τόπο μας ἐπάνω στὸ θέμα αὐτό. «Ἡ γυνὴ ἐν τῇ Βίβλῳ» εἶναι ὁ τίτλος του, συγγραφεὺς του δὲ εἰδικὸς ἐπιστήμων, ὁ καθηγητὴς κ. Παν. Ι. Μπρατσιώτης. Πρόκειται περὶ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως ἑνὸς βιβλίου, πὸν εὐθὺς μόλις ἐξεδόθη ἔτυχε, καὶ πολὺ σωστά, γενικῆς προσοχῆς.

Σπουδαίον, ἀλήθεια, θέμα αὐτό, τί γράφει γιὰ τὴν γυναίκα ἢ Βίβλος, τὸ πανάρχαιον αὐτὸ βιβλίον, πὸν χιλιάδες χρόνια ἡλικίας ἔχει, καὶ ὁμως ὅλο καινούργιον εἶναι καὶ καινούργιον κῶρος παίρνει σὲ ἑκατομῆρια ἀνθρώπων. Μᾶς ἔχουν συνειθίσει μὲ τὴν ἰδέαν πὼς τάχα ἡ Βίβλος ἔχει παραγκωνισμένη τὴν γυναίκα. Ἐνας ἀναγνώστης τῶν διαφόρων φεμινιστικῶν φυλλαδίων θὰ περιμένῃ, ἀνοίγοντας τὴν Βίβλον, νὰ βρῆ ποιὸς ξέρει τί ὑποτιμητικῆς ἢ καὶ ἐξευτελιστικῆς ῥήσεις γιὰ τὴν γυναίκα, τί ἄλλοσιδες πὸν ἐτοιμάζονται γιὰ τὸ δυστυχισμένον αὐτὸ πλάσμα, πὸν μόνον στὸν φεμινισμό εὗρισκε τὸν λυτρωμό του. Πόσο διαφορετικὴ εἶναι ἡ εἰ-

κόνα πὸν παίρνει καινὴς ἅμα ἀντικρούση τὴν πραγματικότητα, ἅμα καταδεχθῆ, τέλος πάντων, νὰ διαβάσῃ τὴν Βίβλον, πὸν τόσο τὴν κατηγοροῦσαν τὰ ἐλεύθερα πνεύματα!

Ἀπὸ καθέδρας ἐρμηνευτικῆς τῆς Βίβλου ὁ κ. Μπρατσιώτης, μὲ καθοδηγεῖ σ' ἓνα περιόπαν ἀνάμεσα στὰ βιβλία τῆς Γραφῆς, ὄχι μόνον τῆς Καινῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Παλαιᾶς, καὶ, μάλιστα, κυρίως τῆς Παλαιᾶς. Μᾶς περιγράφει, συνεχῶς μὲ ἀφθονες παραπομπές, τὴν θέσι τῆς γυναίκα στὴν Παλαιὰ Διαθήκην—τὴν πρώτην νομοθεσίαν στὸν κόσμον πὸν ἔδωσε στὴν γυναίκα τὴν θέσι ὄντος σεβαστοῦ, μὲ δικαίωμα θεοσκεπτικὰ, ἀστικὰ, κοινωνικὰ. Καὶ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα μιὰ σύγκρισσις μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῶν συγχρόνων ἢ καὶ μεταγενεστέρων ἀντιλήψεων πὸν ἐκυριαρχοῦσαν στὴν Ἀνατολή, μὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα, σχετικὰ μὲ τὴν γυναίκα. Θὰ παρακαλοῦσα τὰς κυρίας καὶ δεσποινίδας φεμινιστρίας νὰ διαβάσουν τὸ πρῶτον ἰδίως κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μπρατσιώτου γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν μερικὰ πράγματα πὸν θὰ τὰς ἐνδιαφέρουν. Θὰ δοῦν τότε, πὼς ἡ ἀνύψωσις πὸν ἔδωσε ἡ Παλαιὰ Διαθήκη στὴν γυναίκα ἀποτελοῦσε κατὰ τὸ πρᾶγματι ἐπαναστατικὸν μπροστὰ στὸ τί ἐκρατοῦσε στὴν ὅλην ἀνθρωπότητα. Καὶ θὰ δοῦν καὶ μερικὰς λεπτομερειοῦλες πὸν θὰ τοὺς ἔδειχναν τί τις ἐπερίμενε, ἂν ἐτόχαινε νὰ ζοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης!

Ἄν ἔλθομε τώρα καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκην, ἐκεῖ πλέον εἶναι ὁ φωτιστέφανος τῆς γυναίκας, τῆς γυναίκας, νὰ ἐξηγουμένα, ὅπως ὁ Χριστιανισμὸς τὴν ποδηγετεῖ. Ἡ στάσις, ἰδίως, τοῦ Κυρίου ἀπέναντι στὴν γυναίκα, δείχνει πέρα γιὰ πέρα πὸν ὁ ὕγιης φεμινισμὸς πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προσδοκιῶν του. Ἡ θέσις τῆς γυναίκας στὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως ὁ κ. Μπρατσιώτης, δυνατὰ κρατημένος ἀπὸ τὰ κείμενα, μᾶς δείχνει, ἦταν αὐτὸ τοῦτο ἐξέχουσα. Στὴν οἰκονομίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ γυναίκα διεδραμάτισε ἓνα μέρος τό-

σο σημαντικό καὶ τόσο δοξασιμένο, ὥστε μόνο ἔκουσία τύφλωσις μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ, ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄφιν ἀπὸ τίς φεμινίστριες πού μόνον στήν τσαγαλία καὶ τὴν φαρυγγίτιδα βλέπουν τὴν ἀνύψωσι τῆς γυναίκας.

Με χωρία, με παρατομπές στοὺς διαφόρους εἰδικούς, με συγκριτικὴ παρακολούθησι τοῦ τί γινόταν στὸν ἐξωβιβλικὸ κόσμον,

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσάνθου: Ἐκκλησία καὶ πολιτισμὸς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ. Ὁμιλία λεχθεῖσα κατὰ τὴν δεξίωσιν αὐτοῦ ὡς τακτικῶν μέλους τῆς Ἀκαδημίας ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 10ης Φεβρουαρίου 1940. Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ διάφοροι Ἀκαδημίαι καὶ αἱ λοιπαὶ παρομοίας φύσεως «σοφαὶ ἑταιρεῖαι» τοῦ κόσμου ἔχουν πάντοτε μεταξὺ τῶν ἐπιλέκτων μελῶν των καὶ ἐκπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας, κληρικούς, οἱ ὅποιοι, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν των διακονίαν, ἐπέδειξαν καὶ συμβολὴν λιαν ἀξιόλογον εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, διατρέψαντες ὄχι μόνον ὡς ἐκκλησιαστικοὶ ἐργάται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι καθ' ὅλου. Εὐτυχῶς ἡ ἰδική μας Ἀκαδημία δὲν ἀπέλειπεν ἐξαιρέσιν ἐν προκειμένῳ. Εἰς τὴν Ἀκαδημαϊκὴν ἔδραν, τὴν κενωθεῖσαν διὰ τῆς ἐκδημίας τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπιτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἐκλήθη καὶ πάλιν προσωπικότης τὸ κληρικὸν σχῆμα περιβηβλημένη, ὁ νῦν Μακ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Χρυσάνθος Φιλίππιδης. Ὑπατα ἀξιώματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν λαμπρὰν του σταδιοδρομίαν περιβηβηθεὶς ὁ νέος Ἀκαδημαϊκός, ἀφιέρωσε πάσας του τὰς δυνάμεις εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸ ἔθνος μας, εἰδικώτερον εἰς τὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποίησιν τῶν τεραστίων ἐκπολιτιστικῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία περιελκεῖ εἰς τοὺς κόλπους της. Τὸν ἐνθουσιασμόν, με τὸν ὁποῖον ὁ Μακαριώτατος Χρυσάνθος ἀπεδύθη εἰς τὸ ἔργον αὐτό, θὰ ἐννοση ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἀναγνώσῃ τὴν ὁμιλίαν τοῦ νέου Ἀκαδημαϊκοῦ, τὴν περιεχομένην εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ σημειούμενον τεύχος.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προκαλεῖ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἰδιάζουσας ἐντύψεις, εἶναι ὅτι μολοντὶ ἐσυνειθίσμεν νὰ ἔχωμεν τὸν νοῦν διαρκῶς εἰς τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν, ἢ προκειμένη μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν. Ὁ ἀνατολικὸς πολιτισμὸς, ἄλλως τε, προσεῖλκεσε πάντοτε κατ' ἐξοχὴν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μακ. Χρυσάνθου, ὅστις εἶναι ὁ ἐν τῷ εἰκοστῷ αἰῶνι

ὁ κ. Μπρατσιώτης μᾶς ἔδωσε μὰ ζωντανὴν εἰκόνα τῆς γυναίκας, ὅπως τὴν ἐλύτρωσε καὶ τὴν ἐξύψωσε ἡ Βίβλος. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ δὲν εἶναι, βέβαια, ἡ μπλαξὲ γυναῖκα τοῦ φεμινισμοῦ. Εἶναι ὅμως ἡ γυναῖκα πού θὰ μᾶς δώσῃ τὴν ἐλπίδα γιὰ ἕνα μέλλον καλύτερο ἀπὸ τὸ γερασμένο παρὸν!

Π. Δάμ.

ἐρευνητῆς καὶ ὕμνητῆς, εἶτι πλέον, ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ ἡ λέξις, προπαγανδιστῆς, τοῦ πολιτισμοῦ τούτου τῆς Ἀνατολῆς. Ἐχεῖ ἀδικον; Πρὸ τινων ἐτῶν πολλοὶ θὰ τὸ ἰσχυρίζοντο αὐτό. Σήμερον, ὅπου ὁ Spengler ἀποδεικνύεται ὡς ἀνεπαρκῶς ἀπαισιόδοξος ἐνώπιον τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, θὰ ἦτο, φανταζόμεθα, δύσκολον καὶ εἰς τὸν φανατικώτερον φίλον τῶν παντοειδῶν καὶ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν ἐσπεριδοειδῶν νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν βασικὴν «θέσιν» εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀκαδημαϊκὴ ὁμιλία ἔχει ἀφιερωθῇ. Καὶ ἔπειτα... ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀποδεικνύεται—εἶναι, ἴσως, ἡ παράδοξος Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου—καὶ συνήγορος τῶσδε δεξίων, ὥστε καὶ ἡ μᾶλλον πείσμων ἀντιλογία κἀμπτεται εἰς τὸ τέλος.

Ἡ «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή», τὸν πολιτισμὸν τῆς ὁποίας ἐξυμνεῖ εἰς τὴν μελέτην του, καὶ εἰς τὸν βίον του ὅλου, ὁ σ. εἶναι, κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἰδίου, ἡ γεωγραφικὴ ἐκεῖνη μονάς «ἣτις κέντρον ἔχει τὸ Αἰγαῖον καὶ ὄρια τὴν Ἀδριατικὴν, τὴν Μεσόγειον, τὸν Κιλικίον Ταύρον, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὰ Καρπάθια, καὶ τῆς ὁποίας οἱ λαοὶ ἔχουσι τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ αἰσθάνεσθαι καὶ σκέπτεσθαι καὶ εὐλαβεῖσθαι καὶ ὑπὸ τῆς ἐπίδρασιν τοῦ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου ἐκπορευομένου Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐδημιούργησαν ἰδιαίτερον εἶδος πολιτισμοῦ». Μέσα εἰς αὐτὰ λοιπὸν τὰ γεωγραφικὰ ὄρια ἀνεπτύχθη ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος προσλαμβάνει ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Νότου καὶ Δυσμῶν καὶ Ἀνατολῶν ἕλικὸν ποικίλον, χονδροειδῆ καὶ ἀνεπεξέργαστον καὶ τὸ ἐπεξεργάζεται κατὰ τρόπον ὄντως θαυμαστόν, τοῦ προσδίδει τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὰ ὁποῖα εἶναι «τὸ μέτρον, ἡ ἁρμονία, ἡ εὐσχημοσύνη, ἡ γάρξις, ἡ εὐγένεια». Αὐτὰ δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πολιτισμοῦ παρακολουθεῖ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὴν μελέτην αὐτήν, βλέπων πῶς εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὰς ἐκδηλώσεις καθ' ὅλου τῆς ζωῆς εἰσάγεται τὸ μέτρον, ἡ ἁρμονία, πῶς ἡ Ἐκκλησία «ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ἀμορφον βάθος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς δαμιάζει καὶ διακοσμεῖ καὶ διευκρινίζει εἰς τὰς αἰθερίας καὶ καθαρὰς καὶ ἰλαρὰς γραμμάς καὶ μορφὰς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ ζωῆς καὶ τέχνης».

Μέ δυνατά γραμμός ὁ σ. ὑποστηρίζει συνεπυρμένως ἀλλ' ὀλοκληρωτικῶς τὴν «θέσιν» του εἰς τὴν μελέτην του αὐτῆν. Δέν εἶναι δυνατὸν, δυστυχῶς, νὰ δώσωμεν ἐδῶ εἰκόνα τῶν σκέψεων τὰς ὁποίας ὁ ἀναγνώστης βλέπει ἐκεῖ, κατὰ τὸσον σφικτοδεμένον τρόπον παρατεταγμένας. Ἴσως, μάλιστα, βλάψω με μίαν ἀπόπειραν νὰ δώσω, διὰ περιλήψεως, ὅτι ὁ ἀναγνώστης θὰ ἴδῃ εἰς τὴν μελέτην αὐτήν. Θὰ τελειώσω λοιπὸν ἀντιγράφων ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς μελέτης, ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ, ἴσως, τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς: «Πρὸς τὴ συντηρητικότητι προσκομιζῶ καὶ τὸ χαρακτηρίζον τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν φιλελεύθερον πνεῦμα πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθηματα τῶν ἄλλων ἄνευ τινὸς μισαλλοδοξίας. «Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν» εἶπεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὁδοὶ Κυρίου εἶναι ὅλοι οἱ δρόμοι οἱ ἀγοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἶναι δυνατόν οἱ καλῆς θελήσεως καὶ καλῆς πίστεως ἄνθρωποι νὰ συνεντηθοῦν εἰς τὸ τέμα χωρὶς νὰ ἔχουν ἰδεὶ ἀλλήλους κατὰ τὴν ἐκκίνησιν οὔτε καθ' ὁδόν». Ὡραία λόγια, ἀξία ἑνὸς ἐργάτου τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔχει οἰκοδομηθῆ ἑπάνω εἰς τὴν Ἀγάπην καὶ σύμνοιαν καὶ τὴν κατανόησιν καὶ τὴν δι' ἑνὸς ἱεραρχημένου καὶ ἀδιασπάστου σώματος ὡς ἀληθῶς ἔλευθερίαν!

Z. N.

*

Παν. Ν. Τρεμπέλα. Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ. Ἐκδοσις Β', ἐπινηξημένη. Ἀθήναι, 1940.

Κι' ἄλλοτε μοῦχει δοθῆ ἡ εὐκαιρία ν' ἀσχοληθῶ, στίς στήλες αὐτές, με ἑργασίαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Τρεμπέλα, κι' ἀλήθεια κάθε νῆα τέτοια εὐκαιρία προσφέρει μὰ ἰδιαίτερη εὐχαρίστησι σὲ καθέναν ποῦ ἐνδιαφίρεται γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως, τὸ βασικὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο πρόβλημα. Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τρ. «Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ», δέν εἶναι, βιβλαῖα, καινούργιο. Στὴ δημοσιότητα παρουσιάσθηκε γιὰ πρώτη φορά τὸ 1928. Ὅμως ἡ δευτέρα ἔκδοσις του, ποῦ μόλις τώρα τελευτήσῃ ἐκκλοπῆσθαι, εἶναι σ' ἀλήθεια ἓνα βιβλίον νέο. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν πρώτη ματιᾶ. Δέν εἶναι μόνον ἡ τόσο ὥραία τυπογραφικὴ ἐμφάνισις, ἑξαιρητικὴ γιὰ ἑλληνικὴ ἔκδοσις, ποῦ, ὅσο νῆαι, καὶ αὐτὴ βιβλαῖα, ἔχει καὶ τὸ ἄξιο προσοχῆς. Εὐθύς αἰσώσως φαίνεται, σ' ὅποιον ἔχει μπροστά του καὶ τίς δυὸ ἐκδόσεις, ἡ διαφορὰ. Ἡ δευτέρα ἔκδοσις εἶναι διπλάσια στὸν ὄγκο ἀπὸ τὴν πρώτην. Καὶ μὰ ματιὰ στὸν πίνακα τῶν περιεχομένων δείχνει πόσο κάθε ἄλλο παρὰ ἐπιφανειακὸς εἶναι ὁ διπλασιασμός αὐτὸς τοῦ ὄγκου.

Μὰ ὁ δλοκληρωτικὸς πλουτισμός τῆς μελέτης καταφαίνεται, μόλις κανεὶς ὀρχίσῃ νὰ μελετᾷ τίς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ἰδιαίτερος εὐχάριστος εἶναι ὁ πλουτισμός στὸ ἐνατολογικόν, ἄς ποῦμε, ὀλοκό. Αἱ θεωρίαι κατὰ τῆς ἱστορικῆς ἀκριβοῦς τῶν εὐαγγελίων ἐξετάζονται τώρα ἀναλυτικὰ, ἓνα ὀλο-

κληρο κεφάλαιο ἀπὸ πένθητα σελίδες εἶναι ἀφιερωμένο στὴν ἀνάπτυσιν των. Ἀλλὰ δέν περιορίζεται σ' αὐτὸ ὁ σ. Ἀκολουθεῖ ἄλλο, ὀλοτεία νέο, κεφάλαιο, ὅπου ἐξετάζεται ὁ «Ἰησοῦς τοῦ ὀρθολογισμοῦ». Καὶ μόνον ἀφοῦ εἶται, οὐ σημαντικὸ τμήμα τοῦ ἔργου, κατατοπίζεται ὁ ἀναγνώστης στὸ τί ὡς τὰ σήμερα ἐλέχθη γιὰ τὸ κλωνισθῆ ἡ πίστις στὸν Θεάνθρωπο, μόνον τότε ὁ σ. ἐπιχειρεῖ τὴν καθαντὸ ἐξετάσιν τοῦ ζητήματος. Κι' ἐδῶ πάλι νέα ἑργασία, προσαρμογὴ στὴν ἐξέλιξι τῆς ἐρεῦνης. Ἐταῖ ἐξετάζεται ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, με σύγκρισιν, κυρίως, πρὸς τὴ διδασκαλία ἄλλων προσώπων, ποῦ ἠθέλησαν νὰ σταθοῦν διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀκόμα ἡ ἠθικὴ τελειότης τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ἀντικείμενον ἐρεῦνης, καθὼς καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ περὶ τοῦ ἐαυτοῦ θε ἄλλο παρὰ ἀμφοισθητοῦν οἱ ὀρθολογιστοί.

Μὰ τὸ πὸ ἐνδιαφέρον μέρος τοῦ βιβλίου εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸ τρίτο, ὅπου ὁ σ. ἀσχολεῖται με τίς ἐπερφορσικῆς μαρτυρίες περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐνας ἀπολογητής, τοῦ τύπου μερικῶν νεόβρασττων ἠξείς ἀφίξεις, θὰ ἐφρόντιζε νὰ ἀπορρήγῃ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο τὴν ἔρευνα τοῦ σημείου αὐτοῦ. Μὰ ὁ κ. Τρ. δέν ἀκολουθεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο, προτιμᾷ τὴν ἀπ' εὐθείας ἀντιμετώπισιν τῶν ζητημάτων. Γι' αὐτὸ ὅμως καὶ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου εἶναι τὸ πὸ πολῦτιμο. Ζητήματα, ὅπως τὸ σχετικὸ με τίς προφητείες, ποῖον καλότιστο καὶ σοβαρὸ ἐρευνητὴ δέν ἀπασχολοῦν; Ἡ, ἀκόμα, τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ μποροῦν νὰ μὴν ἀπασχολήσουν τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως καὶ σὺντοβαρὰ; Ὁ ὀρθολογισμός ἐκένταζε νὰ τὰ βάλῃ ἀπὸ τὴ μίση με μὰ μοροκοινωλιᾶ. Καὶ μερικοὶ μισοορθολογιστοὶ περιδείξ ἀπολογητὰ ἐκένταξαν νὰ παροκάρμουν τὸ θέμα, νὰ προαιτηθοῦν, ὀλοτως εἶπειν, τῶν θαυμάτων. Ἀσπὶο τὸ πρῶτο, ὀλοκρὸ τὸ δεῦτερο. Τὰ θαύματα γεμίζον τίς σελίδες τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ κατηγορία δεῖ αἱ ἀφρηγήσεις τῶν θαυμάτων εἶναι μωθεύματα πρῆπει νὰ ἀντιμτωπιοσθῆ καὶ νὰ γροῦν πέρα γιὰ πέρα αἱ συνείπειαι τῆς ἐκδοχῆς ποῦ θὰ ἀκολουθήσομε. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς κανεὶ ἐδῶ ὁ σ. Δέν ἔξωσ ἄν θὰ μποροῦσα νὰ πῶ πόσ ἡ μελέτη τοῦ θέματος στὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἐξαντληρικὴ. Ὅμως εἶναι πάντως πλήρης καὶ εἶναι προικοιομένη με τὴν σαφήνεια ἐκείνου ποῦ οὔτε μασᾷ τὰ λόγια του, οὔτε κατοφεύγει ἐπὲ σπρηργίας, ἀλλὰ ἔχει χωρῆναι τὸ θέμα του καὶ ἐκθέτει καθαρὰ τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεῦνης του.

Τελευταῖο ἐξετάζεται τὸ κεντρικὸν θέμα: Ἡ ὑπερφορσικὴ γέννησις καὶ, κυρίως, ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ θέμα, βιβλαῖα, ἔχει ἀπασχολήσει πολὺ τὴν ὀπολογηρικὴν, ἴσως δέν ἔχουν πιά νὰ λεχθοῦν νέα. Μὰ κι' ἐδῶ ἡ μελέτη ἔχει τὴν δροσιὰ τῆς νεότητος, στὴ συγκέντωσις καὶ ἐπιξεργασία τοῦ ὀλοκό, στὸ ζῆγισμα τῶν ἐπιχειρημάτων, στὴν ἐκθεσι τῶν συμπερασμάτων. Τὸ αἰώνιο πρόβλημα σὲ νέα ἔρευνα, ἡ πανόρωρη αἰώνια Ἀλήθεια σὲ νέα ἔκθεσι γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς νέας ἐποχῆς. Αὐτὸ τὸ ἐγχεῖσμα ἔταξε στὸν ἐαυτὸ του

δ κ. Τρ. Καὶ δὲν βλέπω τί θὰ μοῦδινε τὸ δια-
κείμενα νὰ πῶ πῶς τὸ ἐγγέλιον αὐτὸ δὲν ἐπέτευχε !

*

«Πέραν τοῦ τάφου». Τὸ νέον αὐτὸ βιβλίον ποῦ μᾶς ἐχάρισεν ἐσχάτως ὁ καθηγητὴς τῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης κ. Γ. Παναγιωτίδης (Κωνσταντινούπολις 1940) πραγματεύεται ἕνα ζήτημα ἐκ τῶν σοβαρωτέρων καὶ ἀξίων πολλῆς προσοχῆς. Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ὄραια ὄσον καὶ ὁ ἀνθρώπος, δὲν ἐμείναν ἀνεπίστροφον ἀπὸ τὴν πολεμικὴν ποῦ ἠσκήθη ἐναντίον «πάσης πνευματικῆς ἀρχῆς καὶ ἀληθείας ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀρνητῶν. Ὑπὸ μορφῆν διαλογικῆς συζητήσεως μεταξὺ δύο συζητητῶν, ὁ συγγραφεὺς ἐξαντλεῖ ἀλληλοδιαδόχως τὰς κυριώτερας ἀπόψεις τοῦ θέματος τούτου, καὶ κεφάλαια, ὅπως λ. γ. «Λί πεποιθήσεις τῶν λαῶν περὶ τῆς ἀθανασίας», «Οἱ ἀνικανοποίητοι πόθοι τῆς ψυχῆς», «Ὁ πόθος τῆς εὐτυχίας» κ. ἄ., προκαλοῦν ὄντως ἐξαιρετικὸν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου. Ἀνεξαιρετικῶς τῶν τιχῶν παρατηρήσεων ποῦ θὰ εἶχεν ἴσως νὰ ἐκφέρῃ μία λεπτολόγος κριτικὴ (κρίσιμος παθητικὴ ἢ στάσις τοῦ β' συζητητοῦ, ἀνεπαρκῆς ἢ ἀνάπτυξις τοῦ κεφαλαίου «Διδασκαλία τῆς χριστιαν. θρησκείας περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς») εἰς τὴν οὐσίαν ὅμως δὲν θὰ εἶχε κανεὶς παρὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν πάθος ἐξάρσεως ὅξιν συμβολῆν εἰς τὸ ἔργον τῆς διαφωτισέως. Καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσο ὁ κ. Παναγιωτίδης τὸ τελευταῖον οὐτὸ βιβλίον μᾶς τὸ παρουσιάζει ὡς τὸ ἔκτον σειράς ὁμοίων τομιδιῶν, εἰς τὰ ὅποια πραγματεύεται ἰσῆς σπουδαιότητος προβλήματα μετὰ τῆς αὐτῆς ἐνσυνείδητον προσπάθειαν πρὸς διαπιστώσιν καὶ κατοχύρωσιν τοῦ ἑκάστοτε ἀληθοῦς. (Οἱ τίτλοι τῶν προηγουμένων: «Ἡ Θρησκεία»—«Διατὶ πιστεύω»—«Θεὸς Δημιουργός»—«Θεὸς Προνοητής»—«Ἡ ψυχὴ»). Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θὰ εἶχε κανεὶς νὰ διακρίνῃ ἰδιαιτέρας εἰς τὴν ὅλην ἐργασίαν τούτην, εἶναι ἡ προσπάθεια τὴν ὅποیان καταβάλλει ὁ συγγραφεὺς, ὥστε ἡ ἔρευνα, ἡ ὑπεράσπισις, ἡ «ἀπολογητικὴ» τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, νὰ γίνεται κατὰ τρόπον ὅσον ἐνδέχεται ἀπλοῦν, προσιτῶν εἰς τοὺς πολλοὺς, εὐληγῶν καὶ εἰς τὴν γλώσσῃν καὶ εἰς τὰ διανοήματα. Θὰ ἐκτιμηθῇ δὲ περισσότερο ἢ μέθοδος αὐτῆ, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν πόσον συστηματικῆ, πόσον πείσμων προπαγάνδα εἶχε διενεργηθῇ, διὰ τὴν διαδοθῆν μετὰ τοῦ λαοῦ τὸ δηλητήριον τῆς ἀπιστίας, καὶ πόσον ἐξ ἀντιθέτου ἔχομεν ἑλλειψιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλώσσῃν γραμμένων βιβλίων, τὰ ὅποια συγκαταβαίνονται εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ μικρῆς μορφώσεως ἀναγνωστικοῦ κοινου—ποῦ εἶναι καὶ τὸ πολὺ—νὰ τὸ διαφωτίξουν καὶ νὰ τοῦ δείχνουν τὴν ἀλήθειαν τῶν πιστευμάτων του. Ὅτι δὲ μία τοιαύτη ἐργασία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μείνῃ χωρὶς ἀπήχησιν καὶ χωρὶς καρποῦ, ἀποδεικνύει ἀσφαλῶς καὶ τὸ γεγονός, ὅτι, εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα, ὄλα σχεδὸν τὰ προηγουμένως ἐκδοθέντα τεύχη

τῆς σειράς ἐξηγητήθησαν.

Μαζὺ μὲ τὴν χαρὰν ποῦ φέρνει ἡ σκέψις ὅτι εἰς τὴν ἔδραν τοῦ πνευματικοῦ Κέντρου τῆς Ὀρθοδοξίας προσφέρει εἰς τὴν χριστιανικὴν ἰδέαν τὰς ὑπηρεσίας του ἐνός καλῶς πνευματικῶς ἐργάτη, καὶ μαζὺ μὲ τὸν ἑταῖον ποῦ ἀξίζει νὰ τοῦ ἐκφρασθῇ, δὲν θὰ εἶχε κανεὶς παρὰ νὸν διατυλῶσῃ τὴν εὐχὴν, ὅπως ὁ κ. Παναγιωτίδης συνεχίσῃ τὴν ὥραϊαν του προσπάθειαν ἐπάνω εἰς τὰς ἰδίας γραμμάς, ἐπεκτείνων τὴν ἐρευνάν του καὶ εἰς ἄλλα ἐξ ἰσῆς σοβαρὰ καὶ ἐξ ἰσῆς ἐνδιαφέροντα προβλήματα τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας.

A. I. Γ.

*

Ἔροπε πράγματι νὸν γίνῃ ἐρυθρέτερα γνωστὴ ἡ διὰλέξις τοῦ ἐκλεκτοῦ επιστήμονος κ. Στ. Παπαδάκη ποῦ ἐξεδόθη σὲ ἰδιαίτερον τεύχος ἐπάνω στὸ θέμα «Ὁ ὄργανισμὸς ὡς ὅλον. Ὁλοκρατικαὶ καὶ μεροκρατικαὶ θεωρίαι εἰς τὴν βιολογίαν». Κάθε βιολογικὸν θέμα μὲ τὸ ὅποιον καταπιάνεται ὁ κ. Παπαδάκης μᾶς δίνει τὴν ἰκανοποίησιν, ὅτι μᾶς εἰσάγει στὸ βαθύτερον μυστήριον τῆς ζωῆς καὶ μᾶς κάνει νὰ ἐνδιαφεροῦμε καὶ νὰ νοιώσουμε μιὰ ἀνησυχία γιὰ τὸ περιβάλλον μας. Ὅχι ἀπλῶς ἀράδιασμα γνώσεων ἀπὸ ἐκεῖνες ποῦ, ὅταν χάσουν τὴν ἐπιαιρητικότητά τους, μιλῶν οἱ σκονιομένα ἀρχεῖα τῶν βιολογικῶν σπουδαστηρίων, ἀλλὰ ἀρχῆς ζωντανῆς ποῦ ἔχουν αἰώνια ἀξία καὶ ὁδηγοῦν τὸ ἐπιστημονικὸ μυαλὸ σὲ δημιουργικὴ ἐργασία.

Σὲ παλαιότερον σημείωμά μας στὸ περιοδικὸ τοῦτο εἶς ἀφορμῆς τῆς «Βιολογία» τοῦ κ. Παπαδάκη, ἐλέγαμε ὅτι, παρ' ὅλη τὴν ἀναμφισβήτητὴν ἀξία τοῦ βιβλίου, ὁ κ. Παπαδάκης φαίνεται κάπως διαστακτικῶς ὅταν πρόκειται νὰ κρίνῃ τίς μηχανοκρατικῆς ἀντιλήψεις στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, ποῦ στὸ τελευταῖον χρόνιο ἢ ἐπιστημονικὴ κριτικὴ τίς ἔχει κυριολεκτικῶς ζετινάξει. Ἴσως νὰ ἐνόμιζε τότε ὅτι θὰ προχωροῦσε πολὺ καὶ δὲν θὰ τὸν ἐκατάλαβαν ἡ «ὑψηλὴ βιολογικὴ διανόησις» τῆς Ἑλλάδος, ποῦ ἦταν πιστὴ στὴν ταυροαλιστικῆς ἀρχῆς τοῦ 18ῶο καὶ ἐν μέρει τοῦ 19ῶο αἰῶνος. Στὴ νέα του ὄμως ἐργασία ὁ κ. Παπαδάκης, παρὰ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ περιβάλλοντος, δὲν διατάζει νὰ δεῖξῃ τίς πραγματικὰς τοῦ ἐπιστημονικῆς πεποιθήσεις ποῦ καταδικάζουν τὴν ὕλιστικὴν ἐρμηνείαν τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. Ὁ κ. Παπαδάκης προσπαθεῖ νὰ ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν ὅτι στὸ καινούργιον του ἔργον «δὲν κάνει ἐπιστήμη, ἀλλὰ φιλοσοφία» καὶ πολὺ σωστὰ γράφει ὅτι «μόνον ἡ φιλοσοφημένη ἐπιστήμη—μεταφυσικῶς καὶ ἀξιολογικῶς—θὰ μᾶς ἀνακουφίσῃ ἢ θὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ὕλιστικὴν τυραννίαν, τὴν ἠσφορωτέραν ἐξ ὄλων τῶν τυραννιῶν ὅσας ἐγνώρισεν ἡ ἀνθρωπότης. Μόνῃ τῇ τοιαύτῃ ἐπιστημῇ εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὸν ἕτερον, διὰ πολλοὺς τὸν κύριον, προορισμὸν

της: τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀλήθειας, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ συναποτελῆ μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὄρατου, ἐνιαίου, ἀριονικόν, λειτουργικόν ὄλον». Τὰ ὄνόματα τῶν Charles Sherrington, Carrel, Whitehead, Driesch, Alexander, Lossky, Smuts καὶ ἄλλων οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ζῶν ὄργανισμός καὶ μάλιστα ὁ ἀνθρώπινος πρέπει νὰ θεωρητῆ ὡς ἐνιαῖον σύστημα μὲ σκοπὸν εἰς τὴν ζωὴν, τὴν γνωστὴν ἐντελέγειαν, μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῶν «ὀλοκρατικῶν» ἀντιλήψεων. Ἐς σημειωθῆ ὅτι καὶ οἱ σημερινοὶ Ρώσοι βιολόγοι τοῦ φυτολογικοῦ ἰνστιτούτου τοῦ Λένινγκραντ, γράφει ὁ κ. Παπαδάκης, μαζὴν πάσης μεταφυσικῆς ἀσχυρολήσεως, κατόπιν μακροχρονίων ἐρευνῶν κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «αἱ κληρονομικαὶ μεταβολαὶ τῶν γαλακτῆρων ἑνὸς εἴδους ἀποτελοῦν ὀρθογενετικὸν σύστημα» μὲ ἄλλους λόγους ὅτι ἔχομεν διευθυνομένην ἢ ἐξέλιξιν. Ἀυτὰ ὁμοῦς τὰ ἀγνοοῦν οἱ βιολογοῦντες ἐν Ἑλλάδι καὶ ὁ κ. Παπαδάκης φαίνεται ὅτι ὠμίλησεν ἐν πολλοῖς εἰς ὅσα μὴ ἀκούοντων, ὅπως ἤμπορεῖ νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν κριτικὴν τῆς διαλέξεως. Ἐς εἶναι ὁμοῦς βέβαιος ὅτι ἡ πολὺτιμη συμβολὴ τὴν ὅποιαν προσφέρει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διανόησιν δὲν ἔ' ἀργήσῃ νὰ φέρῃ τοὺς καρποὺς της.

Καὶ μόνον τὸ φαινόμενον τῆς συνειδητότητος τῆς ζωῆς, πού θίγεται μὲ λίγα λόγια εἰς τὴν ἐργασία τοῦ κ. Παπαδάκη, ἤμπορεῖ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἐρευνῆς βιολογικῶν φαινομένων πού νὰ εἶναι τρανοὶ μάρτυρες τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου στὶς καθαρὰς ὀλιστικὰς δοξασίας. Ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ τὸ σημείον εἰς τὸ ὅποιον ὁ κ. Παπαδάκης παρουσιάζει δικῶς του ἀντιλήψεις γιὰ τὴν πληρέστερον ἔκφρασιν τῆς ὀλοκρατικῆς θεωρίας, πού βρισκται εἰς τὴν ἀντίθεσιν καὶ τῆ συνθέσιν δύο πόλων, τοῦ «πόλου τῆς ἀνάγκης ἢ τοῦ αἰτιοκρατικοῦ πόλου» καὶ τοῦ «πόλου τῆς ἐλευθερίας». Θὰ ἦταν πολὺ χρήσιμος οἱ ἀπόψεις αὐτὰς νὰ ἀναπτύχθουν εὐρύτερα ἀπὸ τὸν συγγραφέα ἐλάνο στὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα πού κατέχει. Ἀπὸ τὸν ἐκλεκτὸ ἐπιστήμονα περιμένομε κι' ἄλλες τέτοιες ἐργασίας πού ἀποτελοῦν πραγματικὴν πνευματικὴν τροφὴν γιὰ τὸ δισνοούμενον κοινόν. Α. Α.

*

Εἰς σημείωμα τῆς στήλης αὐτῆς σχετικόν πρὸς τὴν πραγματικὴν τοῦ κ. Δ. Κωτσάκη, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἐγγένιος Βούλγαρης καὶ ἡ Ἄστρονομία ἐν Ἑλλάδι...» ἀνεγνωρίζετο τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ σημασία πού ἔχει μία παρομοία ἐρευνα τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ. Ἐπίσης ἐξεφαρξάτεο καὶ ἡ εὐχὴ ἵνα ἰδιατέρως στραφῆ ἡ ἐρευνα αὐτὴ εἰς τὰς ζυμώσεις καὶ τὴν προσπάθειαν πού κατεβλήθη κατὰ τοὺς δυσχερεῖς ἐκείνους χρόνους, ἀπὸ τὰ ὑγιῆ καὶ ζωντανὰ στοιχεῖα τοῦ ἔθνους, ὅπως προσανατολίσουν τοὺς «σκέλα-

βους» εἰς τὰ σοβαρώτερα τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν προβλημάτων, πού ἀτησχόλουν τότε ἄλλους λαοὺς μεγάλους καὶ ἐλευθέρους. Μετ' εὐχαριστήσεως βλέπομεν τώρα καὶ δευτέραν μελέτην τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, συνεχίζουσαν τὴν πρώτην. Ἡ μελέτη αὐτὴ φέρει τὸν τίτλον «Ἡ σπουδὴ τῆς Ἄστρονομίας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα».

Μὲ ὕφος εὐχάριστον καὶ ἐπαγωγὸν μεταδίδει ὁ συγγραφεὺς πληροφορίας διὰ τὴν ὑπὸ ἑλλήνων διανοουμένων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, καὶ δι' ὑπὸ ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως σημειοῦται ἰδιαίτερος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, καλλιέργειαν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, κυρίως δὲ τῆς Ἄστρονομίας. Ἡ ἐπιστημονικὴ διαπραγματεύσις θέματος εἰδικῶς δὲν παραβλάπτει, ὅπως συμβαίνει δυστυχῶς πολλάκις, τὴν σαφήνειαν, εἰς τρόπον ὅστε καὶ ἕνας «μὴ εἰδικός» ἀναγνώστης τὸ μελετᾷ εὐχερῶς καὶ πληροφοροῦται εὐχαρίστως, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιαν συγκίνησιν, τὰς θαυμαστάς ὄντως προσπάθειάς πού κατέβαλλον οἱ ὑπὸ τὸσον δυσμενῆς συνθήκας εὐρισκόμενοι πρόγονοί μας, διὰ νὰ μὴ ὑστερήσουν εἰς ἐπιστήμην καὶ μόρφωσιν.

Α. Λαμπρ.

*

Ὑπὸ τὸν τίτλον Die eine Kirche, ἔκδοσις Schöningh (Γαλλικὴ μετάφρασις L' Eglise est une, ἔκδ. Paris, Blond et Gay, 75 fr.), ἐξεδόθη ὀγκώδης τόμος πρὸς τιμὴν τοῦ J. A. Möhler. Τὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ βιβλίου τούτου ὀφείλονται εἰς ὁμάδα καθολικῶν θεολόγων καὶ φιλολόγων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Γενικῶς ἡ ἐπιστημονικὴ ἀριτιότης καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν κειμένων τοῦ Möhler κατέχουν νικηφόρος τὴν θέσιν, ἢν θὰ ἔπρεπε νὰ κατέχῃ, ὅπως ἀναμφιβόλως θὰ πῆγετο τοῦτο ὁ Möhler, ἡ καθ' αὐτὸ χριστιανικὴ σκέψις. Λίαν ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον: Τὸ Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας—ἀπὸ τοῦ σκανδάλου εἰς τὴν θρησκυμβεύουσαν πίστιν μελέτη, ὀφειλομένη εἰς τὸν Karl Adam, καθηγητὴν ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης, ὅπου τὸσον εὐδοκίμως ἐδίδαξεν ὁ Möhler. Ἡ ἀπολογητικὴ, τὴν ὁποῖαν εὐρισκόμεν ἐκεῖ, δὲν εἶναι ἀπλοῦν τι ὄργανον πρὸς χρῆσιν ἐκείνων, οἵτινες ἀπευθύνονται πρὸς προχειρολογούτας, ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι ἐπιστήμη θετικὴ, ἀντιληπτὴ καὶ εὐχάριστος. Ὁ σ. δεικνύει διὰ μέσου τῆς ἱστορίας ὄχι μόνον τὰς ἀδυναμίας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἐκκλησίας, θείας ἅμα καὶ ἀνθρώπινης ἑνσαρκώσεως. Χωρὶς ρητορικὰς ἐπιδείξεις, ἀλλὰ μὲ ὀρίαν γλῶσσαν, ὑποκινεῖ τὴν προσχωρήσιν τοῦ λόγου καὶ ἀφαντίζει τὴν πίστιν. Ὡσαύτως ἡ ἐργασία τοῦ αἰδ. Pribilla, φέρουσα τὸν τίτλον Οἱ δρόμοι πρὸς τὴν ἐνωσιν, εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα, καθιστῶσα τὸ νέον τοῦτο βιβλίον ἄξιον ἰδιατέρως προσοχῆς.

*

Ἀνελλιπῶς συνεχίζει τὰς ἐκδόσεις του, τὰς τόσον πολυτίμους, τῆ ἀληθεία, ὁ γνωστός Γερμανικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος Herder, τόσον, ὥστε δὲν προφθάνοιεν νὰ κατατολιζώμεν τοὺς ἀναγνώστας ἐπὶ τῶν ἐκάστοτε νέων ἐκδόσεων. Ἄς σημειώσωμεν ἔδω μερικὰς, ἀπὸ τὰς νεατέρας ἐκδόσεις :

Ἐπὶ τὸν γενικὸν τίτλον «Ζωὴ ἐκ τοῦ Λόγου» («Leben aus dem Wort») ἐκδίδεται μία σειρά βιβλίων ποῦ ἠδιαφέρουν κάθε ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ μελετήσῃ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου. Εἰς τὴν σειράν αὐτὴν ἐξεδόθη τελευταίως μία μελέτη, τῆς ὁποίας καὶ μόνον τὸ θέμα εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ἐκκινήσῃ τὴν προσοχὴν. Ὁ Eugen Walter ἀναπτύσσει εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτήν, (ὑπὸ τὸν τίτλον «Glaube, Hoffnung und Liebe im Neuen Testament — Πίστις ἐλπίς, ἀγάπη ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ») τὰς διαφόρους ἀπόψεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην αἱ τρεῖς αὐταί, βασικαὶ ὄντως διὰ τὸν Χριστιανισμόν, ἀρεταί. Ἐρευνᾷ ὁ σ. τὴν πραγματικὴν τὸν ἀρετῶν αὐτῶν ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐπ' τῆς γῆς ζωὴν τοῦ Κυρίου, εἰς τὸσον ὥστε ἔχομεν ἕσται μίαν ζωντανὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀρετῶν αὐτῶν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Πίστεως. Εἰς τὸν ἥμωρας καὶ τοιαῦται μελέται—εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν ἐπωμεν, ἀρα γε;—ἔχουν ἰδιαιτέραν ὄλιαν ἐπικαιρότητα.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Παρακαλοῦνται οἱ ἐπιστέλλοντες πρὸς τὸ Περιοδικὸν δι' ὀλιανδήποτε αἰτίαν νὰ ἀναγράφουν πληρῶς τὸ ὄνομα στεπώνυμον καὶ τὴν διεύθυνσιν ἐπιτοῦ. Μόνον ἐπιστολαὶ πληροῦσαι τὸν ὅρον τοῦτον θὰ λαμβάνωνται ἐπ' ὄψιν. Ἐν τῇ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν στήλην αὐτὴν θὰ ἀναγράφωνται τὰ ἀρχικά στοιχεῖα ἢ ψευδώνυμον, ἀναλόγως τῆς ἐκφραζομένης ἐπιθυμίας. Εἰς τὰς ὑπὸ τὰ «ἐπικαιρα» δημοσιευομένας ἐπιστολάς δύναται νὰ τίθεται ὀλοκληρὸν τὸ ἀληθές ὄνομα τοῦ ἐπιστέλλοντος.

κ. Χαρ. Ἰλ. μαθ. Γυμν. Ἐνταῦθα. Σὰς συγχαιρομεν διὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Αἱ περὶ τοῦ Pascal πληροφορίαι, τὰς ὁποίας μᾶς στέλλετε, δὲν ἔχουν τι νέον ἐν σχέσει πρὸς τὸ δημοσιευθὲν ἄρθρον καί, ἀρα, δὲν φαίνεται σκόπιμον νὰ ἐπενέλθωμεν.—κ. Γ. Κιοῦρτσ. Καὶ ἡ νέα σας ἐργασία δὲν εἶναι ἀκόμη δημοσιεύσιμος. Σὰς ἀξίζει συγχαρητήρια διὰ τὰς ἰδέας σας. Ἐχετε ὅμως ἀνάγκη ἀπὸ περισσότερο πείραν, ἐμπρακτικὴν ἐφαρμογὴν. Καὶ ἀσκοληθῆτε μὲ θέματα ἀπλοῦστερα ἔστω, ἀλλὰ ὀλιγώτερον ἀφηρημένα.—κ. Ν. Πλατ. Τὰ ποιήματά σας δὲν ἔχουν ἀκόμη τὴν τεχνικὴν, ἢ ὁποία θὰ τὰ ἔκαμεν κατάλληλα διὰ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν τῶν «Ἀκτίνων».

Νεμο. Ἐχετε πάρει καλὴν κατεύθυνσιν καὶ δὲν σὰς λείπει καὶ ἡ ἰκανότης ἢ λογοτεχνικὴ. Τὰ ποιήματά σας ὅμως ἔχουν ἀκόμη ἀοριστίας, καὶ μερικὰ συγκεχυμένα πράγματα. Σὰς χρειάζεται περισσότερο ὀριμότητα, περισσότερο ἐν τῆν σκέψιν καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐκφρασίαν τῆς. Ἀξίζει νὰ δουλέψετε περισσότερο.—Ν. τοῦ ἁλ. Γ. Ρ. Ἰ. κ. α. α. Ὁραῖον, ἀλλὰ δὲν εἶναι διὰ τὰς «Ἀκτίνων».—Α. Σ. Πάτρας. Ὡς ἀπαρχή, καλὴ. Ἐννοια ἀξιοπρόσεκτοι. Ἄλλ' ἢ πλοκή τοῦ στίχου ὑστερεῖ πολὺ ἀκόμη. Ἄν θέλετε πράγματι νὰ κατορθώσετε κατὶ στῆν ποίησι, πρέπει πολὺ ἀκόμη νὰ δουλέψετε. Ἡ ἐργασία, μικρά, ὀπονοητικὴ ἐργασία, εἶναι ἄλλως τε, τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς προσπαθείας κάθε ἀνθρώπου ποῦ συνδέεται ἰδεολογικῶς μὲ τὸ περιοδικὸν τοῦτο.—Ν. Χρ. ἐν. Ἰωάννινα. Τὰ ποιήματά σας ἀξία κάθε προσοχῆς. Γιὰ νὰ δημοσιευθῶν ὁμοῦς στὶς «Ἀκτίνες» χρειάζεται ἀκόμη κάποιο δούλεμα. Πάντως εἰσασε στὸν καλὸ δρόμο. Μόλις μᾶς καταστή δυνατόν θὰ σὰς γράψωμε ἰδιαιτέρως.—Ὀλ. γ. ἂν. Σ. Ἐνταῦθα. Καὶ τὰ δύο ποῦ μᾶς ἐπέλιπε εἶναι ἀξιοπρόσεκτα, ἰδίως τὸ δεύτερον «Καλότυχες». Διὰ τὸ πρῶτον, «Ἄχ σὺ ποῦ γέμιζες τὸ σπύρι» θὰ παρατηρήσωμεν πῶς μὲ τὴν μελαγχολίαν του δὲν ἀφίνει τόπον διὰ τὴν χαρὰν, τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς πίστεως. Πάντως ἀξίζει καὶ πρέπει νὰ ἐργασθῆτε περισσότερο. Ἰδέτε καὶ ὅτι γράφομεν παραπάνω στὸν κ. Α. Σ. Πάτρας.—κ. Θ. Ν. Δ. η. μ. Καλάμας. Καλὸν εἰς ἐμπνευσιν τὸ διήγημά σας, ἀλλ' ἔξω τοῦ ρυθμοῦ τῶν «Ἀκτίνων». Φυσιοδίφην Ἐνταῦθα. Τὸ αὐτὸ ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν καὶ διὰ τὸ ποιήμα σας.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΑΚΤΙΝΕΣ», ὈΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΟΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.

Συνδρομὴ ἑτήσια:

Ἐσωτερικοῦ Δραχ. 30.

Ἐξωτερικοῦ Σελλ. 4 ἢ \$ 1.

Τιμὴ φύλλου Δραχ. 5.

Ἐπεύθυνος:

Στ. Ι. Παμπούκης

Ἀχαρνῶν 11 β

Ἐπιστολαὶ καὶ ἐμβάσματα

κ. Γεώργιον Ἀλεξίου

ὁδὸς Καρύστη 14.

Ἀθῆναι.

Προϊστάμενος Τυπογραφείου

Δ. Παπακωνσταντίνου

Μαυρομαχαλῆ 176

Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ,
δὲν ἐπιστρέφονται.